

Lumină Lină

Revistă de spiritualitate și cultură românească

Gracious Light

Review of Romanian Spirituality and Culture

20

THE ROMANIAN INSTITUTE OF
ORTHODOX THEOLOGY AND
SPIRITUALITY
CAPELA SF. APOSTOLI PETRU
SI PAVEL

AN XX/ Nr.2
APRILIE-IUNIE 2015
NEW YORK

Lumină Lină • Gracious Light An XX/ Nr. 2, 2015 New York

INSTITUTUL ROMÂN DE TEOLOGIE ȘI SPIRITUALITATE ORTODOXĂ
Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel, New York
INCORPORATED IN AUGUST 1993
www.romanian-institute-ny.org

Președinte:

Pr. Prof. Dr. Theodor Damian
30-18 50th Street
Woodside, New York 11377
Tel./Fax: (718) 626-6013
E-mail: DamianTh@aol.com

Biserica:

14-22 27th Ave.
(14th Street/ 27th Ave.)
Astoria, New York
Subway N, W, bus Q 18

Revista *Lumină Lină* este membră a Asociației Revistelor, Publicațiilor și Editorilor (ARPE).

Lumină Lină. Graciously Light, a peer reviewed publication, is indexed and abstracted in World Laboratories and Scientific Resources Index and TLS Arhive.

Colegiul de redacție: Director: THEODOR DAMIAN, DamianTh@aol.com
Redactor șef S.U.A.: M. N. RUSU, vichiro7@hotmail.com
Redactor șef România: MIHAELA ALBU, malbu_10@yahoo.com
Redactori: VASILE ANDRU, DAN ANGHELESCU
Secretar de redacție, tehnoredactare și paginare: CLAUDIA DAMIAN
Consilieri editoriali: GELLU DORIAN, IOAN GÂF-DEAC, AUREL ȘTEFANACHI, SORIN PAVĂL, ANDREEA CONDURACHE, MUGURĂȘ MARIA PETRESCU, MIHAI HIMCINSCHI

Contribuțiile pentru susținerea și publicarea revistei sunt binevenite și se scad la taxe. Ceurile pot fi făcute pe numele Institutului sau al Bisericii Sf. Ap. Petru și Pavel și trimise la adresa redacției:
Pr. Th. Damian, 30-18 50th Street, Woodside, New York 11377.

Revista este redactată trimestrial de către Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel și publică articole de teologie și spiritualitate, istorie, literatură și cultură, poezie și proză în limbile română și engleză.

Redacția revistei nu împărtășește neapărat ideile conținute în articolele publicate.

Materialele trimise spre publicare trebuie să fie dactilografiate la computer, cele în limba română cu caractere românești, și expediate pe dischetă sau prin e-mail (ca attachment). Textele nepublicate nu se înapoiază expeditorului.

Revista este distribuită în USA, România, Moldova, Ucraina, Rusia, Canada, Austria, Germania, Olanda, Italia, Franța, Elveția, Suedia, Norvegia, Danemarca, Grecia, Cipru, Serbia, Ungaria, Israel, Vietnam, Australia.

ISSN 1086-2366

Lumină Lină • Gracious Light

Revistă de spiritualitate și cultură românească

An XX/ Nr. 2

Aprilie-Iunie 2015

TEOLOGIE

PR. PROF. UNIV. DR. THEODOR DAMIAN
“De la moarte la viață și de pe pământ la cer” 5

PR. PROF. DR. TRAIAN NOJEA
Fiul lui Dumnezeu în iudaismul modern și contemporan.
Repere bio-bibliografice 9

MARCEL MIRON, *Ești râu, La deal de ...* 22

ESEU

VASILE ANDRU
Apostatul bizantin și “Apostatul” indian 23

DUMITRU ICHIM
Yoho și munții lui, Yoho and his mountains
Traducere în limba engleză de Muguraș Maria Petrescu 28

IOLANDA MICULESCU
Apostazia lui Iuda 29

LUCREȚIA ANDRONIC, *Încă mă rog* 30

EMINESCIANA

N. GEORGESCU
Eminescu în oglinzi medicale 31

GHEORGHE PĂUN, *Noapte cu Manole, Haifa* 42

LUCIAN COSTACHE
Odată ca-n nici odată. Despre adâncul lumii și al filosofiei... 43

ELENA LILIANA POPESCU, <i>În revărsarea zorilor</i>	58
---	----

DOCUMENTE ȘI MĂRTURII

M. N. RUSU O epistolă de la scriitorul, cărturarul și luptătorul Radu Theodoru	59
EUGEN EVU, <i>Altcumva</i>	61
MIHAELA ALBU, <i>În povestea de cuvinte</i>	62
<i>Se oprește uneori trenul într-o gară..., Drum, Lumea</i>	62

ISTORIA PRESEI

THEODOR DAMIAN Revista <i>Noi</i> (VIII).....	63
EUGEN EVU, <i>Poetomul</i>	64

CĂRȚI ÎN AGORA

M. N. RUSU Elena Mitru - o scriitoare în devenire <i>Pasageri în gândurile mele și Poezii pentru copii</i>	65
DAN ANGHELESCU Ion Jianu: o nouă carte de interviuri <i>Strigături peste ocean de la Wasington la Craiova</i> Ion Jianu	69
FLORIN COSTINESCU Arheologia amintirilor George Băjenaru <i>Floarea graiului sau întoarcerea la părinți</i>	75
ADINA DABIJA Love, freedom and redemption in Jean Bodin's poems Jean Bodin, <i>Loreley. Faust Brevier</i>	76
IULIANA PALODA-POPESCU, <i>Numai Tu știi</i>	78

PROZA

BEDROS HORASANGIAN	
Marseieza	79

INTERVIURI

ANCA SÎRGHIE	
Greierușa versurilor lui Lucian Blaga	87

DIN ISTORIA EXILULUI ROMÂNESC

TIMOTEI URSU	
Relatarea dispariției documentelor mele științifice	103

ANTOLOGIE DE CENACLU

Aaron Albu, <i>Gând</i>	113
-------------------------------	-----

RECENZII

GEORGE CORBU	
Rodeo mitologic – invenția unui roman	
Corneliu Zeana, <i>Rodeo cu Pegas</i>	115

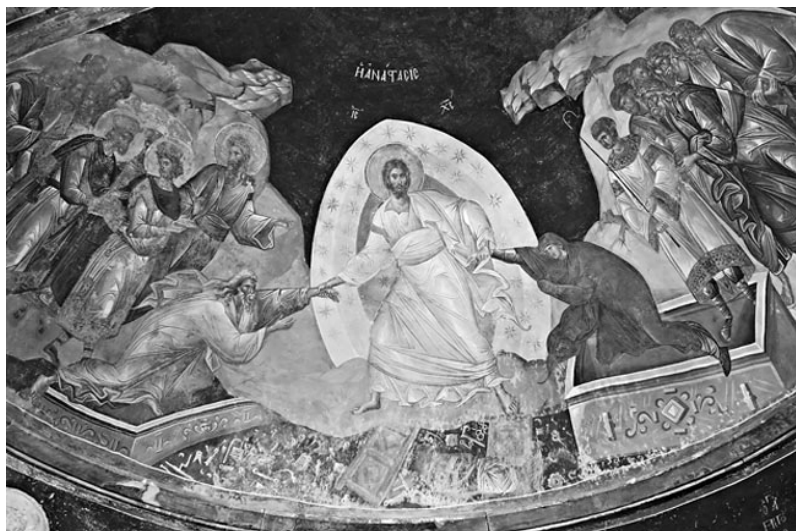
ION PACHIA-TATOMIRESCU	
Ocultare și epifanie între vocalele-sfeșnic din poeme	
Traian Vasilcău, <i>Sfeșnic în rugăciune</i>	117

REVISTA PRESEI	121
----------------------	-----

CĂRȚI SOSITE	122
--------------------	-----

GALERIA SPIRITUS	123
------------------------	-----

ANUNȚURI.....	124
---------------	-----

Biserica Chora, Istanbul

Așadar de la învierea Domnului încioace
suntem, toți cei credincioși, în “corabia
Paștelui” navigând pe apele vieții ce ni s-a dat,
sub cârma Celui ce a înviat din morți,
spre Împărăția Părintelui nostru ceresc.
Cu moartea înfrântă de Domnul Hristos,
eliberați noi înșine de frica morții, avansăm
prin moarte spre veșnicie
cântând cântarea de biruință:

“Hristos a înviat din morți,
cu moartea pe moarte călcând
și celor din morminte
viață dăruindu-le.”

PR. PROF. DR. THEODOR DAMIAN

“De la moarte la viață și de pe pământ la cer”

Ziua Învierii să ne luminăm, popoare,
Paștile Domnului, Paștile!

Învierea Domnului nu poate fi despărțită de răstignirea și patima Sa pe cruce. Pentru a înțelege Învierea trebuie să înțelegem sensul patimii, iar pentru a o înțelege pe aceasta este nevoie de lumina Învierii. Patima este un sacrificiu. Or, când te sacrifici o faci în vederea unei binefaceri mai mari. Pot exista sacrificii fără avantaje ulterioare, după cum pot exista avantaje, câștiguri care nu au necesitat sacrificii anterioare. Nu însă în cazul patimii și învierii Domnului unde toate etapele vieții și activității Mântuitorului au o înlănțuire interioară și o evoluție vizibilă spre un deznodământ ce are implicit și în mod direct de a face cu mântuirea omului. Cu alte cuvinte toată viața și activitatea Mântuitorului începând chiar din planul lui Dumnezeu de mântuire a lumii și terminând cu reabilitarea omului în și prin Hristos în comuniunea finală, eshatologică cu Dumnezeu în Împărăția Sa, este bazată pe economia divină, deci totul are un sens precis, fiecare etapă, eveniment, iluminându-l pe celălalt.

Legătura dintre moartea și învierea Domnului sau mai precis dintre suferința ce aduce moartea și înfrângerea morții sau scăparea de ea și deci salvarea, reușirea, supraviețuirea este prefigurată încă din Vechiul Testament unde, în cazul poporului ales, “paștile” sau “trecerea” (a îngerului morții pe la casele egiptenilor ocolind casele evreilor ale căror uși erau unse cu sângele mielului pascal), implică suferința robiei în care se afla acesta, “paștile” acolo ducând prin intervenția divină la eliberare. Asta în prima fază.

În faza a doua, “trecerea”, “paștile” este legată de traversarea Mării Roșii unde, evreii, cu frica morții în spate, tot o suferință și aceasta, urmăriți fiind de armata egipteană, au intrat deodată pe fundul mării (apele fiind deschise miraculos). Adâncul mării unde fără intervenția divină i-ar fi aflat moartea, prefigurează coborârea Mântuitorului în adâncul cel mai de jos al iadului, locul morții eterne din care Iisus iese victorios distrugând moartea prin/cu moartea Sa. Dar trecerea prin adâncul Mării Roșii este o trecere pascală, de la moarte la viață, salvatoare, de la suferință la libertate.

La libertatea pustiei! Aici ne aflăm în etapa a treia a contextului prefigurării. Evreii erau acum scăpați de moarte dar prizonieri ai pustiei. Un alt “paști” era necesar în această situație care să facă trecerea de la suferința captivității pustiei, a rătăcirii, a riscurilor și nevoilor îndurate acolo, la pământul făgăduinței, la adevărata libertate, salvarea finală, și

această trecere se face tot prin intervenția lui Dumnezeu, prin Moisi, alesul Său.

În cazul morții și învierii Mântuitorului Hristos legătura dintre aceste două etape ale vieții sale se face tot prin intervenția lui Dumnezeu, datorită dumnezeirii Mântuitorului care a fost om adevărat și Dumnezeu adevărat, și motivul, ca și în cazul prefigurărilor vetero-testamentare, e tot grija și iubirea lui Dumnezeu față de om. Diferența mare dintre Paștile Vechiului Testament și cel al Noului Testament este că acolo Dumnezeu intervine în viața poporului ales prin oameni (Moisi) dar și “ex cathedra”, (stâlpul de foc, norul strălucitor, imunizarea la mușcăturile șerpilor veninoși prin privirea la șarpele de aramă înălțat în pustie), în timp ce aici Dumnezeu intervine în mod personal și concret trimițând pe Fiul Său, Logosul divin să se întrupeze în istoria și condiția umană pentru o salvare nu circumstanțială, dintr-o suferință reală dar limitată în timp și spațiu, ci pentru o salvare existențială, generală și totală, definitivă pentru aici și în veci.

De ce a fost nevoie ca Dumnezeu să procedeze astfel, pentru acest Paști efectuat de Fiul Său, spre deosebire de felul cum a împlinit Paștile vechi-testamentar? Pentru că acolo Dumnezeu avea în vedere un singur neam, pe evrei. Aici Dumnezeu are în vedere tot neamul omenesc după cum spune simplu și clar Sf. Ap. Pavel: “Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Timotei 2, 3-4). Aici este punctul culminant al istoriei întregii creații pentru că păcatul omenesc a adus suferința nu numai omului, dar, pe cale de consecință, și creației, după cum tot Sf. Ap. Pavel precizează: “Știm că toată făptura suspină și împreună are dureri până acum” (Romani, 8, 22).

Deci la o suferință generală, la o moarte generală era nevoie de o mântuire generală. Așa se face că Fiul lui Dumnezeu vine și ia asupra Sa păcatul lumii, suferința întreagă implicată în acesta și moartea ca și consecință directă a lui, așa cum citim tot la dumnezeiescul Pavel: “Plata păcatului este moartea, iar harul lui Dumnezeu, viața veșnică, în Hristos Iisus Domnul nostru” (Romani 6, 23).

Tot din acest text reiese faptul că, dincolo de luarea asupra Sa a păcatului omenirii cu toate consecințele lui, ultima și cea mai gravă fiind moartea, Mântuitorul Hristos, prin Paștile Său, ne aduce harul divin care ne deschide poarta veșniciei. Acest lucru indică marele salt calitativ la nivel existențial pe care-l realizează moartea și învierea Domnului nostru.

În sfârșit, moartea Domnului Hristos pe cruce “pentru noi și pentru a noastră mântuire”, cum zicem în Simbolul credinței, înseamnă moartea morții, lucrul cel mai important. Moartea nu a avut putere asupra Mântuitorului, El a mers în moarte ca-ntr-o tabără vrăjmașă și a distrus-o prin propriul Său sacrificiu, “cu moartea (Lui) pe moarte călcând,” cum frumos cântăm la slujbele Învierii.

Acum, prin Învierea Domnului ni se deschide nouă calea spre locul de unde venim, spre locul unde suntem așteptați din veșnicie: “Veniți binecuvântații Părintelui Meu și moșteniți Împărăția care v-a fost gătită vouă de la facerea lumii” (Matei 25, 34). Pentru aceasta însă este nevoie să “intrăm” întru învierea Domnului nostru prin credință, căci zice ca un avertisment Sf. Ap. Pavel: “Dacă [nu credeți] că Hristos a înviat, zadarnică este atunci propoveduirea noastră, zadarnică și credința voastră” (I Corinteni 15, 14). Adică, mai grafic vorbind, să ne ținem de Hristos Domnul așa cum în iconografia ortodoxă a Înveirii Adam (și alții după el) este văzut ca ținându-se de mâna întinsă a lui Hristos.

Ce a făcut Dumnezeu prin învierea Fiului Său este mâna întinsă către omenire pentru ca odată cu întoarcerea Mântuitorului la Tatăl, omenirea, ținându-se de El, să meargă de asemena la Tatăl, unde îi este locul.

* * *

Așadar de la învierea Domnului încoace suntem, toți cei credincioși, în “corabia Paștelui” navigând pe apele vieții ce ni s-a dat, sub cârma Celui ce a înviat din morți, spre Împărăția Părintelui nostru ceresc.

Cu moartea înfrântă de Domnul Hristos, eliberați noi înșine de frica morții, avansăm prin moarte spre veșnicie cântând cântarea de biruință:

“Hristos a înviat din morți,
cu moartea pe moarte călcând
și celor din morminte
viață dăruindu-le.”

Cristian Olteanu, *Călugăr bătrân*, grafică, 15 x 12 in.

Fiul lui Dumnezeu în iudaismul modern și contemporan. Repere bio–bibliografice

Credința lui Iisus ne unește, dar credința în Iisus ne desparte
Schalom Ben Chorin (1913 – 1999)

Abordarea lui Iisus din Nazaret de către istoricii evrei are o istorie îndelungată în epoca modernă și contemporană. Cărți precum cea a lui Joseph Salvador, *Jesus Christ et sa doctrine, histoire de la naissance de l'Eglise, de son organisation et de ses progrès pendant le premier siècle* (1838), Samuel Hirsch, *Das System der religiösen Anschauungen der Juden und sein Verhältnis zum Heidentum, Christentum und zur absoluten Philosophie* (1842), Abraham Geiger, *Das Judentum und seine Geschichte* (1864) ori Heinrich Graetz, *Geschichte der Juden* (1853 – 1875) sau Claude Montefiore, *The Synoptic Gospels* (1909), iar mai târziu a lui Joseph Klausner, *Jesus von Nazareth, seine Zeit, seine Leben und seine Lehre* (1925), a lui David Flusser, *Die consequente Philologie und die Worte Jesu* (1963) și Paul Witner, *On the Trial of Jesus* (1967), rămân fundamentale pentru cunoașterea lui Iisus din punctul de vedere al istoricilor evrei.

În anul 1900, Adolf von Harnack, marele istoric și sintetician al teologiei protestante liberale își publicase prelegerile despre *Das Wesen des Christentums* (*Esența creștinismului*).¹ I-a răspuns în anul următor un rabin de doar 26 de ani, care avea să devină însă o figură conducătoare a iudaismului dintre cele două războaie mondiale, Leo Baeck²: „cei mai mulți care descriu viața lui Iisus omit să facă referire la faptul că, prin toate trăsăturile Sale, Iisus este de-a dreptul un caracter evreu original, că un om

¹ Adolf von Harnack, *Das Wesen des Christentums*, Leipzig, 1900, 189 pp.

² Leo Baeck (1873 – 1956) a fost un important teolog evreu de origine germană, adept al mișcării reformatoare din sânul iudaismului. A jucat un rol important în protejarea evreilor germani în timpul Holocaustului, din această cauză fiind el însuși deportat. După război, emigrează în America, unde în 1955 înființează *Leo Baeck Institute for the study of the history and culture of German-speaking Jewry*, fiind ales și președinte al *World Union of Progressive Judaism* (*Uniunii Mondiale a Evreilor Reformați*); în semn de omagiu pentru viața și activitatea sa, numele său a fost dat asteroidului cu nr. 100.047; dintre lucrările sale mai importante amintim: capodopera *Das Wesen des Judentums* (*Esența iudaismului*, 1905); *Maimonides, der Mann, sein Werk und seine Wirkung* (1954); *Dieses Volk – jüdische Existenz* (1955); *Von Moses Mendelssohn zu Franz Rosenzweig* (1958, postmortem); pentru mai multe informații legate de viața și activitatea sa, a se vedea: Georg Heuberger, Fritz Backhaus, *Leo Baeck (1873 – 1956): Aus dem Stamme von Rabbinern*, Jewish Museum, Frankfurt, 2001.

ca El ar fi putut să crească doar pe tărâmul iudaismului, doar acolo și nicăieri altundeva. Iisus este o personalitate evreiască originală, toate aspirațiile și toate faptele Sale, anduranța și compasiunea Sa, vorbirea și tăcerea Sa, ele toate poartă pecetea naturii evreiești, imprimeul idealismului evreu, al celui mai bun lucru care a existat și există în iudaism, dar care atunci exista numai în iudaism. El a fost un evreu între evrei: din niciun alt popor nu ar fi putut să iasă un bărbat ca El și în niciun alt popor nu ar fi putut să activeze un bărbat ca El...”.³

Leo Baeck este cel care după scrierea sa intitulată *Das Wesen des Judentums* (*Esența iudaismului*, 1905) avea să publice, în mod surprinzător, în anul 1938, o imagine pozitivă a lui Iisus în lucrarea *Das Evangelium als Urkunde der jüdischen Glaubensgeschichte* (*Evanghelia ca document al istoriei credinței evreiești*). Aici Baeck consideră că Iisus din Nazaret nu a fost un mit, ci o figură istorică, desigur databilă și localizabilă, o figură cu totul concretă a istoriei iudaice la începutul a ceea ce se mai numește „common era” (era creștină), care poate fi investigată cu mijloacele și metodele istoriei moderne.⁴

În iudaismul francez, emancipat mai repede ca oricare altul, filosoful istoriei Joseph Salvador⁵ fusese cel care inițiasse deja în anul 1838 cercetarea evreiască modernă a lui Iisus, cu o monografie științifică în două volume, *Jésus Christ et sa doctrine, histoire de la naissance de l'Eglise, de son organisation et de ses progrès pendant le premier siècle* (*Iisus Hristos și doctrina Sa. Istoria nașterii Bisericii, a organizării și evoluției sale în secolul I*).⁶

În spațiul german, cunoscutul rabin reformat și filosof al religiei Samuel Hirsch⁷ s-a ocupat mai întâi în mod detaliat de figura lui Iisus în cartea sa *Das System der religiösen Anschauungen der Juden und sein*

³ Leo Baeck, *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 45, 1901, p. 118.

⁴ Pentru alte detalii, a se vedea: G. Lindeskog, *Die Jesusfrage im neuzeitlichen Judentum. Ein Beitrag zur Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, Uppsala, 1938, în special pp. 94 – 126.

⁵ Joseph Salvador (1779 – 1873) a fost un important teolog evreu de origine franceză al secolului al XIX-lea, precursor al teologiei iudaice moderne. A abordat câteva probleme fundamentale ale istoriei iudaice, de pe pozițiile omului de știință modern și obiectiv; dintre lucrările sale, foarte apreciate până astăzi, amintim: *Paris, Rome, Jerusalem ou la Question religieuse au XIX siècle* (1819); *Loi de Moïse* (1822); *Histoire des institutions de Moïse et du peuple hébreu* (1828); *Histoire de la domination romaine en Judée et de la ruine de Jerusalem* (1847).

⁶ Joseph Salvador, *Jésus Christ et sa doctrine, histoire de la naissance de l'Eglise, de son organisation et de ses progrès pendant le premier siècle*, vol. I – II, Ed. A. Guyot et Scribe, Paris, 1838.

⁷ Samuel Hirsch (1815 – 1889) a fost un reprezentant de seamă al iudaismului reformat german. În 1866 a plecat în Statele Unite, unde va îndeplini timp de 22 de ani funcția de rabin-șef al sinagogii din orașul american Philadelphia.

Verhältnis zum Heidentum, Christentum und zur absoluten Philosophie (Sistemul concepțiilor religioase ale evreilor și relația sa cu păgânătatea, creștinismul și filosofia absolută), apărută în 1842.⁸

Lui i-a urmat Abraham Geiger⁹, pentru care investigarea istoriei contemporane evreiești reprezintă o premisă esențială a oricărei înțelegeri a lui Iisus, prin cartea sa *Das Judentum und seine Geschichte* (Iudaismul și istoria sa), apărută în 1864.

În cele din urmă, marele istoriograf evreu Heinrich Graetz¹⁰ a stabilit istoricitatea și în ceea ce-l privește pe Iisus și *Ursprung der Christentums* (Originile creștinismului), în al treilea volum al lucrării sale de unsprezece volume, *Geschichte der Juden* (Istoria evreilor), prin cuvintele cheie *Sinai* și *Golgota*.¹¹

Ce au în comun acești istorici evrei ai scolului al XIX-lea privitor la persoana lui Iisus Hristos? Noutatea – fiindcă cu siguranță o putem numi așa – față de abordarea negativistă și tendențioasă a învățaților evrei de până atunci, era că acești pionieri evrei în studiul creștinismului erau de acord să vadă în Iisus cel istoric o figură cu siguranță pozitivă, însă, ce-i drept, o figură, pe care acum – împotriva creștinilor – o revendicau exclusiv pentru iudaism. Acest lucru se datorează faptului că fie Iisus din istorie nu i-ar fi învățat pe alții nimic din ceea ce nu ar fi putut să spună și un evreu al timpului Său, fie că Iisus s-a considerat pe Sine a fi Mesia, Fiul lui Dumnezeu (potrivit lui Salvador și Geiger) sau nu (potrivit lui Hirsch și Graetz).¹²

Această tendință avea să fie continuată și în secolul al XX-lea. În anul 1922, așadar înainte de perioada național-socialismului german, a apărut probabil cea mai celebră carte evreiască despre Iisus, scrisă de Joseph Klausner¹³, *Jesus von Nazareth, seine Zeit, seine Leben und seine*

⁸ Samuel Hirsch, *Das System der religiösen Anschauungen der Juden und sein Verhältnis zum Heidentum, Christentum und zur absoluten Philosophie*, Ed. Heinrich Hunger, Leipzig, 1842.

⁹ Abraham Geiger (1810 – 1874) a fost un reprezentant de seamă al iudaismului reformat german, accentuând în special în scrierile sale calitatea de „popor ales” al poporului evreu, în comparație cu celelalte popoare. Dintre lucrările sale amintim: *Judaism and Islam*, F. M. Young (1896); *Judaism and its history in 2 parts*, reed. 1980, etc.

¹⁰ Heinrich Graetz, *Geschichte der Juden. Von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, vol. I – XI, Ed. Leiner, Leipzig, 1853 – 1875.

¹¹ *Ibidem*, vol. III, p. 520.

¹² Hans Küng, *Iudaismul*, trad. de Edmond Nawrotzky-Török, Ed. Hasefer, București, 2005, p. 338.

¹³ Joseph Klausner (1874 – 1958) a fost unul dintre cei mai importanți oameni politici și de litere evrei ai secolului trecut; a fost profesor de literatură ebraică la Universitatea Ebraică din Ierusalim și redactor-șef al *Enciclopediei Ebraice*; pe plan politic, a candidat pentru funcția de președinte al Israelului la primele alegeri de după 1948, în 1949, dar a pierdut în fața lui Haim Weizmann, primul președinte al

Lehre (Iisus din Nazaret, timpul Său, viața și învățătura Sa). Aceasta avea să fie prima carte despre Iisus scrisă în limba ebraică și apărută chiar la Ierusalim; ulterior, avea să fie tradusă în numeroase alte limbi.¹⁴

Pentru Klausner, Iisus este „mai evreu decât toți evreii”, dar și mai periculos pentru „iudaismul național” tocmai prin „iudaismul său exagerat”.¹⁵

Tot în perioada interbelică ne reține atenția figura lui Max Nordau¹⁶, un colaborator fidel al fondatorului mișcării sioniste Theodor Hertzl, care, printr-o exprimare deosebit de poetică, cu siguranță că a cuprins inima multor cercetători evrei de atunci, afirmând că: „Iisus este sufletul sufletului nostru, așa cum este carne din carnea noastră. Cine ar vrea deci să îl elimine din poporul evreu?”¹⁷

A urmat apoi perioada holocaustului și cea premergătoare fondării statului Israel, perioadă în care cercetarea evreiască asupra lui Iisus Hristos a fost întreruptă, dar nicidecum oprită.¹⁸ După fondarea statului Israel, survenită la 14 mai 1948, s-au editat mai multe lucrări despre Iisus decât în toate secolele precedente: „cele 187 de cărți ebraice, cercetări, poezii, piese de teatru, monografii, disertații și compuneri care s-au scris despre Iisus în ultimii douăzeci și șapte de ani de la fondarea statului Israel, justifică rapoartele de presă despre un «val Iisus» în literatura actuală a statului evreu”, avea să recunoască marele teolog evreu Pinchas Lapide.¹⁹

statului Israel de după recunoaștere; a scris circa 200 de lucrări, dintre care cele mai importante sunt: *Iisus din Nazaret: epoca, viața și învățătura sa*, Ierusalim, 1922; *Țara Israelului în zilele celui de al Doilea Templu*, Ierusalim, 1927; *Judaism și umanism: culegere de articole*, Ierusalim, 1955; *Istoria noii literaturi ebraice*, Ed. Ahiasaf, Ierusalim, 1960; pentru mai multe informații legate de viața și activitatea sa, a se vedea: Colin Shindler, *The Triumph of Military Zionism: Nationalism and the Origins of the Israeli Right*, Ed. I. B. Tauris & Co. Ltd., London, 2006, pp. 96 – 97.

¹⁴ J. Klausner, *Jesus of Nazareth. His Life, Times and Teaching*, Ed. George Allen & Unwin, Londra, 1925 (tradus din lb. ebraică în lb. engleză); în germană: *Jesus von Nazareth. Seine Zeit, sein Leben und Seine Lehre*, Ed. Jüdischer, Berlin, 1952, 629 pp.

¹⁵ *Ibidem*, ediția germană, p. 520.

¹⁶ Max Nordau (1849 – 1923) a fost un evreu de origine maghiară, care a rămas în istorie ca lider al mișcării sioniste, fiind co-fondatorul acesteia, alături de Theodor Herzl; a activat și pe plan literar, evidențiindu-se ca un bun critic și istoric literar; dintre lucrările sale mai importante amintim: *The Conventional Lies of Our Civilization* (1883); *Degeneration* (1892) și *Paradoxes* (1896); pentru mai multe detalii legate de viața și activitatea sa, a se vedea: Michael Stanislawski, *Zionism and the Fin de Siècle: Cosmopolitanism and Nationalism from Nordau to Jabotinsky*, University of California Press, Los Angeles, 2001.

¹⁷ S. Ben Chorin, *Bruder Jesus*, ed. cit., p. 11.

¹⁸ Hans Küng, *op. cit.*, p. 338.

¹⁹ Pinchas Lapide, *Ist das nicht Josephs Sohn? Jesus im heutigen Judentum*, Ed. Kösel, München, 1976, p. 42.

Mai mult decât atât, același teolog și istoric modern al evreilor va ajunge să afirme că „cele 29 de cărți despre Iisus, (pe care le investigase, n.n.), ar avea ca numitor comun o simpatie și o dragoste față de Nazarinean, așa cum ea n-a fost posibilă timp de douăzeci de secole”.²⁰

Cu toate acestea, în ultima ediție a *Encyclopaedia Judaica* (2007), numele lui Iisus din Nazaret nu apare între omonimele ebraice, la litera corespunzătoare numelui evreiesc (Joshua – Jehosua).²¹

Martin Buber²², celebrul gânditor austriac de origine evreiască, avea să recunoască în lucrarea sa *Zwei Glaubensweisen* (*Două feluri de credință*), apărută la doar doi ani după recunoașterea statului evreu, că „Iisus este fratele său mai mare”²³, a cărui vestire ar fi fost o autentică vestire strămoșească.

Elevul lui Buber, Shalom Ben Chorin, avea să lămurească, într-un mod indubitabil, cuvintele maestrului său: „Iisus este pentru mine fratele cel veșnic, nu doar fratele uman, ci fratele meu evreu. Eu simt mâna Lui frățească, mâna care mă prinde, pentru ca eu să îi urmez...credința Sa, credința Sa necondiționată, încrederea prin excelență în Dumnezeu, Tatăl, disponibilitatea de a se umili întru totul sub voința lui Dumnezeu, aceasta este atitudinea care este antetărită în Iisus și care ne poate lega pe noi – evrei și creștini, deopotrivă”.²⁴

Cu toate aceste considerații remarcabile, atât pentru Buber și Ben Chorin, cât și pentru mulți alți cercetători evrei moderni și contemporani ai lui Iisus, Iisus din Nazaret este un evreu exemplar – dar numai un evreu, este un om exemplar – dar numai un om.

După revenirea evreilor pe pământul lor străvechi și crearea statului Israel (1948) preocupările istoricilor și teologilor evrei de lămurire a istoriei desfășurate la Ierusalim în primul secol al erei creștine au sporit semnificativ, iar o nouă etapă a cercetărilor evreiești consacrate lui Iisus din Nazaret s-a conturat. Aceasta și-a găsit expresia sintetică în cartea lui Shalom Ben Chorin, *Bruder Jesus. Der Nazarener in jüdischer Sicht*

²⁰ Hans Küng, Pinchas Lapide, *Jesus im Widerstreit. Ein jüdisch-christlicher Dialog*, Ed. Calwel, Stuttgart, 1976, p. 19.

²¹ *** *Encyclopaedia Judaica*, second edition, Keter Publishing House Ltd., Jerusalem, 2007, pp. 449 – 450.

²² Martin Buber (1878 – 1965) a fost un filosof evreu de origine austriacă, cunoscut mai ales pentru promovarea „filosofiei dialogului”, o formă de existențialism religios; s-a implicat și în politică și presă, devenind din 1902 editorul săptămânalului *Die Welt*, organul central al mișcării sioniste; dintre lucrările sale amintim: capodopera *Ich und Du* (*Eu și Tu*, 1923); *Schriften zur Philosophie* (1962); *Schriften zum Chassidismus* (1963); *Schriften zur Bibel* (1964); pentru alte detalii legate de viața și activitatea sa, a se vedea: Wolfgang Zink, *Martin Buber: 1878 – 1978*, Ed. Tilchwatch, Bonn, 1978; Clara Levi Coen, *Martin Buber*, Ed. Cultura della Pace, Milano, 1991, 160 pp.

²³ M. Buber, *Zwei Glaubensweisen*, Ed. Manesse, Zürich, 1950, p. 11.

²⁴ S. Ben Chorin, *op. cit.*, p. 12.

(1970), în care se argumentează concluent că „Iisus a cunoscut temeinic Biblia ebraică, că a trăit cu ea și în ea, înainte de toate cu Tora și profeții”²⁵, apoi în volumul editat de Gaalyah Cornfeld, *The Historical Jesus. A Scholarly View of the Man and his World* (1982), care atestă faptul că „studiile și observațiile recente au făcut posibil să se plaseze cea mai mare parte a materialului din Evanghelii în realitatea locului și a timpului”²⁶, și, desigur, în studiul monografic al lui David Flusser, *Jésus* (1997), în care se argumentează că „dacă vrem să îl înțelegem pe Iisus istoric nu este de ajuns să urmărim dezvoltarea literară a materialului evanghelic; mai este necesară o familiaritate întinsă cu iudaismul, așa cum acesta se prezintă în epoca lui Iisus. Materialul evreiesc joacă un rol important nu numai pentru că ne permite să-L restituim pe Iisus epocii Sale, ci, de asemenea, pentru că ne permite o interpretare justă a spuselor Sale, la origine în ebraică”.²⁷

În aceeași familie de scrieri, Robert Eisenman a dat, cu *James the Brother of Jesus* (2002) o cercetare cuprinzătoare a creștinismului primar, având drept fir conducător ideea că „Jacob nu este doar cheia pentru reevaluarea și reconstrucția istoriei creștine și a relației iudeo-creștine, el este cheia de asemenea pentru Iisus istoric”.²⁸

Între timp, au avut loc dezbateri fructuoase între teologii creștini și rabini cu privire la istoria și interpretarea istoriei lui Iisus. Hans Küng²⁹ și

²⁵ Idem, *Bruder Jesus. Der Nazarener in jüdischer Sicht*, Paul List Verlag, München, 1970, p. 38.

²⁶ Gaalyah Cornfeld (ed.), *The Historical Jesus. A Scholarly View of the Man and his World*, MacMillan Publishing Co., New York, Collier MacMillan Publishing, London, 1982, p. 13.

²⁷ David Flusser, *Jésus*, Editions de l'Eclat, Paris, Tel Aviv, 2005, p. 23.

²⁸ Robert Eisenman, *James the Brother of Jesus*, Watkins Publishing, London, 2002, p. 7.

²⁹ Hans Küng (1929 –), preot, teolog și scriitor german de origine elvețiană, este unul dintre cei mai importanți teologi creștini ai secolului. A fost coleg de studii cu actualul papă Benedict al XVI-lea. Datorită faptului că a criticat în termeni vehemenți dogma infailibilității papale, i s-a retras de către Vatican dreptul de a mai preda teologia catolică, în anul 1979. În consecință, va preda teologie ecumenică la Universitatea din Tübingen. Este un autor prolific, abordând în special probleme teologice actuale, legate de relațiile ecumenice dintre diferite popoare și religii. Dintre operele sale, fundamentale de altfel pentru istoria și filosofia religiilor, amintim: *Infallible? An Inquiry* (1971), *Christianity and the world religions: paths of dialogue with Islam, Hinduism, and Buddhism* (1986), *Christianity and Chinese Religions* (împreună cu Julia Ching, 1988), *Theology for the Third Millennium: An Ecumenical View* (1990), *Judaism: Between Yesterday and Tomorrow* (1992), *Christianity: Its Essence and History* (1995), *The Catholic Church* (2001), *The Beginning of All Things - Science and Religion* (2007), *Islam: Past, Present and Future* (2007), etc.; pentru mai multe informații legate de viața și activitatea sa, a se vedea autobiografia *My struggle for freedom: memoirs (Lupta mea pentru libertate: memorii)*, Grand Rapids, Michigan, 2003, 478 pp., lucrare ce a cunoscut nu mai puțin de 27 de ediții din 2003 până în prezent.

Pinchas Lapide³⁰ au tras, în *Jesus im Widerstreit. Ein jüdisch-christlicher Dialog*, consecințe din noul stadiu în care a intrat cunoașterea primului secol al erei noastre și relația dintre creștinism și iudaism și au înaintat spre discutarea nucleului divergențelor, anume „imaginea *reală* a lui Iisus din Nazaret”.

În cele din urmă, „ceea ce ne desparte propriu-zis – a argumentat Pinchas Lapide – sunt ultimele 48 de ore, începute în acea după-amiază a primei vineri dinaintea Paștilor. Sunt două zile, dar două zile hotărâtoare pe care se sprijină totul...”³¹ Cunoscutul rabin din Frankfurt am Main a amintit că sunt locuri în *Talmud* și *Midrash* nepuse încă în valoare, ce reprezintă surse deosebit de informative privind conturarea personalității lui Iisus din punct de vedere iudaic. Conform opiniei sale, se poate atesta astăzi, în mod concludent, că „Iisus era evreu în spirit, cel puțin în șase privințe: în speranța Sa, în eshatologia Sa, în ethos-ul Său evreiesc, în încrederea Sa nemărginită în Dumnezeu, în suferința Sa evreiască, și, în sfârșit, în nerăbdarea Sa clar evreiască, mesianică; toate acestea le putem desprinde fără nicio dificultate din cele patru Evanghelii”.³²

Pinchas Lapide a mai evocat faptul că primii creștini au fost evrei și s-a arătat dispus să admită că reprezentarea devenirii ca om a lui Dumnezeu nu este complet străină iudaismului, astfel încât învierea lui Iisus să se poată privi cu noi perspective.

De cealaltă parte, Hans Küng a subliniat cât de importantă poate fi contribuția evreilor la cunoașterea lui Iisus și a reafirmat și adus în prim-plan fundamentul de necontestat, din punct de vedere al creștinismului, pentru dialogul iudeo-creștin: „încrederea de nezdrușcinat că Iisus trăiește. Că, așadar, Dumnezeu, care este pentru poporul lui Israel Creatorul lumii, este și Izbăvitorul ei...Iisus nu a rămas în moarte, ci trăiește tocmai în Dumnezeu”.³³

³⁰ Pinchas Lapide (1922 – 1997) a fost unul dintre marii istorici și teologi evrei ai secolului al XX-lea, adept al iudaismului ortodox. A jucat un important rol politic în ceea ce privește recunoașterea și dezvoltarea ulterioară a statului Israel. Opera sa este extrem de vastă, cuprinzând nu mai puțin de 35 de titluri, dintre care amintim: *Three Popes and the Jews* (1967, lucrare fundamentală, în care analizează situația iudaismului sub papii Pius al XII-lea (1939 – 1958), Ioan al XXIII-lea (1958 – 1963) și papa Paul al VI-lea (1963 – 1978); *Rom und die Juden*, Gerhard Hess, Ulm, 1967, 1997, 2005; *Wer war schuld an Jesu Tod?* Mohn, Gütersloh, 1987, 1989, 2000; *Der Jude Jesus*, Patmos, Düsseldorf, 1979, 2003; *Paulus zwischen Damaskus und Qumran*, Mohn, Gütersloh, 1993, 1995, 2001; pentru mai multe informații despre viața și activitatea sa a se vedea: Ruth Lapide: *Pinchas Lapide - Leben und Werk*, în Viktor E. Frankl, *Gottsuche und Sinnfrage*, Mohn, Gütersloher, 2005.

³¹ Hans Küng, Pinchas Lapide, *Jesus im Widerstreit. Ein jüdisch-christlicher Dialog*, ed. cit., p. 21.

³² *Ibidem*, p. 23.

³³ *Ibid.*, p. 48.

Pinchas Lapide a mai amintit că și din punct de vedere al iudaismului, mântuirea rămâne deschisă, iar sub acest aspect nu este nimic de netrecut între iudaism și creștinism: „dacă Mesia vine și se va dezvălui ca fiind Iisus din Nazaret, aş putea spune că nu cunosc un evreu pe această lume care ar avea ceva împotriva”.³⁴

Ulterior, într-o altă dezbatere publică semnificativă, cea dintre Ulrich Luz și Pinchas Lapide, tipărită sub titlul *Der Jude Jesus. Thesen eines Juden. Antworten eines Christen*, cunoscutul rabin specializat în problemele creștinismului a adus probe pentru următoarele teze cu privire la Iisus: „Iisus nu s-a prezentat poporului Său drept Mesia”; „poporul evreu nu l-a respins pe Iisus”; „Iisus nu și-a denunțat niciodată poporul”, iar renumitul teolog specializat în apariția creștinismului a argumentat în favoarea tezelor creștinismului: „creștinismul trebuie să se reclame din Iisus”; „între timp, apelul lui Iisus nu mai poate fi pentru noi unul lipsit de regrete și urmări, ci pretinde Bisericii noastre schimbări în teologie și în practică”; „Biserica se poate reclama din Iisus”.³⁵

Celebrul lexicon *Herder* îl prezintă pe Iisus din Nazaret drept „un evreu practicant”, iar lucrul cel mai important înainte de toate în viața și activitatea Sa este „fidelitatea față de Lege”.³⁶ Mai mult, autorii lexiconului opinează că „tradiția creștină l-a smuls pe Iisus din rădăcinile Sale iudaice”, concluzionând că „aceasta este una dintre cauzele antiiudaismului modern”.³⁷

De asemenea, procesul și execuția lui Iisus sunt văzute de către unul dintre cei mai avizați juriști evrei ai secolului trecut drept „o vină exclusivă a romanilor”, în care „elementul iudaic este insignifiant”.³⁸ Acest lucru este dovedit atât de Evangheliile, cât și de Talmud.³⁹ Acesta din urmă ar conține informația potrivit căreia aplicarea pedepsei cu moartea ar fi fost scoasă de sub jurisdicția Sanhedrinului cu circa 40 de ani înainte de distrugerea Templului (așadar prin anul 30), drept urmare Sanhedrinul s-a întrunit în noaptea dinaintea răstignirii pentru a-l salva (!) pe evreul Iisus de

³⁴ *Ibid.*, p. 49.

³⁵ Ulrich Luz, Pinchas Lapide, *Der Jude Jesus. Thesen eines Juden. Antworten eines Christen*, Benzinger, Düsseldorf und Zürich, 2000, p. 161.

³⁶ Jakob J. Petuchowski, Clemens Thoma, *Lexiconul Herder al întâlnirii iudeo – creștine*, trad. de Dumitru Ionescu Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2000, p. 111.

³⁷ *Ibidem*, p. 112.

³⁸ Haim Cohn (președintele Tribunalului Suprem al statului Israel), *Arestarea, procesul și moartea lui Iisus*, trad. de Teșu Solomovici, Ed. Teșu, București, 2004, pp. 78 – 82.

³⁹ *Ibidem*, p. 256.

o potențială condamnare la moarte ce urma să fie pronunțată de procuratorul roman a doua zi.⁴⁰

Poziția ortodoxă referitor la această chestiune este clară și extrem de bine argumentată. De pildă, teologul grec Gheorghios Patronos demonstrează, în cea mai recentă lucrare a sa (*Η ιστορική πορεία του Ιησού. Από την φάτνη στο κενό τάφο – Parcursul istoric al lui Iisus de la iesle la mormântul gol*, 2011), faptul că „iudeii L-au condamnat pe Iisus deoarece nu l-au recunoscut identitatea mesianică”.⁴¹ Mai mult, arată același reputat teolog atenian, „ultimul act, cel al arestării și condamnării, a fost pur și simplu pecetluirea și confirmarea unei dușmăanii de trei ani a conducerii religioase a poporului evreu față de persoana lui Iisus Nazarineanul”.⁴²

În ceea ce privește vina exclusivă a evreilor pentru moartea lui Iisus, teologul ortodox citat este categoric: „O cercetare obiectivă a evenimentelor ne poate convinge în legătură cu cei care de fapt s-au împovărat cu responsabilitatea morții lui Iisus. Principalii promotori ai celei mai mari acțiuni criminale din istorie legate de moartea unui om nevinovat au fost în esență conducătorii poporului evreu, Marele Sanhedrin împreună cu arhieriei, preoții, cărturarii și fariseii, adică totalitatea conducerii religioase și spirituale a poporului ales al lui Dumnezeu. Adevărații criminali sunt conducătorii religioși iudei, care au folosit inteligent frica lui Pilat, fanatismul poporului și trădarea lui Iuda...”⁴³

Cea mai recentă carte despre Talmud tradusă în limba română, *Talmudul*, de A. Cohen (2004) se păstrează pe linia interpretării tradiționale, a textului ebraic sacru. Astfel, Mesia este în continuare așteptat, rabinii talmudiști făcând chiar calcule asupra datei în care va trebui să vină.⁴⁴ Mai mult decât atât, adevăratul Mesia, Iisus din Nazaret, este indirect negat ca fiind Mesia, cel prezis de profeți. Astfel, sintagma „Mesia, fiul lui Iosif” din versetul mesianic de la Zaharia 12,10 („Mesia, fiul lui Iosif, a fost omorât, precum stă scris: ei îl vor privi pe acela pe care l-au străpuns, vor plânge asupra lui așa cum este plâns singurul fiu” – trad. ebraică⁴⁵), este interpretată ca fiind vorba despre „un urmaș al strămoșului

⁴⁰ *Ibid.*, p. 116: „...abia atunci când Iisus a refuzat să colaboreze cu Sanhedrinul și să se salveze, nimeni și nimic nu l-a mai putut împiedica pe Pilat să-și îndeplinească hotărârea finală”.

⁴¹ Gheorghios Patronos, *Parcursul istoric al lui Iisus de la iesle la mormântul gol*, trad. de Sabin Preda, Ed. Bizantină, București, 2011, p. 369.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibid.*, p. 376.

⁴⁴ A. Cohen, *Talmudul*, trad. de C. Litman, Ed. Hasefer, București, 2004, p. 462; majoritatea calculelor dădeau ca dată a venirii lui Mesia sfârșitul secolului al V-lea, după cum rezultă din următorul text: „lumea va dura cel puțin 85 de jubilee (4250 de ani), iar la ultimul jubileu va veni fiul lui David” (*loc. cit.*).

⁴⁵ Traducerea din *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, are următorul conținut: „Atunci voi vărsa peste casa lui David și peste locuitorii Ierusalimului duh de milostivire și de rugăciune, și își vor

care purta acest nume”⁴⁶, așadar nici vorbă despre tâmplarul Iosif din Nazaret. Cu toate acestea, relatările obscene și tendențioase la adresa lui Iisus din textele talmudice nu sunt amintite.⁴⁷

Mai grav, „teoria (creștină, n.n.) despre Mesia, fiul lui Iosif”, conform opiniei autorului mai sus menționat, a apărut abia după eșecul răscoalei lui Bar Kochba din anul 136 (aceeași idee a fost împărtășită și de Klausner⁴⁸). Ea s-ar întâlni abia în „legende evreiești târzii ale Evului Mediu”. Una din aceste legende îl identifică pe acest „fiu al lui Iosif” cu copilul înviat din morți de către proorocul Ilie.⁴⁹

De departe însă, lucrarea profesorului și cercetătorului evreu de origine română Moshe Idel⁵⁰, *Fiul lui Dumnezeu și mistica evreiască* (2010, 710 pp.) se numără printre lucrările monumentale ale teologiei iudaice contemporane care încearcă să deplaseze mesianismul de la Iisus din Nazaret, care nu este nicidecum „Fiul lui Dumnezeu”, spre un mesianism „mistic”, uneori chiar imaginar.

Conform autorului, „scopul lucrării este să descopere numeroasele ocazii în care filosofii iudaici, iar dintre ei în special misticii, au recurs la concepțiile despre Fiul lui Dumnezeu și la fundalul lor conceptual, și să

aținti privirile înspre Mine, pe Care ei L-au străpuns și vor face plângere asupra Lui, cum se face pentru un fiu unul născut și-L vor jeli ca pe cel întâi născut”.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 459.

⁴⁷ Referitor la aceste aspecte deosebit de tendențioase, profanatorii și imorale, care depășesc limita imaginației și pe care din motive obiective nu le vom reda aici, recomandăm a se vedea: Rev. I. D. Pranaitis, *The Talmud Unmasked (The Secret Rabbinical Teachings Concerning Christians)*, St. Petersburg, 1892 (ediție electronică, îndeosebi capitolele I și II); Gabriel Constantinescu, *Marginalii la Talmud*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, îndeosebi pp. 116 – 120; Jacob Prashch, *Jesus in the Talmud*, Moriel Ministries, 2008.

⁴⁸ J. Klausner, *Jesus of Nazareth*, ed. cit., p. 201.

⁴⁹ A. Cohen, *op. cit.*, p. 459.

⁵⁰ Moshe Idel (1947 –), originar din Târgu-Neamț, este astăzi unul dintre cei mai reputați cercetători ai misticismului evreu, îndeosebi ai Cabalei, îndeplinind și funcția de profesor de gândire iudaică la Universitatea Ebraică din Ierusalim. Dintre lucrările sale cu răsunet mondial și care au obținut numeroase premii internaționale, amintim: *Experiența mistică a lui Avraham Abulafia* (1988), *Kabala: noi aspecte* (1988), *Golem: tradiții magice și mistice din iudaism despre crearea unui om artificial* (1990), *Hasidism: între extaz și magie* (2000), *Fiul (Ben): însușirile de fiu și mistica iudaică* (2007), *Lumea îngerilor: între revelație și înălțare* (2008), etc. De asemenea, este autor a numeroase studii și articole de specialitate; pentru mai multe detalii legate de viața și activitatea sa, a se vedea: Petru Moldovan, *Moshe Idel: Dinamica misticii iudaice*, Ed. Provopress, Cluj-Napoca, 2005, 81 pp; Sorin Antohi în dialog cu Moshe Idel, *Ceea ce ne unește: Istorie, biografii, idei*, Ed. Polirom, Iași, 2006, 246 pp; Sandu Frunză, Mihaela Frunză (ed.), *Essays in the Honor of Moshe Idel*, Ed. Provopress, Cluj-Napoca, 2008, 250 pp.; Daniel Abrams, *Phenomenology of Jewish Mysticism: Moshe Idel's Methodology in Perspective Kabbalah*, vol. 20 (2009), pp. 7–146, etc.

demonstreze astfel că ei nu aveau nicio rețineră să opereze cu o mulțime de înțelesuri ale Fiului lui Dumnezeu în iudaism, ci chiar conceptul de Fiul al lui Dumnezeu în religie, în general, să fie îmbogățit într-o oarecare măsură”.⁵¹ Nu este locul aici de a face un rezumat al lucrării, însă se cere imperios necesar a reda măcar capitolele, pentru a ne putea da seama de direcțiile de investigație adoptate de autor: *Dreptate, teoforism și Filiație Divină în literatura rabinică și Hekhalot* (I), *Fiul lui Dumnezeu în formele așkenazi de ezoterism* (II), *Fiul ca o entitate intelectuală/eshatologică în Cabala extatică* (III), *Fiul sexualizat al lui Dumnezeu în Cabala teosofico-teurgică* (IV), *Fii cristologici și necristologici ai lui Dumnezeu în Renașterea italiană și reverberațiile lor* (V) și *Fiul lui Dumnezeu ca un drept în hasidism* (VI).⁵²

În altă ordine de idei și trecând peste diferențele istorice bimilenare, Conciliul II Vatican a dezbătut, în anul 1964, prima redactare a rezoluției *Nostra Aetate*, ce va semnala părăsirea completă a dogmei străvechi a deicidului și va consemna o cotitură istorică în relația dintre creștini și evrei: „Conciliul deploră și condamnă ura și persecuțiile la adresa evreilor din trecut, ca și de astăzi...ceea ce s-a făcut în patima lui Hristos nu poate fi deloc imputat întregului popor evreu de atunci și cu atât mai puțin poporului de astăzi...”.⁵³

Mai mult, papa Paul al VI-lea (1963 – 1978) a aprobat, în 1970, înlocuirea pasajului incriminator la adresa evreilor din Missa romană, introdus cu circa 1000 de ani în urmă, cu pasajul „ne rugăm pentru evreii cărora Dumnezeu le-a vorbit pentru prima dată, ca ei să înainteze în iubirea Numelui Său și în fidelitatea Alianței Sale”.⁵⁴

Papa Ioan Paul al II-lea (1978 – 2005) a dat apoi o formulare cu o mare forță de sugestie noii relații dintre creștini și evrei, spunând, în Sinagoga din Roma, evreilor: „voi sunteți frații noștri cu predilecție și, într-un anumit sens, se poate spune că voi sunteți frații noștri mai mari”.⁵⁵

⁵¹ Moshe Idel, *Fiul lui Dumnezeu și mistica evreiască*, trad. de Maria Magdalena Anghelescu, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 9.

⁵² Amintim aici, cu titlu de exemplu, și lucrarea cercetătorilor de origine iudaică Simcha Jacobovici și Charles Pellegrino, *Mormântul lui Iisus și al familiei Sale* (Ed. Paralela 45, Pitești, 2007, 301 pp.), care, pe baza unor așa-numite „descoperiri arheologice” au „localizat” mormântul lui Iisus. Evident, cartea este pură ficțiune, dar ne atrage atenția mesajul transmis, anume acela că Iisus din Nazaret ar fi fost doar un simplu evreu din secolul I, căsătorit și cu familie, a cărui mormânt a fost descoperit, așadar nici urmă de mesianitatea sau divinitatea Sa, concepție specifică iudaismului.

⁵³ *** *Declaration Nostra Aetate. Promulguée le 28 octobre 1965, in Vatican II. L'intégralité*, Ed. Bayard Compact, Paris, 2002, p. 218.

⁵⁴ Referirile tendențioase la adresa evreilor au dispărut în ultimele decenii inclusiv din cărțile de cult ortodoxe (de exemplu, expresia „ticăloșii jidani”, ș. a.).

⁵⁵ Gerard Israel, *La question chrétienne. Une pensée juive du christianisme*, Ed. Payot, Paris, 1999, p. 372.

De asemenea, fostul papă Benedict al XVI-lea, în prima sa carte publicată de la alegerea ca suveran pontif, *Isus din Nazaret* (2007), prezentând viața și învățătura Mântuitorului, îi exonerează pe evrei de vina asupra morții lui Iisus. Pentru acest lucru a primit o scrisoare de mulțumire din partea primului ministru israelian, Benjamin Netanyahu.⁵⁶ Cartea a fost tradusă și în limba română în anul 2010.⁵⁷

În fine, cunoscutul teolog catolic și președinte al Consiliului Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor, cardinalul Walter Kasper (1938 –), afirma: „în vreme ce Părinții Bisericii au scris *Tractatus contra Judaes*, mulți teologi moderni scriu astăzi *Tractatus de Judaes*, în sensul de *Tractatus pro Judaes*. De-a lungul a aproape două milenii, unii creștini au încercat să caracterizeze iudaismul ca pe o religie căzută sau, în cazul bun, ca pe o religie ce a pregătit calea pentru creștinism împlinindu-se astfel. Astăzi suntem conștienți de Legământul nerevocat al lui Dumnezeu cu poporul Său și de semnificația permanentă și actuală a religiei evreilor pentru credincioșii Săi”.⁵⁸

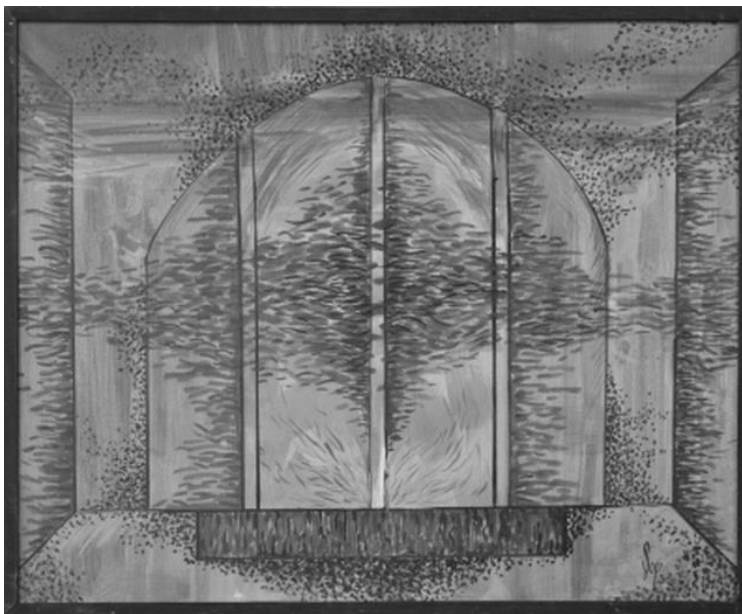
Și în teologia ortodoxă românească a ultimelor decenii, cercetările pleacă tot mai mult de la premisa „elementelor doctrinare comune evreilor și creștinilor” (învățătura despre Dumnezeu, creație, providență, lumea văzută și nevăzută, antropologie și eshatologie) și a „sursei revelaționale unice: *Vechiul Testament*, *Tora* și *Profeții*, ca temelii pe care se sprijină întreg edificiul creștinismului și al mozaismului”.⁵⁹

⁵⁶ Conținutul scrisorii poate fi citit în ziarul *Evenimentul zilei* din data de 4 martie 2011.

⁵⁷ Joseph Ratzinger (papa Benedict al XVI-lea), *Isus din Nazaret*, trad. Alexandru Mihăilescu, Ed. Rao, București, 2010, 352 pp.

⁵⁸ Walter Kardinal Kasper, *Erklärung am Israelischen Museum*, Jerusalem, 2003, p. 218.

⁵⁹ Pr. Prof. Dumitru Abrudan, *Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului inter-religios*, Sibiu, 1979, p. 86; vezi și: idem, *Religia evreilor: Iudaismul*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, nr. 5/1986, p. 11 („este cert că pentru creștinism, cele mai largi perspective de conlucrare pe terenul mai ales practic, al slujirii lumii, sunt cele cu iudaismul”). De asemenea, același reputat teolog român, în *Arheologia biblică* scrisă în colaborare cu părintele profesor Emilian Cornițescu, nota următoarele: „cei care au explicat textul Sfintei Scripturi fără a cunoaște starea social – politică a evreilor și a altor popoare au alunecat în interpretări eronate, neștiințifice, generând astfel multe erori și erezii” (Dumitru Abrudan, Emilian Cornițescu, *Arheologia biblică*, EIBMBOR, Sibiu, 2002, p. 9).

Liviu Șoptelea, Poarta vânturilor

În încheiere, redăm un citat din lucrarea *Jesus within Judaism. New Light from Exciting Archeological Discoveries* a lui James Charlesworth: „cu toate că nu sunt încă suficiente date pentru a scrie o biografie a lui Iisus completă, despre Iisus din Nazaret se știe mai mult decât despre orice evreu de dinainte de dărâmarea Templului de la Ierusalim și poate decât despre orice personalitate a lumii antice”.⁶⁰

„Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine. Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine, și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut (...) Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl (...) Eu și Tatăl una suntem” (Ioan 14,6-9; 10,30).

⁶⁰ James H. Charlesworth, *Jesus within Judaism. New Light from Exciting Archeological Discoveries*, Ed. Doubleday, New York, 1988, p. 6.

Ești râu

*Ești râu și curgi la vale
în talazuri lăcrimezi
pe stânci și cataracte
abrupte te frângi
și pleci către mare
lacrimă curată
caldă în lumina blândă.*

*Te împrăștii cu unde printre ierburi
și la sfârșit
mângâi țărmul nisipos
cum spunea poetul de la cenacul Bacovia
am încredere că râul
oricâte meandre ar face
tot ajunge să se reverse în mare.*

La deal de ...

*La deal de bazinul de apă al târgului
trăiesc doi oameni
ea cu sufletul pe față
el cu sufletul în buzunar
îl scoate uneori în palma dreaptă
zâmbește
și fericit
își pune comoara înapoi.*

*Puțin mai sus de bazinul cu apă
două suflete umblă slobod pe alee
ea salută toate florile
el se ascunde printre arbuști.*

*Alături de bazinul de apă al orașului
cade lumina peste grădină
două suflete mătură frunzele
ea le adună în album pentru iarnă
el suflă și le împrăștie.*

*În casa de lângă bazinul de apă al municipiului
două suflete stau la gura sobei
ea își pieptăneaze razele de vise
el doarme la marginea luminii.*

VASILE ANDRU

Apostatul bizantin și “Apostatul” indian

Paralelismul între Iulian (apostatul bizantin) și Sankara (“apostatul” indian) este posibil doar până la un punct: ca proiect religios de restaurare a unui politeism spulberat. Astfel, această evocare începe cu un paralelism, dar sfârșește cu semnalarea distonanței totale între cei doi protagoniști ai unei uriașe drame religioase.

Iulian Apostatul, nepot al lui Constantin cel Mare, a primit o educație creștină, dar s-a pasionat de misterele păgâne. După ce a ajuns împărat, a dat, la 362, un edict imperial prin care reintroduce zeii și idoli elenismului, zeii și idoli pe care creștinismul victorios îi eliminase din imperiul roman. Iulian reinstaurează, pentru scurt timp, păgânismul greco-roman.

Sankara, sau Sankaracharya cum i se spune (*acharya* însemnând mare maestru), la anul 802, reîntronează zeii indieni, pe care budismul victorios îi eliminase! Budismul triumfase în toată India, de pe vremea împăratului Ashoka. Acesta îl declarase religie oficială în stat. Și vreo zece secole, adică până în secolele VII – VIII, India a trăit fără zeii și fără brahmani. Apoi, cu venirea lui Sankara, se petrece restaurarea brahmanismului, revenirea la venerarea ardentă a mulțimii zeilor, revenirea la henoteism (indienii, cu cei 64 000 de zeii ai lor, nu sunt totuși politeiști, ci henoteiști).

Și Apostatul bizantin Iulian, și Apostatul indian Sankara au murit la 32 de ani.

Iulian murea răpus în război, la Ctesiphon; și-a dat seama că se sfârșea nu doar viața sa, ci și aventura reintroducerii păgânismului; iar ultimele sale cuvinte înainte de moarte au fost: “Ai învins, Galileanule!” Și, după el, în Imperiu s-a reinstaurat creștinismul, au triumfat galileenii cum li se mai zicea pe atunci creștinilor.

Sankara, marele maestru, a murit la Badrinath, în slavă.

De ce lui Sankara i-a reușit total eliminarea budhismului în India, iar lui Iulian Apostatul nu i-a reușit eliminarea creștinismului în Bizanț?

Mirarea cu privire la eșecul lui Iulian Apostatul pare îndreptățită, mai ales că acesta era o personalitate copleșitoare, avea minte și har, și în plus avea putere imperială! Avea și prestigiu de inițiat, avea o cultură filosofică înaltă (a fost coleg de studii cu Vasile cel Mare, ajuns episcop al Cezareii Capadociei).

În fragedă tinerețe, Iulian s-a separat discret de creștinism și a fost inițiat în misterele lui Mithra. Mai târziu, în calitate de Augustus, a urcat cele șapte trepte ale inițierii mitriarce, de la cea de “ocult” (cryptus), până la demnitatea de Heliodromos, adică mesager al soarelui, regele-soare... A proclamat libertatea religioasă a păgânilor, templele păgâne transformate în biserici au trebuit redade vechiului cult, pe creștini i-a pus să reconstruiască altarele păgâne și idolii pe care-i demolaseră... L-a chemat la palat pe Vasile cel Mare, fostul coleg, acum episcop al Cezareii Capadociei, să discute o posibilitate de conviețuire a păgânismului cu creștinismul, dar Vasile cel Mare a refuzat să vină, mai ales că Iulian trecuse la violențe împotriva creștinilor.

Domnia lui Iulian a durat doar doi ani, a fost ucis în războiul cu persii... Legenda spune că, la ultima suflare, s-au văzut două suflete ieșind din el: al său și al lui Alexandru Macedon... Scriitorul american Gore Vidal a scris un roman superb, *Iulian* (1962); el preia ideea nostalgicilor eleniști: cum că Iulian murind n-ar fi rostit propoziția “Ai învins, Galileanule”. Chiar dacă nu ar fi rostit-o, Galileanul a învins categoric.

Iulian a eșuat pentru că el tentase doar o primitivă și militară “restaurație” elenistă. Stadiul mistic la care se ridicase Iulian prin inițieri mithriarce era pe undeva apropiat de “noosferă”, am zice noi folosind “Codul lui De Chardin”.¹

De ce “apostazia” lui Sankaracharya a reușit? Sankaracharya nu întreprinde o simplă întoarcere la păgânismul peren și nu face o restaurație mecanică. El n-a comis violențe împotriva budhismului; el elimină budismul ca religie, dar păstrează copios învățătura budistă și revelațiile

¹ “Codul lui De Chardin”. Sintagma mi-a fost inspirată de antropologul mistic Teilhard de Chardin. Acesta distinge patru stadii de evoluție cosmoteandrică (cosmos – divinitate - om):

I. *Geosfera* – în care conștiința e latentă, netrezită; câmpul divin care învăluie totul nu poate pătrunde în materia inertă. Geosfera, așadar, este sfera materiei în general, dar și a materiei naturale a corpului uman.

II. *Biosfera*, sau sfera vieții vegetale și animale, în care conștiința este vagă. E stadiul de pre-conștiință.

III. *Noosfera*: sfera mentală a energiei spiritualizate. Apare conștiința de sine. Atmosfera divină care învăluie totul poate fi percepută de către cei care au ajuns la acest stadiu de evoluție, stadiul noosferei.

IV. *Punctul omega*, spre care converg toate. Și omul, și universul converg spre punctul omega. Sau câmp spiritual omega. Conștiință nemărginită. Nu mai există “eu”, ci numai conștiință. Acest stadiu îl numim *hristosferă*.

A fi în hristosferă nu este o indicație *confesională*, în acest cod. Este, repetăm, indiciul conștiinței nemărginite, despuiate de ego. Termenul *frecvența geniu* este numai o încercare de “a fi în rezonanță cu exprimarea statistică folosită în cercetare”. Teilhard de Chardin privește lucrurile dincolo de denotații confesionale când vorbește de Christ mistic și apoi de Christ cosmic/ceresc care “trage spre înălțimi” viața omului și viața planetei.

budiste cu privire la eliberare. El armonizează revelațiile budiste cu idei din hinduismul popular și din brahmanismul cult. Se poate spune că astfel a rezultat un “hinduism reformat”.

Budhismul, de altfel, nu fusese niciodată acceptat la nivel popular, din cauză că este greu, este prea cerebral... el propune iluminare nu pietism... Omul simplu nu poate practica iluminarea... Relația omului simplu cu divinitatea este una de cerere, de milogeală (“Doamne, miluiește-nel!”). Mulțimile preferă prosternarea, nu iluminarea... Hristos a fost mai destoinic decât Buddha, când a dat chiar oamenilor simpli cheia iluminării, zicând “Împărăția cerului este înăluntru vostru!” Si apoi ne-a revelat că-i mai important cum să te sfințești decât cum să te iluminezi.

Revenind la Sankaracharya, vom accentua ideea că metoda lui nu era violentă ca a lui Iulian; nu era “nemicirea” budismului, ci “hinduizarea” lui. El n-a declarat război budhismului ci a vrut doar buna lui folosire. De altfel, în India nu au existat războaie religioase, ca în Europa creștină. În India “lupta” s-a dus la nivelul ideilor. Sankaracharya a practicat un misionariat vast, călătorind prin toată India, participând la “turnire” filosofice cu budiști și jainiști, învingându-i admirabil, primind aplauze. Spuneam, geniul său constă în hinduizarea budismului. Buddha nu-i era adversar, ci sursă de sugestii optimizatoare. Învățătura puternică a lui Sankaracharya reflectă idei similare din Upanișade, și din budismul Mahayana; la fel, combină sublim hinduismul popular cu brahmanismul dogmatic. “Oricine își poate găsi propriul nivel în această minunată sinteză [aș zice: nu sinteză, ci ridicare la putere] a adevărilor inferioare și superioare” (Hermann Kulke, Dietmar Bothermund).

Am semnalat deosebirile esențiale între cei doi apostafi.

Iulian, chiar dacă a avut și el o trăire mistică și s-a întâlnit într-un vis cu Mithra luând cina de taină cu Helios, nu a făcut niciodată saltul de la noosferă la hristosferă. Si apoi, el avea toată puterea lumească, era împărat, iar puterea lumească corupe tot, i-a corupt și mintea vizionară... se încânta să fie salutat ca stăpânul lumii...

Sankara este la alt stadiu mental și theandric. Păstrând proporțiile, vom spune că Sankara are o dimensiune *ca și* mesianică. Atitudinea lui față de Buddha, a fost asemănătoare cu atitudinea lui Iisus Hristos față de Moise. Adică, Iisus nu-l elimină pe Moise, ci îl relansează în chip genial. Iisus zice: “N-am venit să stric Legea, ci s-o împlinesc.” Legea veche este, astfel, reactualizată; cele 10 porunci “prohibitive” ale lui Moise sunt mai întâi actualizate sever de Hristos (de pildă, Moise spusese: *Să nu ucizi!*, Hristos spune *Să nu ucizi nici măcar în gând!* Și tot așa: *Să nu preacurvești nici măcar cu gândul!...*); apoi Hristos adaugă la cele zece porunci prohibitive alte nouă porunci afirmative, adică cele nouă Fericiri soteriologice.

La fel procedează Sankara: el nu strică cele 10 porunci ale lui Buddha, ci le împlinește. Așadar îl scoatem pe Sankaracharya din categoria “apostaților”, și-l așezăm în categoria harismaticilor, cum de altfel a fost considerat de indieni, care l-au socotit zeu. Învățăturile sale de Vedanta (Advaita Vedanta), înțelepciunea sa, erau atât de mari, încât s-a spus că este reîncarnarea lui Siva însuși. Numele de Sankara este un epitet ce i se dădea lui Siva, epitet care se traduce: “Cel care aduce fericire”.

La peștera lui Sankaracharya.
copacul iluminării.
Himalayas, 7. 11. 92

Am avut prilejul să călătoresc la Kaladi, India de Sud, locul unde s-a născut Sankaracharya. Kaladi este așezat pe malul râului Periyar, în Kerala.

În februarie 1992, făceam primul pelerinaj în acest loc. Îndrumătorul nostru era Swami Sankarananda, el avea mare evlavie la semizeul-filosof al cărui nume îl primise la călugărie. Swami Sankarananda ne-a arătat locul copilăriei semizeului. Ne-a vorbit despre el cu inspirație de zile mari, și dacă aș fi avut un aparat de înregistrat, aveam acum cea mai expresivă evocare a lui Sankaracharya. Evocare pierdută pentru totdeauna. Sau rămasă engramată în codul genetic al celor 36 de participanți la Yaatra (pelerinaj).

La Kaladi sunt două temple cu fața spre râul Periyar: unul dedicat zeiței cunoașterii, Sarada, și altul dedicat lui Sankaracharya. Mormântul mamei lui Sankara este lângă altarul zeiței. Sankaracharya s-a născut într-o familie de Brahmani Nambudiri. De la 8 ani, s-a decis să renunțe la lume și să ia voturile ascetului răătăcitor. A trăit ca un sannyasin. A fost discipol al lui Govinda (care era discipolul lui Guadapada). A cunoscut extazul mistic, a avut revelarea misiunii sale, a peregrinat prin toată India, în mari centre sapiențiale, participând la dialoguri sau “turnire filosofice” pe care le câștiga strălucitor. El a încercat să unifice rituri și tradiții ale diverselor grupuri de brahmani. A creat patru jurisdicții bisericești, numite matha, sau mutts (ceva între mănăstire și academie), în patru colțuri ale Indiei.

Cei care le ocupau sau se instruiu în ele au fost numiți “sankaracharya”. Dintre aceste patru “mănăstiri-academii” (mutts), am

vizitat-o întâi pe cea de la Sringeri, în statul Karnataka, un centru de învățătură Vedanta și de cultură Hindu.

În Ashramul Sivananda (Sivananda Forest Academy), unde am fost de două ori bursier (1992, 1996), evocarea lui Sankaracharya, revenea zilnic ritual: la *satsanga* ("adunarea de înțelepciune") de dimineață și la ritualul Aarati, cu care se încheia ziua. Era evocat cu apelativul de "Advaita Guru" (învățătorul Vedantei non-duale) sau "Adi Guru" (învățător primordial).

Absolvenții cursului de la Sivananda Forest Academy au primit diploma de *Acharya* (=master) în Vedanta-Yoga. Maestrul Sankarananda m-a întrebat, după absolvire, dacă vreau să rămân de tot în Ashramul Sivananda din Trivandrum. Asta implica însă depunerea voturilor, or asta suna a convertire. Am refuzat. Eu consider că un convertit este un bigam religios, și orice convertire este o bigamie religioasă. Și mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scutit (am preluat și adaptat termenii istoricului Marian Popa) de ambiguitate religioasă.²

Așadar i-am răspuns maestrului că, deși prețuiam India ca pe *a treia mea patrie* (după cele două pe care le aveam: România și Raiul), nu pot rămâne în acel ashram indian, pentru că am propriul meu... schit (alb) în București, la Dalles, unde țin întâlnirile de practică isihastă... Astfel că Sankaracharya nu-mi este patron religios, ci doar o posibilă rudă genială. Spun asta și pentru alții care, într-o zi, vor descoperi cu încântare vastitatea hinduismului și a Indiei: s-o iubească fără să se convertească. Să-l iubească și pe Sankaracharya ca pe o posibilă rubedenie din cer: acel cer care este, fără îndoială, hristosfera.

² Marii convertiți sunt mari bigami religioși. N. Steinhardt, devenit monahul Nicolae, este un bigam religios corect. A prețuit creștinismul mult înainte de botezul creștin; și a prețuit iudaismul, în chip onest, după botezul creștin din 1960. Și-a asumat evreitatea și după ce era un fericit creștin. Vezi și cartea *Illusions et réalités Juives*, semnată împreună cu Em. Neuman (Paris 1937), unde scria: "Botezul lor [al evreilor din diaspora], care transformă ateul iudeu în ateu creștin, nu-i asimilează cu nimic poporului în sânul căruia ei trăiesc."

Și Wurmbrandt era un bigam religios, și prin această bigamie onestă, prozelitismul său creștin era și mai fervent, mai eficient, convertind la creștinism mulți evrei.

Și Vasile Lovinescu, convertit la islamism, era un bigam duios, fidel celor două religii, sau deasupra lor...

Povestirea *Mătănnii la capătul lumii* de Tamara Andrucovici, atestă un caz real și spectaculos de convertire ca bigamie religioasă onestă, în Bizanțul resuscitat.

Există și convertiri conjuncturale; este cazul scriitoarei Oma Stănescu care, în India, s-a convertit la hinduism pentru a se putea căsători cu un indian care-i făcuse un copil. Ne-a spus că, la convertire, i-au cerut să se lepede de Hristos, și că ea a făcut-o formal. Peste ani, împreună cu Silvia, am fost nașii Omei Stănescu la reîntoarea ei la creștinism; și apoi am fost nașii fiului ei indian la botezul său creștin.

Yoho și munții lui

*Pentru umbră
Yoho
nu are nevoie de soare,
pentru că soarele
s-a născut
în aceeași palmă a Lui,
umbra soarelui
amintindu-și chipul de om.*

*Nici pentru vis
Yoho nu are nevoie de somn,
pentru că somnul
numai Adam l-a cunoscut întâi
îndrăgostit
văzând din trupul lui
ecou și-mbrățișare.*

*Numai munții au nevoie
de umbra și visul lui Yoho,
altfel
cum am putea vorbi de iubire
fără arderea de tot
din vârful lor în apus?*

Yoho and his mountains

*For the shadow
Yoho
does not need the sun,
because the sun
was born
in His own palm,
the shadow of the sun
remembering the human's face.*

*Not even for the sake of a dream
does Yoho need sleep,
because sleep
was known only by Adam
who had been in love
seeing out of his body
an echo and a hug.*

*Only mountains need
Yoho's shadow and dream,
otherwise
how could we possibly speak about love
without the complete burning
of their tops at the sunset.*

**Traducere în limba engleză de
Muguraș Maria Petrescu**

Apostazia lui Iuda

Majoritatea exegeților teologi afirmă că atitudinea de trădare a lui Iuda este prezisă încă din Vechiul Testament, dar fapta mișelească întreprinsă de Iscariotean nu are circumstanțe atenuante, oricâte argumente am aduce în favoarea textului biblic.

Necrezând în mesianitatea și dumnezeirea lui Iisus, nădăjduind ca Acesta să întemeieze Împărăția lui Israel, pe care mulți o înțelegeau ca având un caracter pământesc, Iuda, cel mai apropiat ucenic din cei doisprezece, își vinde sufletul Satanei care îi inoculează pe nesimțite gândul trădării. Însă trădarea lui nu are la bază iubirea de arginți, așa cum a susținut majoritatea celor care au analizat fapta sa. Treizeci de arginți era o sumă infimă în schimbul a ceea ce avea să urmeze. Pierzându-și credința, el este stăpânit de orgoliul luciferic. Apare, cum era și firesc, sentimentul de invidie, dorința de dominație, și astfel el trece de partea adversarilor. “Informatorul” săvârșește un dublu act de trădare: în primul rând se vinde pe sine și apoi îl demască pe Învățător. Este actul cel mai mârșav pe care îl poate înfăptui o ființă omenească.

Dar oamenii nu se nasc răi din fire, ci sunt lăsați să aleagă între bine și rău, pentru că Dumnezeu le-a dat liberul arbitru, iar Iuda alege calea răului, optează să devină din om neom, așa cum se întâmplă cu toți cei care se leapădă de credință.

Încă de la Cina cea de taină, Iisus știe dinainte cine Îl va trăda: “Adevărat vă spun că unul din voi Mă va vinde.” Ucenicii s-au întristat și au început să-L întrebe: “Nu cumva sunt eu, Doamne?” Dar Iisus le răspunde: “Cel ce a întins cu Mine mâna în blid, acela Mă va vinde.” Anticipând ce avea să urmeze și identificând persoana care avea să-L trădeze, Hristos nu schițează nici cel mai mic gest de dușmănie sau de ură împotriva vânzătorului, nici măcar nu-i pronunță numele, ci se mulțumește să exprime doar un avertisment: “Dar vai de omul acela prin care este vândut Fiul omului! Mai bine ar fi fost pentru el să nu se fi născut!”

Urmează, ca un punct culminant al trădării, scena sărutului din Grădina Ghetsimani, acolo unde se retrăseseră ucenicii împreună cu Învățătorul lor, pentru ca Acesta să se roage în liniște înaintea morții așteptate. Semnificația teologică a sărutului este identificarea celui care avea să fie judecat și condamnat la moarte. Amestecat printre ucenici, Iisus nu afișează în niciun fel dumnezeirea Sa, nicio lumină sau înfățișare aparte nu-I desconspiră calitatea Sa divină. De aceea, cei din garda preotească veniți acolo ca să-l prindă ca pe un adevărat tâlhar, înarmați cu săbii și ciomege, aveau nevoie de o recunoaștere a Acestuia, și Iuda le dă semnul josnicei trădări: “Pe care îl voi săruta eu, acela este; să puneți mâna pe el!” După ce se apropie de Domnul, Iuda Îl sărută pe obraz cu nonșalanța

caracteristică acelor care și-au pierdut orice credință în Dumnezeu, fără nicio remușcare față de gestul său condamnat. Iisus îi răspunde cu cea seninătate izvorâtă din natura Sa dumnezeiască: “Prietene, ce ai venit să faci, fă!”

După răstignirea lui Iisus, regretând în sfârșit fapta sa, și negândindu-se că totul va lua o asemenea întorsătură abominabilă, Iuda Iscarioteanul aruncă cei treizeci de arginți în incinta Templului, și se căiește, spunând: “Am păcătuit, căci am vândut sânge nevinovat.” Nemaiputând suporta o asemenea vină, el se duce și se spânzură de un copac, denumit mai târziu “copacul lui Iuda.” Preoții au cumpărat cu banii aceia “Țarina olarului”, ca loc pentru îngroparea străinilor, iar locul s-a numit mai apoi “Țarina sângelui”.

Concluzia care se poate desprinde din cele relatate mai sus este că nu iubirea de arginți l-a îndemnat pe Iuda să-l vândă pe Învățătorul său, ci sentimentul de invidie și orgoliul luciferic care au pus stăpânire pe firea lui slabă, nestatornică și ușor influențabilă. Și astfel au loc prima și cea mai îngrozitoare trădare din istoria omenirii.

LUCREȚIA ANDRONIC

Încă mă rog

*M-am rugat la ogorul de ieri
să mă treacă vadul următoarei primăveri.
Verilor de altădat, să m-ascundă printre ele
când trec feciorii seara la scăldat,
luminiișului dintr-o poiană,
să mă-ntrebe cum mă cheamă când
cu viața mea de mână
mai trec seară pe sub lună.
M-am rugat și la grăunțe
pentru un soare răsare,
zodia, cu stea în frunte.
M-am rugat de mult să fiu
într-un lan de sânziene
pentru ziua mamei mele,
un buchet trandafiriu...*

*M-am rugat, și-n crucea nopții,
- nopți varatice, fierbinți –
în genunchi, precum se-nchină păcătosul
la icoanele cu sfinți.*

M-am rugat, și-ncă mă rog...

N. GEORGESCU

Eminescu în oglinzi medicale

13 autori semnează cartea *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*, ieșită la Fundația Națională pentru Știință și artă în 2015 (prima carte despre Eminescu din acest an) – iar lansarea ei la Biblioteca Academiei Române a fost prezentată în mass-media ca un eveniment cultural. Cel de-al patrusprezecelea (paisprezecilea, mai pe româneasca vorbită) autor semnează „viziunea grafică” a ei, care o înscrie în seria Caietelor Eminescu. Este vorba, desigur, de Mircia Dumitrescu, deja un bibliolog cunoscut. Cartea nu are un redactor de carte, astfel că n-ar avea cine trage la răspundere corectura pentru sutele de greșeli tipografice, de limbă (acord mai ales), de informație elementară – ori pentru omisiunea ghilimelelor dintr-un text științific – care omisiune, dacă autorul ar fi ministeriabil, i-ar aduce un frumos scandal de „plagiat” (pun ghilimelele pentru că folosesc termenul în modul grosolan în care se discută la noi azi de către presa politizată).

Nu numai trecerea forțată prin acest baraj de sârmă ghimpată al textului mă face să fiu cinic, dar mai ales *Argumentul* care prezintă conținutul și motivează titlul cărții. Ca să nu supăr pe nimeni peste limita tăcerii, voi discuta numai textele, autorii putând fi găsiți în carte de către cei care și-au procurat-o. De ce iau cuvântul? – Mă obligă mai întâi tema, iar apoi mă intrigă maniera editorială. Chiar așa, nici o coordonare, fiecare scrie în felul său, nici o revizuire finală a textului, nici un cap limpede, parcă ar fi vorba de un maculator dat spre editare cosmetică unui grafician?! D-l Mircia Dumitrescu a îmbinat niște note – și doar două sau trei, poate, texte elaborate ca pentru un public ales, *politikos*.

ARGUMENTUL ne anunță că un grup de savanți în științe medicale au ținut un symposion pe tema bolii și morții lui Eminescu, stabilind cu instrumentele moderne, actuale, ale medicinei, adevărul, adică diagnosticul corect, actual, al bolii poetului și cauza morții sale. Eminescu n-a murit de sifilis (sau paralizie generală progresivă). Argumentatorul adaugă, însă: „El și-a încheiat opera majoră la 33 de ani și a dispărut, tragic, la 39 de ani, nu omorât de un nebun care i-a dat cu o piatră în cap și nici răpus de lues.” S-avem iertare, dar niciunul dintre medicii care scriu negru pe alb în această carte nu vorbește despre cum a murit Eminescu, despre decesul subit. E de la sine înțeles că poți suferi de orice, de la cancer la SIDA, dar când te împușcă cineva mori de glonț iar când îți sparge cineva capul cu un bolovan – de bolovan. În plus, niciunul dintre medicii aici adunați nu spune că Eminescu și-a încheiat opera majoră la 33 de ani. Autorul introduce

temele sale în argumentație, ceea ce nu e corect. Ar putea fi luată în considerație ipoteza, dacă am avea de-a face cu o autoritate în eminescologie, dar iată cum crede dânsul că scria Eminescu (temă comună, tratată de Caracostea, Ibrăileanu, Perpessicius, etc.): „...dar nu reținusem amănuntul că Slavici însuși era o gazdă dificilă. Când Eminescu face zgomot noaptea, fășiind hârtiile în cameră, greoiul prozator se trezește din somn și bate, enervat, în perete pentru a potoli agitația gazetarului care, pregătind articolul de a doua zi, aruncă pe jos foile ratate...” Numai că amintirea, bine cunoscută, spune invers: Eminescu bătea cu pumnul în masă, se plimba prin cameră, își recita cu voce tare poeziile. Cum să-și arunce pe jos ciornele articolului de a doua zi?!...E vorba de anii 1882-1883, când poetul își elabora febril volumul de *Poesii*, recitarea și tactul în lemnul mesei nu sunt dovadă de nebunie, ci arată preocuparea sa pentru ritm, eufonie, etc. Cine e obișnuit cu manuscrisele sale zâmbește la afirmațiile de mai sus.

Este, oare, corect – logic vorbind – modul în care *Argumentul* îl apără pe G. Călinescu? – „S-a înșelat, în schimb, biograful cel mai mare al poetului, G. Călinescu, pornind de la diagnosticul dat de medicii din epocă. Eroare scuzabilă. Greu de scuzat este însă mania eminescologilor care descoperă, cu frenezie, conspirații infernale și dau ca sigură asasinarea lui Eminescu de către adversarii săi ideologici, instigați, dirijați, de serviciile secrete străine, în complicitate, am putut constata cu stupefacție, cu Maiorescu, marele inchișitor.” Cum vine asta – ceva scuzabil opunându-se la ceva mai puțin scuzabil? Undeva mai sus autorul face cuvântul categorial „iraționalitate”. Se poate localiza iraționalul – ca să poată fi, apoi, și delimitat?! Jocuri de cuvinte – și atât. (Sau poate mai puțin: joacă de cuvinte). Adică: îl scuzăm pe Călinescu pentru că a instituit imaginea cutare – dar nu-i scuzăm pe cei care vor alte imagini? Dacă e să scuzăm, atunci să judecăm totul – iar dacă e să judecăm, cum cred că trebuie, atunci să judecăm totul. *Viața lui Mihai Eminescu* de G. Călinescu se publică, la noi, într-o veselie, chiar autorul *Argumentului* a girat câteva ediții (după 1989 sunt peste 10 reeditări ale – atenție! – ediției din 1964, aceea fără capitolele politice incomode). Cred că cel mai bun este, aici, îndemnul lui C. Noica: Să ieșim din G. Călinescu, dar cu G. Călinescu cu tot, adică să-l înțelegem în context. Să-l apărăm pe Titu Maiorescu, desigur, este părintele criticii estetice la noi, este întemeietor de școală, de direcție literară și culturală, dar să-l apărăm „în limitele adevărului”, cu argumente – iar nu cu vorbe. Acest *Argument* are prea multe vorbe. Și unele dintre ele lipsesc, precum aici: „Biograful a citit documentele, relatările (unele foarte contradictorii /sic!/) din epocă despre comportamentul poetului după 1883, a consultat portretele făcute de ziariștii adversari (unele de-osticul citat mai sus. Recitesc aceste pagini triste...” Am citat exact: paranteza se deschide, vine ciudata vorbă *de-osticul*, apoi frază nouă. O simplă privire de corector

începător observa (ca și mai jos: „fratele Matei se grăbește, în aceste condiții, să probabil exacte”: textul e încurcat rău).

CUVÂNT ÎNAINTE. Toată stima pentru un text (printre puținele) fără greșeli tipografice, limpede și concis. Remarc ținuta etică: „Poate chiar singura interpretare pe care am putea s-o discutăm este aceea că demnitatea ființei umane, în general, (decă cu atât mai puțin a unui geniu ca Mihai Eminescu) nu poate fi știrbită cu nimic de prezența unei maladii sau alteia. Faptul că din concluziile specialiștilor care participă la acest demers patografic rezultă că, foarte probabil, Eminescu a suferit de tulburare afectivă bipolară și nu de sifilis, înseamnă pentru noi doar restabilirea unui adevăr medical și nu reabilitarea unei imagini de care Eminescu nu are nevoie sub nici o formă...” În acești termeni nu se poate discuta, din păcate, și pe terenul criticii; ar trebui totuși, pentru demnitatea ființei umane, să fie acceptați și cei bolnavi de „teoriile conspirației” pe lângă zelatorii (e tot o boală, nu?) lui Maiorescu sau G. Călinescu.

Autorul ne mai spune că mercurul „nu este exclus să fi contribuit chiar la decesul poetului”. Se bazează pe un studiu din interiorul cărții, unde se avansează ipoteza, dar numai ipoteza, că moartea subită a lui Eminescu putea surveni după o injecție (sau frecție) cu mercur. Totuși, ipoteza se lansează cu această marjă de siguranță: dr. Șuțu, care trata, era convins că poetul va mai trăi în această stare, cu acest tratament, câțiva ani cel puțin. Nu se poate spune, cred, că acum, seara, i s-a făcut poetului injecția – iar apoi, pe la orele 2 din noapte, el s-a sculat, a cerut un pahar de lapte sau de apă, l-a băut, și dimineața l-au găsit mort. Aceasta este versiunea oficială, a stabilimentului doctorului Șuțu, privind decesul.

Ne permitem un scurt comentariu. În buzunarul poetului (probabil, de la un halat) s-au găsit două poezii („Stelele-n cer” și „Viața”), care se vor publica în *Fântâna Blandusiei* la o lună de la moartea lui, cu această mențiune că s-au găsit acolo. Cine le-a luat –sau: cine n-a avut destulă grijă să fie ascunse/distruse? Nu ține de patografie, dar informațiile se leagă așa: poetul a fost lovit cu bolovanul după ceafă pe la orele amiezii, a căzut în brațele prietenului său D. Cosmănescu iar acesta i-a simțit sângele cald și roindu-i, apoi tot poetul i-a spus să cheme medicul că asta l-a omorât, apoi vine medicul, și apoi, într-o jumătate de oră poetul moare – doctorul Șuțu spunându-le tuturor să tacă din gură că se complică lucrurile. Oricâtă teorie medicală ar desfășura medicina – și ei îi trebuie un lucru: cauza morții subite. Că e o cauzalitate mai largă, o interconexiune (cafea, țigări, mercur etc.) – dar moartea subită?... Or, întrebarea mea este dacă nu cumva prietenii i-au luat hârtiile din buzunar. Pentru că, după acte, cei care semnează ca martori constatarea decesului sunt analfabeți, adică pun degetul. Întrebare suplimentară: de ce participă la autopsia publică Primul Procuror al Județului Ilfov? Procuratura, nu ea anchetează crimele?

Din acest punct de vedere domnii medici ne rămân datori. Trebuie rugați să citească și asemenea informații despre moartea subită a lui Eminescu – și, mai ales, trebuiesc rugați să nu plece urechea la vorbele ”argumentatorului”, care va încerca din răputeri să le ia de sub ochi aceste informații.

MIHAI EMINESCU: REPERE BIOGRAFICE. Acest text, scris de trei autori, putea foarte bine să lipsească. Este încălțit, bombastic, pătimaș, se-ncurcă-n citări, nu contribuie cu nimic la tema cărții. Se putea lua oricare dintre cronologiile canonice – ultima apărută, cea a d-lui Săluc Horvat, fiind foarte competentă. Cum să accepți un asemenea raționament: „Pregătirea vastă, de tip enciclopedist, a lui Eminescu, reflectată ulterior și în publicistica sa, trebuie citită prin cheia pregătirii sale.” Sau: „Prima restituire biografică a poetului Mihai Eminescu a fost realizată de criticul literar G. Călinescu.” Aceste enunțuri, ca multe altele, par de-a dreptul perle din extemporalele elevilor zeflemisitori. Ni se mai spune că „Activitatea sa, profilul și convingerile, îl recomandau ca și conservator”. Acest „ca și” românesc este *quasi* latinesc și înseamnă, culturalicește vorbind, *aproximativ, circa, aproape*; oamenii politicoși îl evită decent. Observ că este vorba de un șablon, nu de încercarea de a salva o așa-zisă cacofonie, pentru că mai jos are simplu: „va deteriora relațiile cu Caragiale”. E marcă de subcultură – sau, dacă vrei, de cultură politică, de discurs.

Nu se poate accepta nici un enunț ca acesta: ”Eminescu a îmbrățișat teoria păturii superpuse, care de altfel făcea carieră în epocă.” Această teorie a fost chiar a lui Eminescu. Iată, apoi, o cugetare strâmbă: „Având conștiința lucrului bine făcut, atât în domeniul creației artistice cât și în sfera publicisticii, Eminescu și-a asumat activitatea lui de la ziar în sensul maximei implicări, acaparându-i, practic, aproape integral, întreaga existență, deși nu-i oferea nici o fărâmbă din satisfacția pe care o găsea în scrisul poetic.” De acord cu sloganul, frumos jocul de cuvinte *integral* – *întreaga*, dar care e complementul verbului *acaparându-i*? Adică lui, ziarului, i-a acaparat întreaga existență? Da, pentru că a scris mult, uneori tot ziarul. Pun pariu, însă, că a vrut să zică invers, că ziarul i-a acaparat omului întreaga existență. Biata limbă română a lui „ca și”! Iată, mai departe: „Perioada petrecută de Eminescu la *Timpul* coincide cu manifestarea plenară a dragostei pentru Veronica Micle, deoarece soțul acesteia a murit în august 1879.” Măi, să fie! De aceea a iubit-o Eminescu pe Veronica, deoarece etc.?! Dar ce mai coincide marea lor dragoste din jurul lui *Călin* (*File din poveste*) (1876) cu perioada *Timpului*! (1878-1873)! Nu se poate trece peste această cugetare adâncă: „În opinia lui Călinescu, demența și misoginia a fost înlocuită după șederea la Mănăstirea Neamț cu o „abulie gravă”, cu forme de manifestare precum privirea fixă și inexpressivă, dar și cu durerile de cap și ulcerile varicoase.” Bine,

dezacord-dezacord, dar demența și misoginia să fie înlocuite cu ulcerale varicoase – pentru a explica asta ar fi nevoie de o întreagă alchimie. Bine înțeles că n-are cum să-i aparțină lui G. Călinescu această „opinie”. Și tot a autorilor este, desigur, această sinteză între două surse: „Activitatea de revizor i-a fost apreciată, în timp ce activitatea didactică i-a fost sancționată de Titu Maiorescu în chiar jurnalul său.” Nu mai continui, decent ar fi fost să nici nu transcriu aceste perle de extemporal, dar vreau, și eu, să fiu oglinda cât mai fidelă a cărții în care, privindu-mă, mai că mi-am văzut urechi de măgar: precum ca să se vadă și să se știe că oglinda e strâmbă, făcută ca să vezi lucrurile ape-ape. Ultimul exemplu, totuși: Grigore Ventura îl ia pe Eminescu din cafeneaua d-nei Capșa, îl duce la Cotroceni ca să-l împuște pe rege – dar „Făcând în așa fel încât să nu-l găsească pe rege, la întoarcerea de la palat se opresc la baia Mitrașevschi...”. În ce fel va fi făcut Ventura asta? Îl va fi ascuns pe rege în vreo debara?...

Trecem. Este o compilație cu 141 de note de subsol, trimiteri la lucrări banale, vechi, denotă că este primul impact al autorilor cu subiectul, pe care nu și l-au asimilat, că au rămas la „ura neîmpăcată” a lui Eminescu pe liberali, pe munca de ziarist, etc., etc. Revin la *Cuvânt înainte* și declarația de acolo: „Am optat pentru o abordare multidisciplinară. Consider că acesta este elementul principal care a lipsit în demersurile anterioare și care poate să dea un plus de credibilitate cercetării noastre”. Vorbe mari, cum ar zice Horatius: *Magnum naras, incredibile prope*. Unde e multidisciplinaritatea – când nici un eminescolog, nici un istoric literar, nici un critic literar nu suflă o vorbă în această carte – și cei care îndrăznesc să sufere de bănuiala unui complot în zona bolii și morții lui Eminescu sunt taxați de D-I *Argument* drept „oratori, retori și limbuți din lumea universitară etc.” ?

A CONTRIBUIT INTOXICAȚIA IATROGENĂ CU MERCUR LA PATOGRAFIA LUI EMINESCU? Este un studiu foarte atent întocmit, cu date actuale și concluzii cât se poate de pertinente: „Într-un alt studiu (...) se analizează, pe baza datelor biografice ale unor mari personalități creatoare (scriitori, compozitori, pictori) existența unor corelații dintre tulburările bipolare și creativitate. Autorul conchide că, în comparație cu populația în general, tulburările bipolare sunt foarte frecvente printre scriitori și artiști. În același timp rezultă că, deși tulburările bipolare pot contribui la creativitate, implică un grad ridicat de risc, necesitând supraveghere medicală”. Vorba lui Byron (citată de către autor): „Noi cu meseria asta (poetii) suntem toți nebuni”. O asemenea tratare a subiectului convine, desigur, istoricului literar, criticului în general. În privința lui Eminescu, autorul atrage atenția că mercurul i-a dăunat mult, mai ales în cantitățile pe care i le-a administrat doctorul Iszac „de la Iași” (era de la Botoșani). Totuși, autorul pune semnul întrebării în titlul studiului său – și arată că tratamentul cu mercur mai și scăpa pe câte unii de sifilis. Nu știu de ce nu citează medicii, după

mărturiile Harietei, acele adjuvante cu care doctorul Iszac îi dădea mercurul lui Eminescu: lapte din abundență, băi cu sulf, laxative. Apoi, cura de băi de la Hal, pe care poetul a urmat-o în 1887 și 1888 (pe care trebuia s-o urmeze și în 1889 dar, în loc să-l trimită acolo, lumea bună din jurul său l-a trimis la Caritatea). Ședea acolo aproape două luni pe an, la un sanatoriu unde nu se poate să nu se fi găsit documente privind boala sa. Medicul acorda, după cum se înțelege de la Harieta, mai mare importanță detoxifierii decât mercurului pe care-l suporta constituția atât de zdravănă a poetului. Acest studiu nu pune sub semnul întrebării intoxicarea cu mercur a poetului, dar spune, sec, cumcă acesta era tratamentul – de care, e drept, unii medici fugeau, dar nu vor avea alternativă până peste aproape o jumătate de secol. Acesta era, însă, tratamentul pentru lues – pe care Eminescu nu l-a avut: diagnostic fals, așadar. Autorul scrie fără multe greșeli (insist: un redactor de carte profesionist ar fi observat, din calculator, *pertubă* și ar fi pus *perturbă*; ar fi văzut că se repetă: *ultimii săi ani din viața poetului*; impresia este de carte făcută pe genunchi, amatoristic, pusă într-o grafică de excepție; dar... merge și așa) – însă face adesea acordul după înțeles.

PATOGRAFIA – ÎNTRE BIOGRAFIE ȘI MEDICINĂ. PROBLEMELE PATOGRAFIEI EMINESCIENE, 1903, 1936. Este un text onorabil de istorie a medicinei, obișnuindu-ne cu acest concept care se numește *patografie*, pe care-l explică (teoretizează) excelent. Se ocupă de Panaite Zosin (pe care-l numește Panait) – și, atenție, citează masiv din studiul acestuia „Substratul patologic al pesimismului contemporan”, din 1912, nu din articolul care a făcut vâlvă: „Nebunia lui Eminescu”, publicat în revista *Spitalul* din Iași în 1903. Oricum ar fi, autorul nu atenționează citatele nici prin ghilimele, nici prin alt corp de literă – ci doar prin alineat (iar uneori și prin două puncte după intenția de citare). E vorba de cantități apreciabile de text, fără note de subsol – dar oricine citește înțelege că sunt citate și nimic mai mult. Dacă se unificau textele din întreaga carte de către un cap limpede, aceste lucruri se vedeau imediat. Mai grav mi se pare că autorul nu insistă asupra intruziunii acestui P. Zosin în „patografia” lui Eminescu. Cred că ar fi fost interesant de știut că diagnosticul poetului de la Mănăstirea Neamț a fost întregit de mâna lui cu vorbele „delirium tremens” prin 1900, când a ajuns el medic aici fiind dat afară de la Așezămintele Brâncovenești din București pentru purtare imorală (trăia cu o asistentă medicală și cu fiica ei la un loc, teoretizând în scris amorul liber; tot pentru acest tip de familie va fi dat afară și de la Bolnița Mănăstirii Neamț de către enoriași). Exhibă, în schimb, descrierile acestui Zosin, după un bolnav psihic de la 1900 care pretinde că l-a apucat pe Eminescu la 1886, acelea cu dușuri reci, excremente pe pereți etc. (acestea au făcut epocă prin biografia lui G. Călinescu – și tot pe ele le citează – desigur, cu dezgust, dar apăsător – și D-l

Argument de astăzi). Argumentul este de tipul „cineva spune că cineva i-a spus” – și iată cum se adaugă simptome la boala lui Eminescu...

Autorul face o observație foarte importantă pe marginea certificatului medical elaborat de doctorii Iuliano și Bogdan, în baza căruia Eminescu a fost trimis cu jandarm la Mănăstirea Neamț :” Documentul este un exemplu de internare non-voluntară statuat/ă/ pe baza unui act medical. Sigur că în acest context se pune problema consimțământului și a acordului consensual pentru internare și tratament, chiar și în condițiile de sfârșit de secol al XIX-lea, care aici nu sunt menționate.”. E clar: suntem în Caragiale, cu al lui „Curat neconstituțional, dar umflați-l!” Iar D-I *Argument* ne tot îndeamnă să părăsim teoria conspirației, să venim pe terenul ferm al documentelor – și ne consolează cu faptul că „E scuzabil Călinescu”.

EMINESCU ȘI BOALA SA PSIHICĂ.ARGUMENTE DIN PERSPECTIVA PSIHIATRIEI ACTUALE. Text limpede, de cristal, pivot central al cărții. N-ai ce să-i reproșezi, păcat de cele câteva scăpări – pe care un redactor profesionist de carte le-ar fi putut prinde fără nici o dificultate. Ultima revistă la care a scris Eminescu nu este *Gazeta Blanduziei*, ci *Fântâna Blandusiei*, autorul fiind dator să-și piardă pașii cel puțin o dată-n viață prin localul eponim din centrul Bucureștilor, fie și gândindu-se la Eminescu. În pasajul: „Eminescu îi scrie lui Vlahuță în perioada bună, de remisiune a simptomelor: „...mă aflu bine sănătos în mijlocul acestor munți...nu te pot încredința destul cât de odioasă este pentru mine această specie de subscripție public, recompensă națională...” (lipsa acordului, subscripție public pentru *publică*, era tot treabă de corectură – ca și alte câteva „greșeli”) se combină o scrisoare către Iacob Negruzzi cu una către Vlahuță (ambele au făcut carieră glorioasă în eminescologie, un redactor de carte filolog ar fi sesizat imediat). Ar mai fi informația aceasta: „între 1883-89 /Eminescu/ a scris 65 de poezii, 15.271 pagini de manuscris, din care 4000 de versuri, avea în plan lucrarea „Mușatinii”, proiecta un nou volum de versuri, „Lumină de lună”, acțiuni improbabile la un pacient cu PGP în evoluție”. E cu totul inexact, nu mai stau să descâlcesc încurcăturile, mă mulțumesc doar cu proverbul latinesc *Si tacuisset...* Autorul a „spicuit”, cum spune însuși, din documentele puse la dispoziție într-o carte de un confrate medic. Rămâne, în fond, declarația sa de principiu: „În opinia noastră Eminescu era, ca fire, o personalitate, un ciclotim, care a prezentat cele trei episoade maniacale, unele cu factori psihotici (idei delirante, de grandoare, de persecuție, incoerență ideativă și verbală, comportament destructurat, heteroagresiv, agitație psiho-motorie), care au necesitat internare în spital, astfel că se poate afirma, în concordanță cu criteriile de diagnostic din sistemele actuale de diagnostic psihiatric, cu toată literatura acreditată de psihiatria contemporană, că suferea de o tulburare afectivă bipolară tip I, cu episoade maniacale acute

cu factori psihotici congruenți cu dispoziția, alternate cu perioade subclinice depresive și cu remisiuni (parțiale) interfazice....” Aceasta va rămâne, probabil, concluzia cărții pentru medici; amintesc că doctorul Ovidiu Vuia, un medic foarte apropiat de opera și biografiile lui Eminescu, scriind din anii 70 ai secolului trecut până acum câțiva ani, când și-a găsit sfârșitul în condiții neelucidate, venit în România după 1989 numai și numai ca să-și facă și aici cunoscute lupta și teoria, cerând insistent dialog cu medici români dar nereușind să-l aibă – ei bine, el spunea că boala lui Eminescu ar trece, astăzi, cu cea mai simplă medicație, de pildă cu celebrul „xanax” ori ceva similar pentru stres, angoasă, atac de panică etc. Din simptomatologia autorului nostru de astăzi, se pot scoate fără grijă vreo câteva „adjective” – dar asta necesită o critică atentă a izvoarelor ce ia timp, cere contextualizare, etc.

Mare păcat că inteligențele de vârf ale medicinei (noastre) nu coboară în istorie, în poezie, în cultura națională în general. Tot e bine, însă, că sunt prinse la cotitură, ca să zicem așa, și forțate, oarecum, să-și spună părerea. Imaginea pe care o am este aceea a lui Morfeu prins de Ulise și obligat să-i spună exact ce vrea Ulise să știe. Morfeu este zeul formelor, al infinitului morfologic, adică știe totul despre toate: îți trebuie un ritual anume să-l găsești, alt ritual să-l faci să apară – și apoi nu ai decât să-i înfigi lancea în mantie, să-l coși de pământ așadar, și să-i spui că-i mai dai drumul numai după ce-ți spune cutare lucru. Îmi dau seama cât de greu i-a fost *Cuvântului înainte* să convoace aceste vârfuri, aceste somități ale medicinei – și să le pună să vorbească despre Eminescu. Bravo lui – bravo lor. A reușit o colecție de opinii avizate. Fără să-l cunoască pe Eminescu (viața, opera, anturajul) - dâșii îi cunosc boala, ca dovadă că există pe lume, de fapt, boli - nu bolnavi. Că sunt și greșeli? Cineva vorbea, mai sus, de sloganul „Lucru bine făcut”. Eu mă mulțumesc cu „Merge și așa”. În fond, ce faci când ți s-a rupt căruța-n drum? Te duci la fierar să-ți dea alta? Ba nu, pui binișor mâna pe topor, îți faci o osie nouă, sau înnădești o spiță – și gata: nevoia învață pe om, cum se zice, adică merge și așa. Drept e că...eu nu știu cui îi ședea calul în pârție să „rezolve” chestiunea bolii lui Eminescu. Poate d-lui *Argument* cu refrenul său „oratori, retori, limbuți universitari”. N-are decât să schimbe, și dânsul, sloganul prezidențial pe cel disprețuit de elite, și să recunoască simplu că asta a ieșit: o carte plină de greșeli de limbă, de date, de informații – dar fermă și autoritară în vorbe mari.

PUNCTUL DE VEDERE AL DERMATOLOGULUI PRIVIND DIAGNOSTICUL DE SIFILIS. Este unul dintre cele mai vioaie și atractive studii din carte. Din păcate, textul scapă din mâna autorului: apar cuvinte legate cu nemiluita, calculatorul și-a mâncat pauza. Și totuși, e ușor lizibil pentru că e scris bine literaricește. Iarăși din păcate, autorul agață în peniță o eroare penibilă – pe care o ține după el cu o nonșalanță, să-i zicem ridiculă: „În cazul lui

Eminescu, primul diagnostic de sifilis a fost pus la Iași, în 1873, de către dr. Iszak și a fost bazat pe apariția unor ulcerații la nivelul picioarelor pentru care acesta i-a prescris tânărului scriitor un tratament cu vapori de mercur, care oricum nu se mai prescria nicăieri în Europa în caz de sifilis terțiar la vremea respectivă. Diagnosticul de sifilis terțiar nu se poate stabili la un prim consult, în condițiile în care nu exista, atunci, nici o confirmare de laborator (...) mai ales că leziunile cutanate au apărut la vârsta de 23 de ani (gomele sifilitice apar după cel puțin 20-25 de ani de la contactul infectant).” Deci nu e greșeală 1873, știe că Eminescu avea pe atunci 23 de ani – și n-ar fi putut avea un *contact infectant* la...3 ani!. Se miră, mai jos, că „Aceste leziuni au apărut /după I. Nica/în 1880 (totuși dr. Iszak le constată la Iași în 1873 – vezi mai sus) pentru prima dată.” Și dă-i, și luptă: îl ține pe acest 1873 (reținut, probabil, de la postuma „Din Berlin la Postdam”, aceea cu „blonda Milly”) până la sfârșit.

O observație care ține clar de teoria conspirației: de ce nu a ajuns creierul lui Eminescu la Victor Babeș? – „ori anumiți oameni se temeau de diagnosticul severului Prof. V. Babeș”. Probabil că această observație va intra în folclorul atât de ușor țesut pe marginea bolii și morții lui Eminescu: medicii autopsieri s-au temut că vor fi corecți / infirmați de Babeș, de aceea l-au evitat. Ar trebui „descoperit” ceva ca acoperire: de pildă că marele medic nu era în țară, sau că avea o treabă importantă în alt oraș...Și dă-i, și luptă...Treabă pentru D-l *Argument*.

BOALA ȘI MOARTEA LUI MIHAI EMINESCU. Mie, ca profan, îmi ridică mari semne de întrebare această serie a constatărilor foarte judicioase ale autorului: Mai întâi „aspectul anormal al creierului descris la autopsie”. Autorul citează din autopsie unde stă scris: „Partea psihică a creierului era total ulcerată în emisfera stângă, chiar și partea psiho-motorie” – și comentează: „După cum se știe, creierul a fost examinat, ulterior, numai macroscopic, și de către doctorul Gheorghe Marinescu, când însă țesutul cerebral intrase deja în descompunere din păcate, și acesta confirmă că ar fi existat o meningită localizată la lobii anteriori. În mod curios, acesta nu remarcă ulcerarea pomenită la examenul necroptic relatat mai sus, fapt extrem de curios, întrucât ochiului său nu ar fi putut o asemenea lipsă de substanță cerebrală.” Vedeți anacolutul: lipsește din text, ceea ce este mai grav decât că multe cuvinte sunt lipite... În fine, despre această ulcerare pe care Gheorghe Marinescu nu o relatează – aflăm că ea poate să aibă o cauză: „și anume, ulcerarea putea fi secundară unui traumatism cranio-cerebral soldat cu hematom la vremea respectivă”. Cu alte cuvinte, în limbajul nostru, al profanilor, aici poate fi urma bolovanului care i-a curmat viața lui Eminescu. Atenție: nu e vorba de pietricica de la jumătatea lui mai 1889 – ci de bolovanul aceluiași nebun, din după-amiaza lui 15 iunie, care a dus la moartea subită, de care medicii de astăzi se pare că nu știu (de bolovan, adică: n-au citit textul). Autorul revine la autopsie, când vrea să

combată alcoolismul pus pe seama lui Eminescu: pentru a se proba, ar fi trebuit descris creierul mic, unde această „boală” (eu pun, totuși, ghilimele...profane) lasă urme. Iarăși autorul: „În mod ciudat și inexplicabil, la autopsie nu este menționat nimic despre cerebel, care la aceia care consumă cantități mari de alcool se atrofiază într-o măsură importantă, fiind ușor de observat la un examen macroscopic. Mai mult: se menționează că „Emisfera stângă cântărea 595 grame, iar cea dreaptă, 555 de grame, fără cerebel”, despre cerebel nementionându-se nimic în raport. De aceea presupunem că a fost normal, atâta vreme cât nu s-a remarcat un aspect special.” E o sofistică aici: a fost normal să nu se amintească de cerebel – dacă și numai dacă s-a căutat prin autopsie să se găsească urme ale alcoolismului și nu s-au găsit la cerebel. Dar...pentru asta s-a făcut autopsia, să se demonstreze ceva?! Rămâne cum am vorbit, D-le Doctor, cerebelul nu e menționat, deci nu există. Bolovanul a lovit pe la spatele bolnavului. Doctorul Al. Tălășescu, pe care-l citează cei cu teoria conspiraționistă, povestește, la 1912, că i s-a adus „o bucată din creierul lui Eminescu cu răni provocate de așchiile țestei capului zdrobită de o mână criminală”. E cu totul incoerent acest doctor Al. Tălășescu, face mai mult literatură, chiar poezie – dar citatul meu este exact; el, ca adjunct al lui Gheorghe Marinescu, trebuia să conserve această bucată de creier pentru Institutul Mina Minovici, reușește să piardă mostra – și peste 23 de ani mărturisește căindu-se. De ce nu i-au adus de la Dr. Șuțu creierul întreg, care anume bucată de creier i s-a adus?! Nu spune. Poate a fost tocmai cerebelul lipsă la autopsie.

Oricum, semne de întrebare se ridică din acest text – care cu adevărat a fost scris cu inima. Autorul nu are suficientă informație (românească, despre Eminescu) – însă lasă deschisă chestiunea morții subite prin observațiile sale atât de sagace. Se conjugă, apoi, cu textul de mai sus: de aceea n-a fost dusă proba anatomică la severul Victor Babeș, pentru că el ar fi observat imediat inadvertențele.

DATE PRIVIND PATOLOGIA CARDIOVASCULARĂ LA EMINESCU. Mici neatenții: cuvinte legate între ele, greșeli hazlii: „Primul tratament cu mercur a fost început în luna aprilie 1987 la Botoșani recomandat și aplicat de dr. Iszak și a constat în fricțiuni cu mercur, câte 4 și 7 grame...” (*luna*, 1887; are când *si* când *și*, dar *in* mai frecvent decât *în*; oare medicii nu mai au dactilografe?) – dar explică limpede că bolile inimii nu puteau fi cauzate de lues – și chiar patern oarecum: vorbește de suferințele *unui om tânăr* de câteva ori.

DESPRE BOLILE MAI PUȚIN CUNOSCUTE ALE LUI EMINESCU. OTITA. Autorul consideră că este o boală minoră, fără efecte, fără a fi fost semnalată de cineva din anturajul lui Eminescu. Un fapt curios, totuși, vreau să arăt. Avem Dicționarul de frecvență a cuvintelor din poezia lui

Eminescu. Cineva a urmărit relația dintre organ și funcție. De pildă, cuvântul *ochi* apare la Eminescu de 299 de ori, în timp ce verbul *a vedea* apare de 303 ori – un echilibru cum nu se poate de bun (vede cu ochii lui, este acolo unde se petrece acțiunea, etc.) – în timp ce cuvântul *ureche* apare de 24 și verbul *a auzi* apare de 79 de ori: funcția este invocată de trei ori mai des decât organul, un dezechilibru care indică o deficiență.

CONTROVERSE PRIVIND SĂNĂTATEA POETULUI. Studiul încheie cartea, este o încântare să-l regăsești pe D-l Prof. univ. Dr. Vladimir Beliş în această alcătuire, numele dânsului trebuie spus neapărat cu voce tare și cu respect. Simplu în cuvinte, demn, dând de înțeles de la început că este preocupat de mult timp de subiect, de data aceasta aduce în discuție un raport de autopsie făcut de Mina Minovici în 1892, la doi ani de la ciornele înșăilate după rapoartele medicilor care au făcut autopsia lui Eminescu, pentru a arăta un model al genului. Sec: „Simpla comparație (...) demonstrează limpede precaritatea cunoștințelor medico-legale și morfopatologice care apar în raportul medico-legal al lui Șuțu. În 1897, prof. Șuțu a fost înlocuit de Mina Minovici la conducerea catedrei de medicină legală care se separă de cea de psihiatrie.”

Aceasta este cartea. Deie sfântul ca vreunul dintre tinerii medici care au luat acum prima dată contactul cu chestiunea bolii și morții lui Eminescu să devină împătimit de studiu adevărat, această patimă să-i fie dublată de iubirea pentru poezie în general, pentru poezia lui Eminescu îndeosebi – și peste câțiva ani buni de muncă serioasă să ne bucurăm că tradiția Ion Nica – Ovidiu Vuia are continuitate. Pentru că, vorba lui Iorga, nu poți iubi ceea ce nu cunoști.

Până atunci, să ne bucurăm că cineva i-a prins pe acești „Morfei” ai lumii patimilor noastre și i-a pus să spună iute lucruri pe care altfel le zăceau în ei fără să știe... Dar să ne bucurăm, mai ales, că acest eveniment mediatic n-a atins Aula Academiei, ci aplauzele profesorilor de gimnaziu însoțiți de elevii și dragălașele lor eleve (poate și de mămici) s-au spart între cărțile de la Biblioteca Academiei: acolo stau în rafturi, alături, adică unul lângă altul în coperte la fel, genii și nebuni, deștepți și proști, oratori, retori, limbuți...

Noapte cu Manole

*Turle-stafii se pierd înșurubate-n stele,
Umbre se-ascund smerit în umbra stranei.
Pe-acoperiș de plumb zăresc contur de schele
Și-n zidul cel trușă aud suspinul Anei.*

*Magnoliile-n jur miros ca o otravă,
Pietrișul poartă pași, dar nimeni nu e.
Se-nclină catedrala ca în furtuni o navă
Când plânsul lui Manole spre clopote se suie.*

*Sub pietrele cioplite se-agită voievozii
Și în vitralii luna se scurge diluată.
E noaptea-n care sufăr zidarii și irozii,
E noaptea-n care piatra se simte vinovată.*

*Fântâna cea cu nume pentru un ceas e seacă.
Ar picura doar lacrimi, dar au secat și ele.
În noaptea cu vedenii, vedenii vin și pleacă,
Iar turlele se pierd înșurubate-n stele.*

Haifa

*Pe muntele Carmel, lumină lină
Prin chiparoși se scurge desuet,
Măslinii stau proptiți în rădăcină,
Fixând în sol falange de profet,
Dinspre Meghiddo nori subțiri de tină
Arată calea înspre Egipt.*

*Prin pietre strălucește lemn de cruce
Îmbălsămat în mirt uscat din veac,
Tămâie vântul din Iordan aduce
Și pietrele în temple se prefac
În timp ce caravanele caduce
Tot caută izvoarele de leac.*

*Prin cedrii cât un turn de catedrală
Se-aude descântat de porumbel,
Haifa se retrage, minerală,
În straturile muntelui Carmel,
O stea tot așteptând-o, cardinală,
De pază turmelor lui Israel.*

Odată ca-n nici odată. Despre adâncul lumii și al filosofiei...

Într-o discuție particulară, undeva „în fumoarul Academiei Române”, despre care îmi scrie, într-o corespondență electronică, Prof. Nicolae Georgescu, D-l acad. Alexandru Surdu remarcă, în deschiderea poemului *Luceafărul*, al lui Mihai Eminescu, sensuri filosofice adânci, recunoscând aici definiția dată de Hegel, conform căreia *ființa este nimicul*: *Das Sein, das reine Sein... ist das Nichts*, adică, în traducerea lui D.D. Roșca, *Ființa, ființa pură... este de fapt neant*.

Am citit cu mare atenție articolul trimis de D-l Prof. Georgescu pe care l-a intitulat *Niciodată ca odată...* Îmi permit, plecând de la observațiile domniei sale, să exprim propriile opinii, incitat deopotrivă de observația D-lui acad. Alexandru Surdu, cu trimitere directă la filosofia lui Hegel. Am intitulat articolul meu, în replică – dar nu în polemică: *Odată ca-n nici odată...*

Fac, de la început, precizarea că punctuația și ortografia sunt diferite de la o ediție la alta, precum și în manuscrise, chiar din primele două versuri ale uverturii *Luceafărului* (*A fost o dată / odată ca 'n povești*. La finalul primului vers, e fie punct, fie virgulă, fie niciun semn de punctuație. Și, în al doilea vers: *A fost ca nici o dată / nici odată / niciodată*).

Am încercat, la rândul-mi, să adâncesc trimiterea la filosoful german, eu însumi observând, cu alte ocazii,¹ amprente subtile și de adâncime.

Acordul, din acest punct de vedere, cu opinia exprimată de D-l Nicolae Georgescu e limpede: „Când regularizezi un sistem de scriere vechi trebuie să fii de două ori atent la sensuri: mai întâi, la cele actuale, uzuale – apoi, la cele din sistemul respectiv. Autorii care au gândit îndelung asupra scrisului implică în grafie gândul: trebuie cel puțin să-ți pui întrebarea dacă are sens ce și cum au scris ei, înainte de a schimba ca pentru noi. Iată, de pildă, banalul *odată...*” D-l profesor citează în continuare prima strofă din *Luceafărul*, cu grafia și punctuația din *Almanahul România jună* (aprilie 1883; cu virgulă după primul vers și grafia *nici odată*), respectiv cu cele din *Convorbiri literare* (august 1883; cu punct după primul vers și grafia *niciodată*).

Mă bazez pe principiul că analiza pe care o fac trebuie să sesizeze acele nuanțe ce se adaugă pe măsură ce, din oceanul de gânduri în care ne cufundă Eminescu, pot scoate o picătură pe care să o pun sub lupă. Trebuie apoi să descopăr că în acea picătură sunt toate componentele oceanului și că fiecareia i se adaugă ceva nou.

¹ Vezi, de exemplu, numeroasele explicări, tocmai prin Hegel, ale unor versuri din marele poem eminescian – Lucian Costache, *Mihai Eminescu. Eseuri deschise. Chipul de aer și chipul de lut*, Ed. Tiparg, Pitești, 2009.

Lipsa virgulei sau a punctului, după primul vers al *Luceafărului*, ar fi sugerat mai puternic intrarea în basm, căci nu s-ar fi rupt formula consacrată *a fost odată ca niciodată*; repetarea lui *a fost...* nu presupune decât strict gramatical virgulă. Prezența punctului în varianta din *Convorbiri...* întărește ideea unei intenții distincte: desprinderea de rostul formulei, ca într-un basm. Forma (scrierea) *nici odată* e mai aproape de mit (înțeles ca și *o dată*, o singură dată; adică nerepetabil mitic – ca „eveniment” mitic; nu și ca semnificație, căci, cum se știe, semnificațiile sunt repetabile). Asta poate explica și oscilarea între *odată* și *o dată*.

Prezența virgulei sau a punctului întărește semnificația lui *nici odată* (scris așa!). Cu apostroful lung – *ca 'n povești* – e iarăși în logica și coerența interpretării, așa cum consider și eu că e: întâmplarea unică nu e de poveste, de basm, ci e ca în basme, cu puternică impresie de comparare și de diferență. Explicațiile au legătură tocmai cu instituirea alegoriei (mitice), ca „poveste-poveste adevărată”, ori ca „poveste-experiment oniric”, cum o numește Nicolae Ciobanu. Și, evident, unică. Fiind vorba de un text liric, „motivația teoretică” inițială, pentru a deschide și argumenta călătoria peste fire, de care vorbește același rafinat eminescolog, nu mai este posibilă, ca în *Sărmanul Dionis*, dar ea trebuie să sune ca un clopot de avertizare pentru oricine nu e dispus să vadă dincolo de poveste.

În *Eseurile deschise*, am arătat și rolul particular al componentelor formulei inițiale în configurarea *chipului de aer*, a Frumuseții în sine, a Ideii de frumusețe, pe care eu nu am îndrăznit să o destram în finalul poemului, și, de altă parte, întruparea ei lutiferă, particulară și trecătoare, care nu e nici în „uvertură”, nici în final, ci numai în „episoadele” cu Cătălin, căci, pentru Luceafăr, ea trebuie să fie, este, în permanență, trebuie să rămână așa: precum *luna între stele* (încununare stelară), Frumusețea supremă (*Venera antică*) și Puritatea supremă, chintesență a iubirii (*cum e Fecioara; Madona dumnezeie*).

În versul *N'oi merge nici odată*, adverbul e scris aidoma, și e cu același înțeles. *A fost ca nici odată* e afirmativ și presupune o întâmplare unică, dar care a fost, a avut loc; *n'oi merge nici odată* e la forma negativă și într-un viitor care nu-și va revendica niciodată împlinirea unui *să merg e posibil*, măcar *odată* (ca unicitate, singulară ipostază), *cândva*.

Cât privește întrebarea pe care o pune cu îndreptățire evidentă D-l Prof. N. Georgescu, și care ar trebui să însoțească fiecare punct de vedere – *Ce punctuație și ce ortografie luăm în seamă?* –, pot face observația de bun-simț că, odată ce alegi o ediție sau alta, trebuie să accepți alegerea editorului, care devine a ta și pe care încerci să o comentezi în contextul întregului text, pentru ca o formă sau alta să fie motivată și susținută; îți poți însuși o formă dintr-o ediție, și, în alt loc, o alta. Ai însă obligația de a păstra coerența textului și coerența propriei tale demonstrații. Orice amestec nu poate fi decât păgubos. O ediție comentată, critică adică, cu explicarea fiecărei alegeri, e întotdeauna de preferat. Sunt modest atunci

când afirm că și eu, prin analiză și explicații coerente, am putut contribui la admiterea unei forme sau a alteia!

Câteva vorbe despre cuvântul *nimic / nimica*, cel către care ne îndeamnă să medităm D-l acad. Alexandru Surdu, punându-se în legătură un univers poetic, cel eminescian, cu o *formă* de judecare a universului, cea hegeliană.

E de admis că în definiția *ființa este de fapt nimicul (neantul)* „poți regăsi formula din deschiderea basmelor românești” și evident că depinde de „cum citești” (N. Georgescu). Dincolo de explicațiile corelative, aș adăuga, pentru încă un plus de farmec filologic și filosofic, și răspunsul la o întrebare cotidiană: – Ce mai faci? – Mai nimica. – Adică fac totuși ceva; e drept, foarte puțin, dar nu stau, nu stau cu totul, nu sunt complet inactiv. Sau: fac ceva lipsit de importanță, fără vreun impact major; adică: *mai nimic*. Pot judeca mai departe și să consider că nu spun exact același lucru când spun *nu fac nimic* spre deosebire de *fac nimic* (!).

Nimicul (cu articol) e cu altă discuție, provenită din însăși prezența articolului definit și din toată înzestrarea filosofică și istorică a limbii române. *Nimicul* sau *adâncul*, *genunea*, *prăpastia primordială*, *noianul*, *hăul*, *Neantul* sunt tot atâtea sinonime cu nuanțele parțialității lor. Numai dacă am lua în discuție sensurile, inclusiv cele venite istoric în limba română și împrăștiate de Eminescu, am deschide o discuție cel puțin interesantă, dacă nu chiar de *adânc* filosofic. De exemplu, în *Dicționarul* lui Hasdeu,² cuvântul *adânc* (cu explicațiile etimologice, semnificațiile istorice și „poporane”, inclusiv derivatele și exemplificările necesare) se bucură de un număr important de pagini.³ Cuvântul îl găsim și în legătură, mai ales în legătură cu sensul general de *abis* – *mai totdeauna în legătură cu noțiunea de apă*.⁴ Hasdeu îi citează, de la 1689, pe Ioan de Vinți, apoi Arsenie de la Bisericiani, pe Dosoftei – 1680, Cantemir în *Istoria Ieroglifică*, pe Moxa – 1620; „cu sensul de *ocean*, în glosarele din sec. XVII (*Cuv. d. bătr.* I, 295): *luciul mării, adâncul, noianul...*” La Dosoftei, 1673, întâlnim și formularea *genuni adânci*, ceea ce ne duce nu numai la gândul unui Eminescu cunoscător al textelor de limbă română veche, cum se știe, ci și al unui cititor rafinat al sensurilor, și mai ales al folosirii acestor sensuri cu prelungiri de filosofie a limbii și de creare a unor imagini poetice înnobilate filosofic, adică, *adânci*. Am cita mai multe versuri în care cuvântul dezvoltă semnificații pe lăstarul deja viguros al limbii române de până la el. Aceasta ar putea fi însă o nouă ispită de aprofundare, de adâncire.

² *Etymologicum Magnum Romaniae*, Tomul I, 1887

³ De la 262 la 276

⁴ Cf. *EMR*, p. 266

În *Luceafărul*, cuvântul *adânc* apare de patru ori:

1. în strofa 11, v. 43: *Ea îl privea cu un surâs / El tremura 'n oglindă, / Căci o urma adânc în vis / De suflet să se prindă.*;
2. în strofa 15, v. 59: *Și apa unde-au fost căzut / În cercuri se rotește, / Și din adânc necunoscut / Un mândru tânăr crește.*;
3. strofa 32, v. 126: *Doar ochii mari și minunați / Lucesc adânc chimeric / Ca două patimi fără saț / Și pline de 'ntuneric.*;
4. strofa 70, v. 279: *Nu e nimic și totuși e / O sete care 'l soarbe, / E un adânc asemenea / Uitării celei oarbe.* Cuvântul e folosit de două ori adverbial și de două ori substantival, alternativ.

1. *A tremura* duce cu gândul la *a (se) tulbura*. Oglinda reflectă, în spațiul (terestru) odăii, *luminișul* stelar, puzderia luminilor cosmice. E de văzut *un adânc* în care e cufundat însuși timpul, el însuși ieșit din *oceanul cel de stele*. Ieșirea din adâncul astral face ca liniștea (*locul lin de sus*), ordinea postfacerii să se tulbure, să „tremure”. Strict vizual, un corp (cosmic) ieșit din apă face ca substanța să tremure și imaginea acestui eveniment cosmic să fie surprinsă de suprafața oglinzii, fie măcar virtual, dacă nu și *chimeric*. (Nu știu dacă, în realitatea fizică, fenomenul de reținere, de imprimare are similaritate.) Orice eveniment cosmic major ar trebui, măcar teoretic, să rămână imprimat undeva în memoria timpului, dacă nu chiar oglindit pe o suprafață universală, de la marginea universului, până acolo unde lumina evenimentului poate ajunge. Aș putea admite chiar că un astfel de eveniment – luminos: *Părea un fulger ne'nterupt* – călătorește până la marginea universului și se proiectează pe acea suprafață de margine. E de admirat această viziune, chiar dacă ne e greu să stabilim dacă suprafața de margine funcționează ca un ecran sau ca o oglindă. Oricum sunt obligat să admit că suprafața aceea funcționează ca o uriașă videotecă pe care s-au imprimat toate evenimentele cosmice, fie că privim temporal înainte sau în urmă: *Și se tot duce... S'a tot dus*. Putem observa că adverbul *tot*, cu puternica lui încărcătură semantică, de continuitate, de prelungire nesfârșită, însoțește deopotrivă și verbul la prezent și verbul, același, la un timp trecut. Nici reflexivul prezent *se duce*, nici trecutul *s'a dus* nu ar putea fi suficiente fără adverbul determinant. *Se duce*, fără însoțirea adverbială, sugerează, deși vag, un capăt. *S'a dus* arată, fără susținerea adverbului, un eveniment încheiat. *A se duce* are și înțelesul de „a pleca spre undeva”, presupunând și o componentă temporală, dar și un început de *pieire*: *S'a rupt din locul lin de sus / Perind mai multe zile*.

Versul *Trecu o zi... trecură trei*, cu toată trimiterea spre o formulă-cliseu a basmelor, trebuie interpretat în semnificația formulei și nu ad litteram, ca interval care comprimă sau dilată timpul, lăsând temporalitatea liberă la ambele capete. Versul care introduce ipostaza Cătălin a Ființei, tot din inventarul formulelor mediane, cu rostul de a comprima sau prelungi nedefinit spații și timpul unei călătorii, al unui drum – *În vremea asta*

Cătălin... – prin determinantul demonstrativ de apropiere, e cu trimitere la un episod care rămâne doar în ordine terestră, repetabilă, aparentă, fugară. Opusul acestui drum în ordine umană, în vremea omului oarecare și în vremea tuturor, adică într-un *loc* anume și a unui *timp* cu finalitate, este *calea*: *Dară pe calea ce-ai deschis / N'oi merge nici odată. Calea* astrului este altceva, așa cum sunt și *căile de mii de ani*, trecătoare în tot *atâtea clipe*. *Trecătoare* trebuie citit cu mare atenție, pentru că verbul *treceau*, contextual, în poem, e cu dublu sens, ca și cum am citi: înainte și înapoi, deodată. *Calea* e tot cu acoperire spațială și temporală. Un *nici odată* e și în aceste versuri, cu semnificația lui distinctă și adâncă. Cât despre *calea deschisă* de astru – în vis, în idee –, ca o fereastră temporală fără limite, cu descătușarea („a deschide”) hotarelor terestre, *prea frumoasa* are conștiința că nu va putea vreodată, (vre)odată, ci *nici odată* să meargă.

Odată și nici odată, din uvertura *Luceafărului*, respiră peste tot în poem, cu exemplara semnificație observată și de D-I acad. Alexandru Surdu. *Căci eu sunt vie tu ești mort* e locul de întâlnire al ființei cu neantul. Iar ea – ființa pură a *prea frumoasei*, Frumusețea în sine, Ideea de frumusețe, desăvârșirea, chintesența frumuseții (*ca luna*) și chintesența iubirii (*cum e Fecioara*) – e aruncată în lut de Cătălin, cu viața ei vie, în timp ce *Hyper-eonul* – și Rațiunea (lui), Ființa pură a Rațiunii – *se întoarce și se-ndreaptă*, din aspirația lui luteră, caldă (*o oră de iubire*), spre Rațiunea absolută, rece, nemuritoare, cu *nemuria* lui, de *mort frumos cu ochii vii*. Pentru astrul vesperic, în finalul *Luceafărului*, ea trebuie să rămână ființa pură, pentru a putea să se păstreze semnificațiile atât de subtile din uvertură. Deci: cine (ce) e viu și cine (ce) e mort? Și unul, și altul, fiecare! O notă de ambiguitate și de echivoc (de nonsens chiar) va sesiza oricine nu admite rațiuni filosofice mai adânci, de tipul: *Ființa, ființa pură... este de fapt neant*.

În visul fetei, astrul se ipostaziază, dar nu se întrupează; e doar un spectru de lumină, o imagine, o hologramă (*un luminiș: și din oglindă luminiș pe trupu-i se revărsă*). *A se revărsa* e în evidentă legătură-semnificație acvatică. *A se revărsa luminiș* este aceeași imagine a *izvorării de lumine, de 'ntâi*. Revărsare înseamnă și ieșire din matcă, din matca ordinii genezice. Ca și cum cerul își poartă apele din trecut, inundând cu lumină prezentul. Viziunea poetică, cosmică, e monumentală. Nu altfel e văzut cerul prin care plutește (*înoată*) *luceafărul*, cu aripi *crescute*, care cresc continuu (*creșteau în cer a lui aripe*), cu sugestia că în adâncurile temporale e din ce în ce mai dificil de pătruns și numai o forță, tot cosmică, de propulsare (de *combustie*, reluând un termen al lui G. Călinescu, care îl folosea pentru a evidenția incapacitatea Cătălinei de a-și părăsi condiția, fără „combustia necesară”) e răzbătătoare. *Luminișul* ce *se revărsă* pe trupul fetei (strofa 10) e reflexia momentului unic al acelei zile de *'ntâi* (strofele izvorării primordiale, cu strania întoarcere în timp: strofele 65-70). Aceași *revărsare*, cu izvorul luminii expansionând timpul și spațiul: *Cum*

izvorau lumine; // Cum izvorând îl încunșor / Ca niște mări, de-a 'notul. Unitatea de viziune și legăturile la distanță dintre cuvinte, imagini și semnificații sunt un nou prilej de satisfacție analitică: *lumine* < > *lumiș*; (izvorând) îl *încunșor* < > *revărsau*; *el tremura* 'n (oglindă) < > *ca niște mări, de-a 'notul* („mișcarea apei, valurile tremurânde”). Oglinda reflectă *lumișul* dintâi, cu nașterea din apă a universului de la-nceput, cu steaua luceafărului născându-se totdeodată.

Asocierile numeroase, surprinzătoare de cele mai multe ori, mai ales pentru cel care e mai puțin familiarizat cu poezia neleneșă din perspectiva ideii, dau adevărata dimensiune a unui univers poetic care atinge cele mai profunde resurse ale limbii române. Am reținut versurile în care oglinditul *lumiș* stelar se întinde dezgăduit, inundând odaia fetei îndrăgostite, cum se revărsă *lumina rece*, „sorbită” parcă de suprafața oglinzii din odaie și reflectată peste *trupul întors* al *prea frumoasei*. Același cuvânt *a (se) revărsa* e activat și în cuvintele, parcă nepotrivite pentru el, din dorința lui Cătălin de a atenua patima care îl cuprinsese: *Cu farmecul luminii reci / Gândirile străbate-mi / Revărsă liniște de veci / Pe noaptea mea de patimi. Lumina rece și liniștea de veci* (ca în final: „rece” și „nemuritor”) – adică *farmecul* Rațiunii – sunt și aici în opoziție cu *noaptea de patimi*. Sigur că mintea adună laolaltă, cu conexiunile imediate, o imagine complementară și în legătură cu venirea din văile chaosului, cu *desfășurare de giulgi negru*, din aerul cu *rumene vâpăi*, care *se-ntind*, ca și cum am spune că se „revărsă”, *scăldat în foc de soare*... Strofele 28-32 anticipează zborul întors al luceafărului și viziunea cosmologică din zborul spre *ziua cea de 'ntâi*. Nu întâmplător versurile au aceeași amprentă: *Ca două patimi fără saț / Și pline de 'ntuneric. Patimi... pline de întuneric* e echivalentul semnificativ al *noptii de patimi*. În ce legătură sunt cele două formulări cu două ipostaze atât de distincte ale ființei, luceafărul și Cătălin, e suficient de bizar. O clarificare ar putea veni din descensiunea astrului și din contaminarea lui terestră, din sentimentul iubirii care îl transformă și din patima puternică a lui Cătălin, aceeași iubire, care îi poate sublima, ascensional, patima, ca instinct, în farmec al rațiunii, contaminându-l cu visări peste fire. În *Eseurile deschise* (pp. 148-151) am analizat în detaliu aceste versuri, exprimându-mi și opinia că mai degrabă versurile s-ar potrivi cu starea astrului, cuprinzând semnificații ce gravitează în jurul „dublei” sale ipostaze, vespero-hyperionice, și că ar fi mai puțin potrivite pentru Cătălin.

Visul deschide porțile timpului și ale spațiului, făcând posibilă și întâlnirea. Astrul trebuie să treacă prin apă, pentru că viața vine și ea tot din apa primordială, substanța nașterii universale, a nașterii Ființei. Fata vede, *în somn, în vis*, facerea, geneza (poate nu altă facere!), dar nu poate înțelege urieșenia lumii, a cosmosului. Nu poate cuprinde *denecuprinsul* adică, pentru că nu e vorba de coeficientul ei de inteligență (motivul femeii lipsite de genialitate, atât de exagerat tocat în valorificarea poemului), ci de

nepătrunsul universului (*N-a fost lume pricepută și nici minte s 'o priceapă – Satira I: nici ochi spre a cunoaște – Luceafărul*). Așa și explic versurile “Deși vorbești pe înțeles, / Eu nu te pot pricepe”.

Nu e însă suficientă cufundarea în apă, pentru ca întruparea să se producă; e nevoie și de *sufllarea vieții*, de suflarea divină. Paradoxal, sacrificiul suprem al iubirii nu este moartea, ci viața. Cufundarea e mereu în *întunecata mare*, în materia, substanța întunecată a mării, de acolo de unde vine *cel născut din ape*, a cărui *mumă e marea și noaptea* – marea întunecată, adică, surprinzător (!), „substanța întunecată”. În lumea realității umane, terestre, viața înseamnă însă drumul, *calea*, călătoria *de-o clipă* spre sfârșit. Destinul ființei e să cadă în moarte. Hyperion cere accesul în viață, în existență (Ioana M. Petrescu), adică să schimbe *nemurirea* pe-o sărutare. Sărutul acesta e însă – ca să jucăm puțin expresia – sărutul ce duce la moarte, sărutul morții.

Când închipui ca în versurile *Ceru 'ncepe a roti / În locul unde piere* (eveniment cosmic *întors – pe fața ei întoarsă* –, de întoarcere: *întoarce-te, te 'ndreaptă*; dar și cu aceeași tulburare a substanței acvatice: *a roti*), imaginea e de simulare poetică (așa cum ar fi o simulare pe calculator) a materiei cosmice ce se învârtă în jurul unui *gol* (hău) negru, lipsit de lumină, motiv pentru care nici nu ar putea fi reprezentat. Dacă adaugi și că *vremea încearcă în zădar din goluri a se naște*, imaginea e aproape straniu de științifică și de actuală. E astfel insuficient să înțelegi noțiunea de infinit doar fie-crește-continuu, fie-scade-continuu (ca spațiu, ca timp), deși, logic, e mai corect să înțelegi crește-scade-continuu, simultan, expansiune (explozie)-comprimare (implozie) continuu-simultan. E greu de închipuit, fizicește chiar (cu toată insuficiența înțelegerii mele), o expansiune și o prăbușire simultană și continuă a universului, ca spațiu-timp însă. Deși: *Din sânul vecinicului ieri / Trăiește azi ce moare; Părând pe veci a răsări / Din urmă moartea 'l paște*. O presupunere aproape stranie se insinuează și dinspre versurile citate anterior: *o sete care 'l soarbe...*; *un adânc asemenea uitării celei oarbe*. Orb înseamnă „a nu vedea”, dar și „a nu putea fi văzut, a fi negru, întunecat”. *O sete care 'l soarbe* e expresia unei energii uriașe, a unei energii *adânci*, o energie lăcomă, oarbă, întunecată, lăcom de oarbă; uriașă și oarbă, întunecată adică, neagră. Cu alte cuvinte: o *energie întunecată*, în confruntare cu una de lumină. Presupun că un informatician, cu bune cunoștințe de fizică spațială, cosmică, și cu sensibilitate poetică ar putea simula viziunea cosmologică din poemul *Luceafărul*, urmând, poate, toate explicațiile pe care le pot eu descifra.

Dacă explicația teoretică din *Sărmanul Dionis*, cum că *viața este visul sufletului nostru*, face posibilă călătoria în timp, prezent, trecut și viitor consumându-se în aceeași clipă, și acesta este un principiu călăuzitor, atunci e de înțeles și de ce astrul o *urmează... în vis*. Când determinarea adverbială, *căci o urma adânc...*, e în continuitatea cauzală a *tremurului în oglindă* al astrului, atunci cuvântul *adânc* e cu dublu sens (*privirea are și ea*

aceeași reciprocă direcție: *contemplația optică* – Andrei Pleșu), având ca subiect și ca obiect, simultan, astrul luciferic și *prea frumoasa* (cuvântul are și aici rostul din uvertură: *pe fața ei, întoarsă*, s-a-ntipărit *bucuria dorinței: Îl vede azi, 'l vede mâni / El iar, privind de săptămâni...*; *Ea îl privea cu un surâs...*) și imprimând o dublă semnificație: venire din timp și cufundare în timp: *adâncul* (profund) *vis* și *adâncul izvor* (apă) al universului. *Fața întoarsă* a fetei e un semn. În tremurul oglinzii e de văzut și adâncul tulburare a lumii, pentru că un eveniment unic și de dimensiuni cosmice stă să se producă, în adevărata realitate, cea a visului.

În *Dicționarul...* lui Hasdeu, *adânc* „reprezintă”, adverbial, „toate sensurile adjectivului *adânc*”. Transferul adjectival e oricând posibil, având în vedere că suntem în fața unei imagini poetice. Dincolo de sensul de *profund*, de *abis*, cuvântul are și sensul de *fund*, de *capăt*, de loc după care nu mai e nimic. Temporal, e tot un capăt, ca și când am spune că am ajuns la fundul timpului, la capătul lui, la *ziua cea de 'ntâi, unde nu-i hotar* și unde *vremea încearcă în zădar* (în van) să se nască. Linearitatea e de neconceput aici, doar bucla, bucla timpului, prăbușită și ea într-un punct, un singur punct, ar putea fi o reprezentare corectă. Și dacă *adânc* ar apărea după substantiv, *Căci o urma în vis adânc*, dubla interpretare, ca adjectiv și ca adverb e iarăși posibilă. Trimiterea la apa primordială e cât se poate de vizibilă: „izbăviaște-mă de carii nu mă pot vedea și de *adâncile* apelor, să nu mă înniace volbura apei nice să mă *soarbă* (s.n. – L.C.) *adâncul*”.⁵

2. În al doilea context, *adânc* e substantival, iar însoțitorul adjectival e în legătură indiscutabilă cu versurile care construiesc imaginea începuturilor cosmice. Când spui *adânc necunoscut*, spui în același timp că, în dimensiunea aceea a timpului-spațiu, unde *se-ntoarce* luceafărul, pentru a cere o altă facere pentru sine, numai pentru sine, nu e nici *hotar*, dar *nici ochi spre a cunoaște*. Versurile sunt din strofa 69. E revelator v. 273, dar mai ales v. 274, imediat înaintea strofei 70, cu care se încheie viziunea universală, cu încifrările cosmogonice, cu viziunea spațiului-timp, revenirea la nucleul primordial, și cu zborul „înapoi”: *Nu e nimic și totuși e / O sete care 'l soarbe...* (La Dosoftei: *nice să mă soarbă adâncul...*) Întruparea e dinspre acel *adânc necunoscut* (spațiu și timp, deopotrivă): *nici ochi spre a cunoaște*; și tot spre el *zboară* astrul pentru a redeveni Hyperion.

Acum înțelegem exact și construcția metaforică a *tremurului în oglindă* al astrului și ce vrea să zică, suplimentar, esențial, versurile *Căci o urma adânc în vis / De suflet să se prindă*. În *Floare albastră* era aceeași încifrare, când ea spune *sufletul vieții mele*. Ne urmărește o sugestie suplimentară față de cuvântul *a (se) cufunda* (cu varianta: *a se scufunda*).

⁵ Cf. Hasdeu, *Dicționarul...*, p. 266, Dosoftei, 1680, psalmul LXVIII.

Luna răsare liniștit și tremurând, din apă. Ca orice astru, ca orice stea, ca orice corp ceresc. Așa, și de aceea, și luceafărul *tremura-în oglindă*. Dincolo de plasticitatea viziunii orizontice terestre, a lunii ieșind din mare, a cerului care iese dintre valuri, orice cufundare și orice izvorâre e cu tremurul și cu tulburarea apei de la-nceput, ca orice rotire în cercuri, ca și cuibarul *rotind de ape...*; și: de *ape rotind*. Să amintim și: *Ceru 'ncepe a roti...* Niciun adaos explicativ nu mai e necesar pentru a înțelege semnificațiile unei imagini exemplare: *Și apa unde-au fost căzut / În cercuri se rotește / Și din adânc necunoscut...*: luciul mării (= oglinda apei) – adâncul, noianul – tulburat de un eveniment cosmic.

3. În al treilea context în care apare cuvântul *adânc*, strofa 32, semnificația adverbială e tot cu dublă determinare, adică (ochii) *lucesc adânc*, dar și *chimeric adânc*. *Chimeric* e în același înțeles cu *vis*, „ca în vis”, ca într-un vis adânc. Să însemne doar că ochii *lucesc* profund, puternic sau, și suplimentar, că *lucesc* „de undeva”, dar de un undeva ca „de nicăieri” și „de niciunde”, adică din *chimericul adânc* – cel plin de *'ntuneric*, *cel dintâi*, din adâncul ocean cosmic?! Cred aici că niciun fel de dihotomie între spațiu și timp nu mai e potrivită. Fizicienii numesc asta, dacă am înțeles exact noțiunea, *Singularitate*. Că adesea am putut distinge în gândirea poetică eminesciană un înțeles similar, despre care am și scris, ca spațiu-timp, inițial, e o intuiție pe care am îndrăznit să o dezvolt cu ceva timp în urmă. Cu ipostazierea (cufundarea în *lumea de jos*, descensional, cea trecătoare – aparența terestră – și, apoi, ieșind din determinările vremii și locului, cufundarea în *înaltul*, ascensional, spre propria esență, spre *nemurie* – nu nemurire!) aceasta „dublă” a luceafărului (să ne amintim: *nici ochi spre a cunoaște; o sete care 'l soarbe* etc.), cu ochii *ca două patimi fără saț* (= și o *sete care-l soarbe*; cu sensul de „neistovită, nepotolită”, chiar „lacomă”; cu o *lăcomie neistovită*, care îl aspiră îndărăt), suntem din nou în situația de a admite observația că *ființa pură... este neantul*.

Cum să spui poetic, mai potrivit, că timpul se întoarce la matca primară, că *se-ntoarce* la când *nu era*? Că și spațiul e *sorbit* cu energie lăcomă, *fără saț*? *Adânc chimeric*, „adânc-chimeric”: îți vine să zici că toate întrupările ființei, Ființa, sunt neant, de vreme ce orice început e sfârșitul. Gândirea teologică admite *un alfa și omega* (nu *un alfa* și *un omega*!) – început și sfârșit, împreună – într-una și aceeași entitate divină, un Tot. Și dacă Dumnezeu este totul, spațiu-timp, împreună...

Cobori în jos e în opoziție relativă cu *eu sunt luceafărul de sus*, căci, cum s-a spus de atâtea ori, universul nu distribuie spațiul astfel. Când e vorba și de timp – și în permanență e vorba – delimitările devin complet inoperabile. Prepozițiile, diferite, *în* și *de*, care însoțesc determinații, verbal, și, respectiv substantival, sunt corespondente, de vreme ce primul arată, indică o „direcție” și mișcare, desprindere, rupere (*s-a rupt din cerul lin de sus*), iar al doilea arată situarea într-o ordine stabilă (cu sensul „stabilită

cândva”), *lină* – un atribut și o caracteristică. Cât despre conotațiile morale, *jos*, *aproapele* = „inferior”, *sus*, *departele* = „superior”, nu e locul să ne pronunțăm mai în amănunt. O analiză de „caractere” și psihologism devine inoperabilă, căci aici nu e vorba de a stabili tipologii, de a clasifica și ierarhiza. Interesul nostru se focalizează pe imagini și pe firul de gândire deschis de opinia D-lui academician Alexandru Surdu.

4. Ultima apariție a cuvântului *adânc* e substantivală și determinată de o comparație: *un adânc asemenea...* Pentru a pătrunde mai bine în mecanismul de gândire a lui Eminescu, adăstăm puțin asupra cuvântului *cufundare*, *a se cufunda*. *Dicționarul* lui Hasdeu spune: „Cufundare e numai de sus în jos și presupune disparițiunea totală a celor împinse la fund, ba chiar peirea lor” (p. 466). Se pare că Eminescu cunoaște foarte bine sensul acesta, de vreme ce *a se cufunda* este legat tot de mediul acvatic, privit cosmic și descensional; fără ca *sus* și *jos* să mai aibă vreo relevanță temporală și / sau spațială.

În strofa 42, e rostul unei desprinderi radicale – ca să nu spunem violente –, întrucât *a primi o altă lege* înseamnă a presupune o nouă geneză și o aruncare în neant a tot ceea ce fusese creat și ordonat (de la „ordin, poruncă” – divină) prin actul primordial al creației. Să vizualizăm, păstrând mereu în minte proporțiile cosmice și semnificațiile anterioare: Luceafărul *se tot duce... s-a tot dus... se rupe din locul lin de sus*. *A te rupe* din locul *de sus* înseamnă a veni undeva mai jos. Oricine vizualizează confortabil numai așa. E mai plauzibil ca o bucată din ceva, care s-a rupt, să cadă și nu să urce. Fizicienii ar fi de acord că legea universală a gravitației e în cauză! Doar dacă nu vorbim de alte forțe, cele care ar învinge orice gravitație, ori o *altă* gravitație, uriașă, care trage în altă direcție decât cea terestră. Eu nu le pot numi fizicește, dar îmi pot imagina, urmând versurile lui Eminescu și să deslușesc enorma, uriașa viziune cosmică a poetului. De altfel, viziunea poetică e mai mult decât monumentală și *aripele* luceafărului care *cresc în cer* e o viziune din celălalt capăt al universului, ca și când ochiul care vede, doar ochiul imaginației, e chiar în centrul ultimului *eon*, dar și ultimul eon pe de-a-ntregul, hyper-eonul supradimensionat (*Creșteau în cer a lui aripe*), aproape de limita dezintegrării, a „exploziei”. Punctul și nemărginirea în aceeași clipă: situarea la început și la sfârșit de lume, simultan, pare soluția cea mai adecvată în înțelegerea versurilor din cosmogonia / cosmologia poemului.

Și căi de mii de ani treceau / În tot atâtea clipe sunt versurile care deschid și închid semnificațiile și viziunea cosmologică a marelui poet. Strofele următoare (65-69) par a sugera că, sub aripile crescânde ale luceafărului, se iau în primire și se adună timpul și spațiul deopotrivă, și toată *lumea* anterioară, *cea mare* – Cosmică și *cea mică* – chtonică: Ființa; și, într-o clipă, Totul devine, este neant: *Un cer de stele dedesubt / De asupra-i cer de stele / Părea un fulger ne’nterupt / Rătăcitor prin ele, // Și*

din a haosului văi, / Jur împrejur de sine / Vedea ca 'n ziua cea de 'ntâi, / Cum izvorau lumine; // Cum izvorând îl încunior / Ca niște mări, de-a 'notul... / El zboară, gând purtat de dor / Pân' pier totul, totul; // Totul nu e aici altceva decât ceea ce timpul desfăcuse (făcuse) „cândva” (inclusiv pe sine) și, tot el, timpul, se adună pe sine și cuprinde, în tot atâtea clipe, fășiile lumii (*De atunci negura eternă se desface în fășii: Satira I*).

Cuvântul *neîntrerupt* are fascinația lui, pe care sunt iarăși nevoit să îl las pentru altă clipă, cu toate sublinierile care i se supun! Confortul aici e nu numai dăunător, ci și provocator de eroare. Am păstrat forma versurilor din ediția M. Eminescu, *Poesii. Cu formele și punctuația autorului*, a D-lui N. Georgescu, din ediția critică:⁶ *S-a rupt din locul lin de sus*. A se rupe dintr-un loc lin e cu siguranță cu mare tulburare, pentru că trebuie să rupi toate legăturile cosmului, ordinea (de la „a face ordine”, „a organiza”) instaurată de Dumnezeu, și să fii lacom *sorbit* din baierile de nedesfăcut ale facerii.

Oceanul cel de stele se tulbură și apele primordiale tremură (și *din oglindă luminiș; el tremura 'n oglindă*). Nu pot găsi aici, deși există o puternică tentație, nicio reprezentare biblică. E însă foarte tenace dorința de a găsi o reprezentare și o explicație științifică, fără a opune cele două forme de cunoaștere a lumii. Totul pare a se întoarce înapoi, ca o *sorbire* de proporții cosmice: Universul însuși *se soarbe*. Timpul se oprește, căci *vremea* încearcă în zădar din goluri a se naște. *Vremea... în zădar... se naște*: timpul se întoarce în sine, se prăbușește în sine, în clipa, aceeași, de *nemăsurabilă minimă durată*, comprimând deodată (și: de *odată*; de o *dată*, o singură dată) ca niciodată (*nici odată*, măcar; *nici o dată*, ca și când n-ar fi fost) dilatarea anterioară. Spațiul se prăbușește și el în Neant, totul e neant, cu locuri, ființe și sori deopotrivă. Fără o componentă a lui – Timpul –, spațiul se prăbușește în aceeași clipă, de nemăsurabilă minimă durată.

Ce să fie *golurile*? (Și *vremea* 'ncearcă în zădar / Din goluri a se naște.) A se naște ar însemna o nouă geneză și „renașterea”, nașterea altui timp. Am adânci și conotațiile sugerate de cuvântul *vreme*, dar mai ales de locuțiunea adverbială *în zădar*. *În zădar râuri de soare...*: în *Floare albastră*. Rămâne doar să sugerez că în vorbirea iubitei, cea *roșie ca mărul*, *în zădar* e de semnificație antinomică, cu toate că și ea rostește un adevăr, adevărul ei, cum că fericirea e aproape (*Nu căta în depărtare/ Fericirea ta, iubite!*): *Ah! ea spuse adevărul...* Dar el înțelege adevărul lui, cum că totul e deșertăciune, și, *totuși*, trist.

Și dacă totul e zădărnice, totul e neant? Depozitar al cunoașterii, gândul e și oglinda lumii, adică Universul reflectat în Spirit. *Râuri de soare* e astfel și o metaforă a izvorării și înecării universale, a prăbușirii și scufundării în substanța întunecată a lumii (*întunecata mare*). În *Luceafărul*: *Vedea, ca 'n ziua cea de 'ntâi, / Cum izvorau lumine*. Citit cu

⁶ Ed. *Floare albastră*, București, 2004

strictețe retorică, primul vers, cu două apostrofuri lungi, e cu intonație prelungă pe substantiv și pe determinantul temporal. Recitat, versul are întreruperea lui pe comparația izolată între virgule. Nu e vorba de o zi oarecare, ci de una unică, aceea, doar aceea, *cea de 'ntâi*. Și ce măsurare, de-o zi, ar fi aceea, în nemărginirea timpului? Cum să reprezinți mai frumos poetic, ca imagine, clipa aceea!? Gândul parcă are răgazul să alunece, să se cufunde el însuși în timp: *ca 'n ziua... cea... de 'ntâi* (trebuie citit prelung, cu sugestiile aliterative ale vocalelor prelungite nasal și ale prepozițiilor). Ce rămâne în afara comparației are același ritm, dar e axat pe imagine, pe perspectiva unei viziuni, pe „capătul” de-nceput al spațiului și pe cel de „sfârșit” al timpului.

Locul lin e imaginea universului creat și *liniștit*, ordonat – măcar până la o nouă tulburare, deși mitul ne propune o tulburare unică, primordială, nerepetabilă. Noi nu putem decât repeta la nesfârșit semnificațiile, simbolistica și alegoria generală. Prin gândul domniei sale, D-l acad. Alexandru Surdu a deschis o cale pe care putem merge până la un punct, fără pretenția de a ajunge neapărat la un capăt. Când e vorba de a judeca lucrurile, un capăt nici nu e de dorit!

Versurile care ne preocupă însă acum sunt:

Nu e nimic și totuși e (= asemenea)

1 2
O sete care 'l soarbe,

3
E un adânc asemenea

1 2
Uitării celei oarbe.
3

Gândirea eminesciană e deplin coerentă și, când e vorba de atingeri cosmice, cu aceeași, mereu, susținere filosofică. O structură poetică axată pe antinomii susține și aici ideea că *ființa este neantul*, „*nimicul*”. Ființa pură este acum *Hyper-eonul*, cum l-a început fusese *prea frumoasa*, Frumusețea pură, *de aer*, absolută, neîntrupată (orice detaliu concret ar fi relativizat și orice corporalitate ar fi anulat ideea de desăvârșire, de puritate). Tulburarea Ființei pure – a *hyper-eonului* – este neantul. La fel, privirea lutiferă a *prea frumoasei*, tulburarea ființei ei de aer, este neantul. Demonstrația nu e greu de făcut, luând în considerare aceleași versuri și incitantul cuvânt *nimic* (pe care, nu întâmplător, îl vedem, și aici, în preajma semnificativului deja *adânc*):

	a	b
Nu e (nimic) / și (totuși) e /		
	c	d
O sete / care 'l soarbe, /		
	b	a
E (un adânc) / asemenea (= și nu e; precum...) /		
	c	d
Uitării / celei oarbe. /		

De aici: *nimic* = precum *uitarea* (*oarbă*); *o sete* = asemenea unui *adânc*. Și determinările: *o sete* care 'l soarbe = *uitării* celei oarbe. Alternanța afirmativă și negativă este evidentă, cu observația că toate structurile sunt identice ca semnificații, cu metafore diferite însă și cu jocul subtil al lui *a fi* și *a nu fi* (*e* și *nu e*; prezentul e timpul potrivit!).

Cuvântul *totuși* din primul vers are și el buclucul lui, dar îl las deoparte. Dacă și aici încifrează tristețea, ca în finalul *Florii albastre* – stingerea stelei solare e tot cu tristețe și în *Satira I* (*soarele e trist și roș* – semn al asfințirii din urmă, ultime) – și am convingerea că da –, atunci trebuie afirmat încă o dată că Eminescu e genial de surprinzător și de... *adânc*!

Cosmogonia din *Satira I* se construia tot antinomic și, fiind vorba de „evoluția” cosmică, imperfectul, pentru a marca și trecerea timpului, e potrivit pentru îndepărtările temporale, fie și primordiale: *Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...* *Nimica* era și nu era, adică era... *totuși*... ceva, de vreme ce lumea se naște din acel *nimic*. Universul vine pe lume (dacă pot zice așa) chemat (*sorbit*) de un *dor nemărginit*, ca o *sete* ce *soarbe*, acea voință care face, *din nimic*, Ființa, viața și Totul. Și, așa, înapoi, ca și când *nimic* nu s-ar fi întâmplat – cu *uitarea cea oarbă* (*Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...*) ca emblemă a Totului și a Nimicului –, apocatastaza. „Neuitarea” (adică memoria, „oglanda gândului”) e un atribut al Spiritului (Ideea, Gândul, Judecata și Judecarea sunt cu neuitare). Fără, ființa e neant: pentru toate dă-mi în schimb / o oră... Iubirea, în schimbul a tot!

Consecvent metodei noastre de analiză, observăm și aici simetrii spectaculoase. Simetria e un procedeu de construcție, dar la Eminescu ea nu e gratuită, doar de antiteză romantică și de efect stilistic, ci cu adânci înțelesuri, așa cum am arătat de mai multe ori în *Eseuri*. *Nu e nimic* (primul emistih din primul vers al strofei) înseamnă *e un adânc* (primul emistih din versul al treilea), dar și *asemenea uitării*, care e de semnificație negativă, căci *un adânc*, precum *uitarea*, semnifică *e și nu e*, în același timp. Citirea exactă a strofei citate e în diagonală, cu acoperirile de criptogramă și parcă de oracol, dar și cu notații cosmologice: *Nu e nimic* < > *asemene* (*uitării*); *și* (*totuși*) *e* < > *e un adânc*; *o sete* < > *asemene* *uitării*; *care soarbe* < > (*uitarea*) *cea oarbă*. Și alternanța: *nu e nimic*, *totuși e*; *e un adânc* și *nu e*,

de vreme ce e precum *uitarea oarbă*. Comod și convenabil, mi-ar fi iarăși ușor să spun că *toate sunt și nu sunt*, și să rezolv poetic, fără finalități bizare, și chiar fără finalitate, un raționament, dar trebuie să spun răspicat că și logic așa trebuie înțelese versurile acestea.

În ce ordine cosmică / cosmologică privim!? Nu aș îndrăzni să fac mai multă speculație filosofică, dar, tot logic, ar trebui să accept că *nimic* e totuși ceva, fie și *un adânc* (și, când e vorba de cosmic, *adâncul* acesta e chiar mai mult decât ceva!). Când vine însă determinarea *asemene uitării celei oarbe*, *nimicul* pare a fi identic cu *Totul* (temporalitatea e și ea implicată), iar trimiterea la Hegel, la care nu m-am oprit întâmplător în *Eseuri* (încerc să disociez două noțiuni cu puternică ispită asociativă: *neantul* și *nimicul*; încerc de asemenea să le gândesc aidoma; aceeași privire înțelegătoare arunc și pentru: *ființă* și *nimic*), se dovedește iarăși cât se poate de ispititoare, de esențială.

De ființa pură / absolută (deși cei doi termeni pot fi, și ei, puși în discuție, cu nuanțe) – portretul *prea frumoasei* ca Frumusețe în sine (*chipul de aer*, adică neîntrupat) – e vorba atât în „uvertură”, cât și în final. Puritatea aceasta e eternă, ca însăși Ideea, nici nu se instituie, nu se face și nici nu se desface; nici nu se face, nici nu trece. De aceea *chipul de aer* nu poate *cădea* în lut. Nici în finalul poemului. *Prea frumoasa* trebuie să rămână așa, ca *prototip al îngerilor din senin*.

Despre *ce frumoasă se făcu și mândră*, despre frumusețea întrupată, aceea care *se făcu* și despre care se va putea spune „se trecu”, dar și *se petrecu*, am vorbit, cu prisosință, în carte. Ce mult înseamnă acum *nimic*: *o sete* (nedefinit) *care 'l soarbe* (puternică sugestie; vezi *a sorbi*); *un adânc* (tot nedefinit), care-l aspiră cu putere urieșească, cosmică, nefirească; *un adânc* ce implică și spațiul și timpul, deopotrivă, asemenea *uitării* (nu una oarecare, legată de ființa umană, firească, ci una cosmică, dincolo de natura umană: *uitarea cea oarbă*, una anume și a nimănui, de *nici odată* și de *nici unde*). Așa ajungem la *Noi nu avem nici timp nici loc* ș.a.m.d. (În ediția N. Georgescu, nu e virgulă între *nici... nici...*; nu e virgulă nici după acest vers; vorbele Demiurgului, cu mult înțeles, cu maximum de înțeles și de generalitate, trebuie să curgă aici fără opriri, ca supremă înțelepciune, oraculară).

Ne-ar mai rămâne un singur cuvânt de pus sub lupă, cliticul pronumelui personal, izolat, și accentuat astfel de apostroful lung: *O sete care 'l soarbe*. *Nimic* era subiectul propoziției anterioare, cu un *a fi* existențial. *O sete* e subiectul gramatical al celei în cauză, cu același *a fi*. Complementul direct, exprimat prin clitic personal, e subiectul psihologic, căci el, Hyperion, numai el, e cel chemat în adâncul temporal (*uitarea cea oarbă*) al universului, el e *cel sorbit*. [O voință, o forță exterioară, *oarbă* (= „nestăpânită”, „totală”, „întunecată”, „de necuprins”) îl aspiră. O energie întunecată, adică lipsită de lumină, de necuprins cu mintea – atât de largă,

de densă și de cantitativă – și cu ochiul, „de nevăzut”.] De aceea trebuie și izolat și accentuat, prin apostroful lung, ca unic călător în nemărginire.

În privința lui *N'oi merge nici odată*, aș mai opina că, acceptând că „ea nu afirmă ferm”, ci, mai degrabă „lasă îndoiala: oi merge, n-oi merge”, ea exprimă mai ales conștiința neputinței. – Nu voi putea merge; e peste puterile mele. – În orice caz, nu e un refuz. Și, dacă nu e un refuz, o „negociere” (cum spune N. Georgescu) e oricând posibilă. Și aici însă trebuie să ne ferim de prea multă analiză „psihologică”, care ar fi de prisos și ar conduce la ciudățeniei într-un text liric.

Să ne amintim că acesta e răspunsul fetei. Luceafărul *deschide* o „cale” și îi propune fetei să se *îndrepte* (vezi și: *întoarce-te, te-ndreaptă*, din cuvintele Tatălui) spre ea. Fata îi răspunde: *Dară pe calea ce-ai deschis / N'oi merge nici odată*. Calea, e clar, nu e aceea a fetei. *N'oi merge nici odată* vorbește cu înțeles despre diferențele de condiție: „sfera mea” (vers. 73) și „lumea ta” (vers. 82), „cămara ta” (vers. 77); sfera lui – calea de urmat – cu *palate de mărgean*, acea *lume 'n ocean* (oceanul stelar, cosmic, izvorul acvatic al nașterii lumilor); (*clar izvorând în fântâne* – oglinzi terestre ale cosmosului, ca în *Sara pe deal*; sau: *râuri de soare*, ca în *Floare albastră*; sau: *cum izvorau lumine*, în *Luceafărul* etc.). Adică: geneză și naștere continuă, primordialitate și proces: continuu început < > continuu sfârșit. Urmarea e și mai fermă: *eu sunt vie, tu ești mort*. Logodna cerească nu mai e posibilă *nici odată*, nici măcar! Coerența scrierii *nici odată* (două cuvinte) e astfel explicată, și în sensul pe care l-am afirmat.

A fost nevoie de o aplecare mai îndelungă asupra „uverturii”, pentru ca tot sistemul de gândire să se mențină nu numai în legătura „uverturii” cu finalul, cu punctuația și ortografia implicate aici, ci pentru a motiva de ce *chipul de aer* de la început nu poate fi destrămat în final; el, *chipul de aer*, cel *fără corp*, trebuie păstrat intact, cu forța frumuseții de la început. În interiorul poemului, de-a lungul lui, chipul Frumuseții absolute e de ispită continuă, ca Ideea ce macină; apoi sunt *chipurile de lut*, trecătoare, întrupările și „coborârile”, repetabilitățile: ce ar mai fi însemnat, altfel, conștiința *nemuriei*, a unicității astrului, dacă ar fi zis doar: „Tu, femeie, ești doar *chip de lut*, «ușuratică», iar eu e mai bine să-mi văd de treabă, de *calea mea*! De aceea, *coborând*, aș fi și eu *ca oricare altul* și cum ar mai fi posibilă o dragoste peste fire!? Căci tocmai asta ni s-a întâmplat nouă, unui astru și unei pământene, *o dată*, o singură dată, ca *nici odată*.” Și de aceea: fără virgulă și fără apozitie în versul 387 al *Luceafărului*, cu toată contrarietatea pe care o provoacă o astfel de interpretare:

, – Ce 'ți pasă ție, chip de lut
Dac'oi fi eu sau altul.

Poezia populară, inventivă și sub imperiul rimei imediate, cu filosofie de suprafață uneori și cu aprofundare din perspectiva cititorului,

care poate amplifica până la concepte și sisteme abstracte raționamente germinante, are următoarele versuri: *De bărbați este plin satul: / Dacă nu ești tu, e altul. Sau: De femei e plină vatra: / Dacă nu ești tu, e alta.*

Oricât de frumoase și de „adevărate” ar fi semnificațiile imediate ale acestor versuri, ele sunt departe de conotațiile adânci ale filosofiei în general și ale filosofiei eminesciene, încifrate sub învelișul metaforelor și al imaginilor. Nici vorbă ca *prea frumoasa* să poată fi *alta*, căci închipuirea ei nu poate fi lutiferă, așa cum e pentru Cătălin, cum nici Hyperion nu poate fi trup cu viață, cu *ora lui de iubire*. Dar și Frumusețea, și Rațiunea, și Iubirea pot fi eterne ca Spirit, ca Idee. Doar așa și atât. De aceea – și încă o dată – ne vedem obligați să nu privim dintr-un unghi comun versurile finale ale *Luceafărului*, ci dintr-unul particular și adânc.

ELENA LILIANA POPESCU

În revărsarea zorilor

Lui Mihai Eminescu

*În revărsarea zorilor ce vor veni
Vei căuta și nu vei mai găsi
Iubirile din alte vremi – uitate,
Ce-n suflet tot atâtea nestemate
Îmbogățesc simțirea ta curată,
Urmându-ți calea ta nestrămutată
De astru cu destin necruțător,
Supus și nesupus nemuritor...*

M. N. RUSU

O epistolă de la scriitorul, cărturarul și luptătorul Radu Theodoru

Frecventat cu asiduitate și pasiune de-a lungul veacurilor, genul epistolar în manuscris și miniatură e pe cale de dispariție. Imperialismul internetului face să se subțieze numărul și numele intelectualilor care îl mai au la inimă. Scrierea pe computer, deși utilă la capitolul viteză de comunicare între parteneri de afaceri sau de iubire, aplatizează personalitatea emițătorilor, schematizează stilul scriptic. Fizionomia interioară a scrisului pe hârtie, aceea care înfrumusețează sau deformează personalitatea celui care „pictează” sau caligrafiază cuvintele, se anulează pe internet.

Să privim scrisul epistolar al maestrului Radu Theodoru care este un model de „tinerete fără bătrânețe”. Caligrafia lui amintește atât de litera și scrierea gotică, de arhitectura catedralelor medievale, dar și de săgețile spre cer ale bisericilor din Maramureș, care, precum se știe, figurează în patrimoniul UNESCO și al artei universale!

Personal consider că eleganța aulică a epistolelor pe care mi le trimite marele nostru scriitor Radu Theodoru pe de o parte, și caligrafia molcomă, ondulantă a lui Mihail Sadoveanu pe de altă parte, au o caracteristică asemănătoare: ele păstrează aura monumentală a creativității lor narrative, comunică o afecțiune și direcțiune psihologică de înaltă ținută etică, egală cu o portretizare cromatică a celui ce scrie, trezind în cititor sensibilitatea acestuia. Iată deci ceea ce nu poate face scrierea pe computer. Nu este sinestezică. Pentru mine, ziua când primesc o epistolă de la înțeleptul și cutezătorul meu prieten Radu Theodoru, se luminează cognitiv și mă plasează la înălțimea cerului albastru românesc atât de iubit și apărât de fostul pilot de vânătoare, actualul nostru general (în rezervă, nu în retragere!) neobosit, mereu cu mâna pe stiletul caligrafiei și manșa avionului său de neuitat. Nu mai vorbesc de aspectul de noblețe sulfetească a cărților și manuscriselor sale, care, cândva, vor putea fi admirate și învățate într-un memorial Radu Theodoru, străjerul nostru de la Dunărea de Jos.

Grădiștea pe Argeș, 20 ianuarie 2015

Dragul meu coechipier

M. N. Rusu,

Mulțumesc pentru gândurile bune, prietenești trimise să mă întâmpine de Sfintele Sărbători. Îmi ești foarte apropiat dintr-o sumă de motive și argumente care țin deopotrivă de argumentele literaturii și de cele ale afecțiunii.

Ale literaturii, prin ea întâlnindu-ne, cooperând cam pe aceleași drumuri la compas, în termeni aviatico-marinărești: românitatea în esențialitatea ei fabuloasă.

Ale afecțiunii, simpatia pentru junele critic căpățânos, bine armat interior, intratabil într-o vreme dură, a concesiilor, oportunităților și tămăierii Politicului dictatorial; la Brașov în varianta lui provincială mult mai accentuat proletcultistă decât la centru.

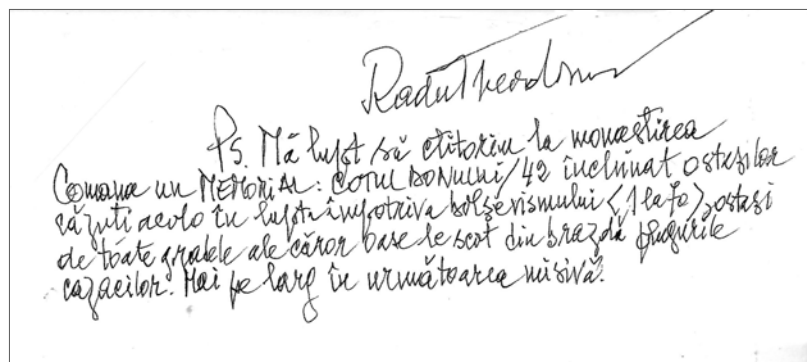
Ale intuiției care-mi sugerează că, iată, la 91 de ani, mi-am găsit, corect, mi-am regăsit alter-ego-ul în postura de critic și istoric literar.

Cam înghesuit socio-cultural – adică scos de la masa de lucru pentru programele altora, am întârziat nepermis cu xerox-ul după Calendarul tradițiilor militare. Îl trimit acum protejat în revista Valahia care se ocupă de lansarea volumului semnat de Voica, fiica mea mai năzdrăvană și de osteneala mea în anul trecut. Aici se adaugă încă un argument în sprijinul afecțiunii: dragostea lui M. N. Rusu pentru Oștire în general și pentru aviație în special.

Deocamdată răspund unor talentați care-mi solicită prefețe sau cronici. Nu este genul meu, îmi sechestrează zile și zile din bugetul de timp drămuț drastic, mi-au sesizat slăbiciunea și mi-o exploatează dibaci.

Trimitem la tipar (cu comandorul Dr. Marian Moșneagu – marinăr și istoric militar de excepție) volumul dedicat asului aviației de asalt – comandorul aviator Lazăr Munteanu.

Aștept ca niște necunoscuți angajați de editură să-mi culeagă cartea

Radu Theodor

P.S. Mă bucur să citesc la mănăstirea
Comana un Neronian: Corul Bonului/42 înclinat ostensiv
căzută acolo în luptă împotriva bolșevismului (1940) și
de toate greutățile ale căror baze se scot din brazda
caznelor. Hai pe larg în următoarea năvălă!

a treia din România ca o pradă, ediția a IV-a revăzută și mult adăugată. O tot întind de peste trei luni.

Trec printr-o iarnă-neiarnă uricioasă, umedă, nămolosă și reumatică. Când o da soarele mă așteaptă tăierele la vie, în livadă și muncile hesiodice adiacente.

Poate, odată cu berzele, să aterizeze aici și echipajul M. N. Rusu pilot, doamna, copilot.

N.B. Horia, fiul meu, a împușcat până acum 3 mistreți. Unde ești frate M. N. Rusu să ne onorezi mesele cu vânat preparat savant de frumoasa și harnica mea noră Liliana? La ospățul de duminică am închinat un pahar pentru transoceanicii năvăliți la super modernitate.

Doamnei – respectuoase sărutări de mâini, lui M. N. Rusu – o îmbrățișare și prietenia lui

Radu Theodoru

P.S. Mă lupt să ctitorim la mănăstirea Comana un memorial: COTUL DONULUI/42 închinat ostașilor căzuți acolo în lupta contra bolșevismului (1 la 70), ostași de toate gradele ale căror oase le scot din brazdă plugurile cazacilor. Mai pe larg în următoarea misivă.

EUGEN EVU

Altcumva

*O, voi hackeri spiriduși ucenici vrăjitori
Gnomi ai artelor căzute aidoma- ncrederii vane
În aceste incinte suprasaturate de
Parasfinți frauduloși
Alienarea nu mai e calea scăpării!
Râdeplânge sufletul prin roua abstractă
Aidoma mierlei albe prin imitatio Dei.
La marginea însângerată a memoriei apelor
Șezum și cântăm în neștirea de sine.
Tot ce a fost nu mai vine.
Valoarea nu se vinde
Ci se dăruie transmite renaște
Lumina, Ea vede, Noaptea, El naște
În teandra atemporală
A ne iarăși cunoaște ?

Carne prin carte, Tu, soarte!
Ai dezvățării de-o singură
Imposibilă, uhronică
moarte.*

În povestea de cuvinte

*În povestea de cuvinte/
se scutură norii.
În povestea de cuvinte/
îmbrac în ceață neagră-verzuie
talazurile mării,
așa cum aș vrea să îmbrac Lumea,
primejdios de frumoasa Lume.
Apusul cu sânge clocotitor/
ți l-aș dărui ție...
Început leneș de dimineață albastră
numai tu îl vezi în scoica închisă.
Îngenunchez pe nisipul fierbinte al
amiezii.
Îndrăznesc în doi așteptarea!*

Drum

*...vecin cu liniștea
(și totuși atât de departe!)
Călătorul își însoțește drumul
spre nicăieri ..*

*Pietre în adormire de timp
deșteaptă
cu gândul...
Lucruri și nume de lucruri
rostogolește în amintire
vin și pier ...
altele se cer numite, create...*

Capăt sau nesfârșire?

Se oprește uneori trenul într-o gară...

*Îmi pare aceeași
gara
de unde odinioară plecaseră
visele mele.*

*Nu văd că și ea,
gara,
și eu, pasagerul,
ne-am acoperit
riduri și crăpături de suflet
cu fardul speranței.*

*Prin el
privirea-mi se oprește
pe resturi de viață...*

Lumea

*Am privit orizontul:
cutezanța de a înțelege
rana
din cântul ciocârliei!*

*M-am uitat la câmpie:
cutezanța de a înțelege
arsura
din focul privirii!*

*Am deschis cartea:
cutezanța de a înțelege
neînțelesul -
Omul!*

Casetă de literatură
întocmită de
VALERIU ANANIA

No. 7

DETROIT, MICHIGAN, U.S.A.

IULIE 1970

THEODOR DAMIAN

Revista *Noi* (VIII)

Numărul 8 (August 1970) al revistei *Noi*, “casetă de literatură întocmită de Valeriu Anania”, cum citim alături de titlu (scris cu *n* nu cu *N*), în colțul din dreapta (sus) al primei pagini se deschide cu o proză a lui Valeriu Anania despre Dionis, tiranul Siracuzei, și Damocles. Iată o vorbă antologică: “Dar să ai virtutea de a disprețui în auzul tuturor pe cel ce te disprețuiește în taină, iată ceea ce mi se pare a fi măsura măreției adevărate.” Proza e flancată pe dreapta de două poezii, una sub alta, în chenar: “Gestație” și “Adolescență medievală”. În pagina a doua se află pe coloana stângă obișnuita rubrică “Pagini de jurnal”, o însemnare din 10 august în care comentează trecerea la Domnul a dirijorului român Ionel Perlea. Alături, pe alte două coloane, în chenar sunt publicate “Alte secvențe la un Meșterul Manole”.

Pagina trei are în chenar pe două coloane (stânga) rubrica “Istorii agripine” în care e publicat poemul “Domnul Creier, arhitect”. Frumos finalul acesta: “Dacă-n viață ești flămând/ De izvoade noi, e bine/ Ca măcar din când în când/ Să le cauți și prin tine”. În dreapta, pe o coloană se află rubrica obișnuită “Aquaforte”, unde V. A. comentează pe marginea criticii literare, a felului cum se redau versurile unui poem când sunt citate (ca în original sau în linie dreaptă cu bare oblice între versuri) și despre scrierea cuvântului Dumnezeu cu *d* mic în multe texte în cărți și presă.

Ultima pagină cuprinde două poeme pe două coloane în stânga, fiecare în chenarul său. Primul, “Cântec de veghe” (sub care regăsim în chenar mic caseta redacțională: *Noi*, casetă de literatură întocmită de Valeriu Anania, 19959, Riopelle, Detroit, Michigan, 48203, USA) și al doilea, “Cântec de brațe”. Primul poem e scris în stilul “Rapsodiilor de toamnă” ale lui Topârceanu. Iată o probă: “... Prinse-n horă năzdravănă/ Cu scufii cât plesnele./ Joacă ierbile-n grădină/ Subțiindu-și glesnele” ... “Chei în vârf de raze calde/ Mișcă toate ușile./ Pui de gușteri cu smaralde/ Ies în drum deabușile”... “Viața-ncepe viu să fiarbă/ Liniștea s’o secere. Vântul mișună prin iarba/ Cată loc de trecere.”

În final rubrica “Marginalii” pe coloana din stânga a paginii, unde V. A. aduce un frumos și cuvenit elogiu poetului Ștefan Baciș din Honolulu.

Plicul cu revista este trimis tot lui George Alexe (188 Margaret, Apt. 1201, Kitchener, Ontario, Canada), ca “special delivery” (ștampilat în Detroit, Michigan în Septembrie 4, 1970, dimineața – scrie AM în loc de ora exactă -) cu un timbru de 0.45 cenți și altele trei de 6 cenți fiecare. Pe ștampila care marchează sosirea la Kitchener nu se poate citi data exactă.

EUGEN EVU

Poetomul

*Aștepți o veste care nu mai vine
Peste milenii care clipe sunt
Mister ascuns e-al lumii straniu sine
Nemărginitul Dor din Dor Mărunt*

*Ți se induce-n ciclic ritualul
Ce unduie-n fractalice genuni
Multiplul cel din ochii de peuni
Delir de curcubeie-n val din valul*

*Thalazicei cunoașteri prin ogive
Să-nvețe ființa a muri. Captive
Cum cercul spiralat. Repetitive
Chakrele zeilor, celeste pive*

*Semantice agită-n duh sentințe
Rob sieți ! Fiul ori Sophia
Se-ngeamănă și se-ntreiesc prin științe
Ce mor și iarăși saltă-n nebunia
Iluminațiilor, cum barbaria
Prin recesive, schismice credințe...*

*Ci nu-ți mai fie frică ! Galatee
Nirvana-n dulci- orgasmele primare
Endimion, zburat din Melopee
Culcușul lunii pline, prin femeie,*

*Prunc sacru-ntâi născut fără hotare
Devenitor prin roua din stihare
Se va-ntrupa prin raiuri următoare*

*Logos străpuns ni-i Verbul ! Din Lumine
Latent nadirul prin Eoni revine
Ca Poetom Fericele. Divin e !*

M. N. RUSU

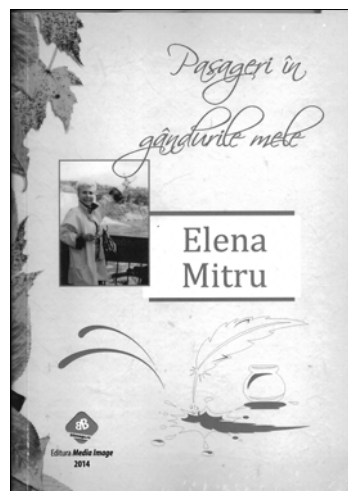
Elena Mitru - o scriitoare în devenire

Apariția la cenaclul nostru a D-nei Elena Mitru cu cărți de poezie și un volumaș de epigrame mă obligă la o retrospectivă asupra genului în care se exersează.

Mai întâi aș cita pe matematicianul abstractismului liric, Ion Barbu, cu volumul *După melci* care a precedat *Joc secund*, într-o factură net diferită, ludicul tradiționalist fiind transformat în antiorfism, cum am demonstrat în *Utopica*. Ceva asemănător s-a întâmplat și cu negaționistul Eugen Ionescu al cărui debut poetic s-a intitulat nici mai mult nici mai puțin decât *Elegii pentru ființe mici* ilustrând vibrația viitorului dramaturg în fața universului infantil. Fără o cronologie obligatorie mă grăbesc să-i amintesc pe congenerii acestuia, pe George Topârceanu și Otilia Cazimir, care, într-un anume fel, au creat o școală în ceea ce privește lirica pentru copii și pentru maturii-copii.

La începuturile sale literare Nichita Stănescu era fascinat de cărțile lui Topârceanu în care viitorul inventator și autor al metalimbajului abstract și al logosului divinotoriu, transcendental, l-am numit pe același Nichita, vedea în baladele vesele și triste ale poetului de la Iași adâncuri dincolo de contingentul zilei și al verbelor rimate și ritmate. În consecință, Nichita s-a exersat cu *Argotice*, mai mult ne-argotice, fie vorba. În succesiunea acestor autori de lirică ocazională, nu ocazională, se înscrie Marin Sorescu, prin volumul *Unde fugim de acasă*, deci din realitatea imediată, jonglând muzical cu miturile și jocurile copilăriei (sale) și sub-miturile proletcultiste. În imediata noastră apropiere colegială apare, acum câteva decenii în urmă, poeta Passionaria Stoicescu, personalitate lirică și nu numai, care deține recordul și performanțe nebănuite de generația de astăzi, nu prin numărul mare de cărți în domeniu, ci prin spiritul și calitatea lor estetică, însă insuficient sondată de comentatori și admiratori.

Acestea fiind zise, unde se plasează poeziile Elenei Mitru din volumul *Pasageri în gândurile mele* (Ed. Media Image, București, 2014), și *Poezii pentru copii*, apărut la aceeași

editură? Placheta de buzunar *Epigrame*, să nu o uit, este un exercițiu complementar acestora.

Deci, cum se vede lirica Elenei Mitru în perspectiva numelor redutabile și unele ilustre, invocate în susul acestei pagini? Mai întâi, poeziile autoarei dovedesc că nu se abat de la linia și liniile trasate de Topârceanu et. comp. dar nu epigonic ci, aş spune agonic, căci invocarea numelui lui Dumnezeu alături de, sau cu umorul lor rafinat, nu-l întâlnim la înaintașii săi, autori cu frica lui Dumnezeu, de altfel. Intr-o versificație simplă, emotivă și mai ales zâmbitoare, poemele Elenei Mitru nu se despart de darurile cerului și cereștile mulțumiri către Dumnezeu:

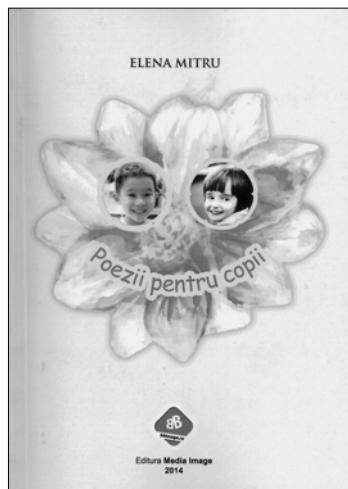
“Mulțumescu-ți Ție, Doamne/ Că m-ai înzestrat/ Cu-această comoară minunată/ În care n-am sperat!// Să rotesc cuvintele/ Să le împletesc/ Doamne, Doamne numai Ție/ Pot să-Ți mulțumesc!// Să iasă din mintea mea/ Cuvinte să potrivesc/ Ş-apoi să le dau acelor/ Pe care-i iubesc!// Ca să vadă și să simtă/ Că pe-acest pământ/ Tot ce-avem și este sfânt/ De la Tine sunt!”

Unde este aici direcția lirismului tip Topârceanu sau asemenea lui? Este și nu este. Este pentru că în majoritatea poemelor din volumul liminar, accentele acestuia persistă, jocul tropic produce ironie și autoironie, reverențe glumețe, apoi el nu este căci Mitru scrie și în contrapagină și opoziție tematică. Iată o altă *Baba Iarnă*, decât aceea a Otiliei Cazimir, *Baba Iarna vine-n sat*:

“Vine iarna, Baba iarna!/ Uite-o cum se-apropie/ Vine cu alaiu-i mare/ Ca să ne învăluie.// Și-a adus puterea toată/ De la Polul Nord de sus/ Și-a-nhămat renii la sănii/ Și-i gonește spre apus.// Aruncă-n urmă omături/ Lasă gheața peste lacuri/ Cerne neaua pe câmpii/ Face brazii sidefii.// Troienește drumurile/ De-ngheață cătunele/ Tot ce-n cale întâlnește/ Pe loc îl înțepenește.// Numai râul de la munte/ Coboară mândru spre vale/ Nu se teme de-o bătrână/ Ce-n curând tot va dispăre!”

În același sens al poemelor cu statut de replică se află și *Frigul călător*, *Două doamne*, *Ultima gară*, *Frigul de poveste*, (sau *Cucul* și *Niagara* din volumul pentru copiii mari), dar și *Meniul* care-mi amintește de Păstorel Teodoreanu:

“La crâșma de lângă casă/ Vine lumea, stă la masă/ Comandă câte-o friptură/ Mici, cârnați și băutură.// Lapte cu mămăliguță,/ Chiar și câte-o sarmăluță,/ Tocăniță cu cartofi,/ Și o ciorbiță cu borș.// Ca desert, un tort de

mere./ Copilașii, acadele/ “Poale-n brâu”, ca plăcințele/ Apă, suc și gogoșele.// Când prânzul s-a terminat/ Toată lumea a plecat/ Mulțumită c-a mâncat/ Tot ce-au vrut și le-a plăcut// Au rămas Cenușăresele/ Să curețe mesele!”.

În alte poezii, deloc pasagere în esența lor visătoare, Elena Mitru arată înclinații meditative nealiniate stereotipului diurn, cu presimțiri metafizice:

“Spune-i ceasului să stea/ Să nu mai alerge/ Fiindcă tot umblând așa/ Cu nimic nu se alege// Să mai lase secundarul/ Să se odihnească/ Mai la urmă minutarul/ Să nu mai pornească// Și să stea așa culcat/ Timp îndelungat/ Ca și noi când ne trezim/ Cu puțin să-ntinerim” (*Ceasul*). Vezi și *Timpul* minus ultimele două strofe. Ilustrația datorată pictorului N. Delport, cu geometrii colorate, ne îndreptățește să credem că evoluția lirică a poetei se îndreaptă și spre zone mai misterioase (*Visarea*).

Cunoscându-i și volumul de proză în manuscris, *Convorbiri cu amintirile*, volum ce ambiționează renașterea și reafirmarea prozei dialectale, putem afirma că Elena Mitru este o scriitoare capabilă de multe surprize editoriale.

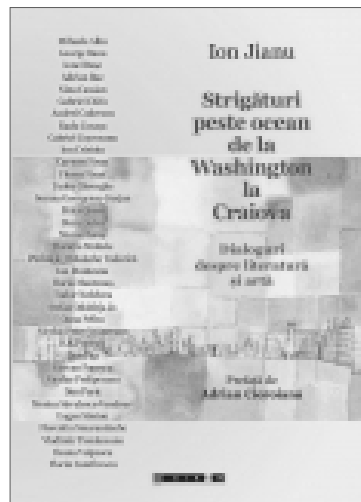
O nouă secțiune la www.cartesiarte.ro, recomandată de prolificul scriitor Corneliu Leu.

Alexandra Stoenescu, *Oculus*, ulei pe pânză, 30 x 30 in.

Ion Jianu: o nouă carte de interviuri

Cartea de interviuri *Strigături peste ocean de la Wasington la Craiova* (ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014), apărută sub semnătura condeierului craiovean Ion Jianu, pare să ateste o specială propensiune a autorului către acest gen publicistic. Este de fapt o recidivă, Ion Jianu manifestându-se în ipostaza de *Întrebător*¹ și în alte două apariții editoriale. Dincolo de alte conotații

posibile, luând în considerație sugestia ce se oferă încă din titlul primului volum publicat cu mai bine de un deceniu în urmă (*Interviuri pentru eternitate*), suntem tentați să întrezărim aici și un mod aparte de a gândi jurnalismul. Pare să fie o înțelegere total opusă acelor păreri (nu de tot abandonate!) potrivit cărora *viața* actului publicistic ar fi identică cu aceea a efemeridelor: durează numai o singură zi! ... Fără îndoială, în lumea noastră *supra-saturată mediatic* (aparent, dar numai aparent!) jurnalismul continuă să fie perceput sub semnul încărcat de fatalitate al zădărniceii și gratuității. Și, totuși, în el distingem valențe, valori fecunde și semnificații capabile să supraviețuiască dincolo de fulgurația din *clipa cea repede ce ni s-a dat*. Sunt suficiente determinațiile ce îl extrag din ipostaza de *joc captiv* între hazard, efemer și uitare. Fără a face abstracție de acea supra-doză de infotainment, latențele lumii contemporane dau un contur tot mai ferm necesităților de a regândi fenomenul mediatic într-o *nouă* și total diferită *lectură*. Din însăși istoria presei se acumulează suficiente situații ce pun în lumină persistența în timp și considerabila forță de impact a *Mediilor* asupra mentalului. Este suficient să reamintim de faimosul *J'accuse*, al lui Emil Zola (*Afacerea Dreyfus!*), de articolele din *Washington Post* (soldate cu *demisia unui Richard Nixon!*) ori de comentariile din revista *Newsweek* care – se știe, la un moment dat – influențau decisiv politica externă a Statelor Unite. Deși bine-cunoscute și comentate, asemenea *întâmplări*, semnificative în ele însele, nu au reușit deocamdată să capete greutatea unui *argumentum ad verecundiam*. Deficitul de înțelegere al fenomenului persistă, chiar dacă a trecut mai mult

¹ Au apărut anterior: Ion Jianu, *Interviuri pentru eternitate*, ed. Scrisul românesc, Craiova, 2002; *Interviuri cu actori, regizori și artiști plastici în slujba artei*, ed. Ramuri, Craiova, 2014.

de o jumătate de veac din momentul când Marschall McLuhan agita întregul *sat planetar* cu al său *Understanding Media*. Încă de atunci a devenit limpede că densitatea informațională determină reformulări drastice în experiențele psihologice și sociale și că ea face posibilă disoluția unui sens univoc, simplu și clar. În redundanța situațiilor comunicaționale survenite astfel, orice discurs devine volatil, riscând să se spulbere în sine, *Mediile* vădindu-se purtătoare ale unui *conținut cultural înșelător*. Iată de ce extragerea semnificativului a căpătat astăzi o importanță fără precedent. Ceea ce, inevitabil, impune demersuri hermeneutice, apte să deschidă o perspectivă a *înțelegerii* și *comprehensiunii*². Și iată că nu întâmplător facem aici și acum o trimitere la toate acestea.

Interviurile din actuala carte a lui Ion Jianu, printr-un efect de ricoșeu, determină, impun chiar, o inevitabilă și serioasă întoarcere asupra unor astfel de problematici, deloc colaterale. Interviurile acestea se înscriu și gravitează pe orbita unor cunoașteri fundamentale, *obiectul de reflecție* fiind *Cultura*. În siajul considerațiilor privind amintitul *conținut cultural înșelător* (acel nou *vâl al Mayei*) vehiculat de mediasferă în care – prin forța lucrurilor – ne este dat să plutim, interogațiile se regăsesc într-un efort de redescoperire a autenticității faptului de *Cultură*, cel ce adăpostește esența dimensiunii noastre identitare. Ori, în condițiile fenomenului de globalizare care domină, distrugător, la nivelul tuturor palierelor, interogația profundă, revelatoare devine un act de supraviețuire. Iată de ce verbul *a întreba* este, mai mult ca oricând, verbul care – inclusiv în forma lui reflexivă – a dobândit în timp o greutate peste care nu se mai poate trece cu ușurință. Se întâmplă totuși – nu de puține ori – să nu cuprindem cu înțelegerea noastră nici implicațiile și nici considerabilele energii pe care acesta le-a pus în mișcare de-a lungul istoriei. Remorarea unui veritabil adagiu heideggerian subliniat într-un studiu de Constantin Noica: („...*întrebarea este sfințenia gândului și primul înțeles*”³) pare să dea totuși măsura și adevărul a ceea ce suntem și a ceea ce – încă – mai putem fi. Dar cartea lui Ion Jianu devine provocatoare, incitantă și pentru că, întrebătoare fiind, instrumentează deschideri *către Celălalt*, *către un Altul* și către o cuprindere a înțelegerii tuturor avatarurilor ființării noastre cultural-existențiale. Raportările în reciprocitate ridică problema unei responsabilități comune conturând un *Weltanschauung*, o rezultantă a relațiilor intersubiective. Se stabilește astfel un raport special, ceva ce se poate numi un *între-noi* și *pentru-noi*, având, scop ultim, *clădirea/reclădirea inteligibilității* asupra a tot ceea ce se întâmplă/ sau nu se

² Școala de la Frankfurt este aceea care a acreditat termenul de *comprehensiune* (*Verstehen*), hermeneutica devenind, din perspectiva respectivei școli, *Artă a comprehensiunii* (*Kunst des Verstehens*).

³ Constantin Noica, „Meditații asupra lui Heidegger”, în *Martin Heidegger, Originea Operei de Artă*, ed. Humanias, București, 1995, p. 11.

întâmplă în fenomenul supus interogațiilor, precum și a tuturor repercursiunilor care decurg.

Avem, prin urmare, în față o carte gravă, îngrijorată și îngrijorătoare, despre *acel Ceva* în lipsa căruia o națiune se prăbușește în barbarie și pierderea de sine. Și iată că ceea ce se întâmplă azi oferă suficiente motive de neliniște. Se vorbește, pe bună dreptate, despre un moment de criză provenit din *difficultatea cu care ne confruntăm în descifrarea istoriei recente*. Vladimir Tismăneanu, profesor la una dintre marile universități americane, cercetător care a studiat totalitarismele veacului al XX-lea, subliniază un aspect esențial care implică reverberații inclusiv asupra fenomenului cultural: "...Postcomunismul rămâne impregnat de mentalitățile vechiului regim, inclusiv acelea transmise, insidios și persistent, unei generații mai noi, dar educată încă într-un spirit înfeudat celui exclusivist, intolerant și oportunist propriu sistemului ce-și zicea socialist. Cel puțin trei elemente provin din comunismul târziu și ating cote paroxistice în democrația de piață care s-a născut pe ruinele acestuia: cinismul, clientelismul și corupția". Și Vladimir Tismăneanu nu ezită să incrimineze „spectacolul politic oferit de demagogi iresponsabili pentru care interesul public este o vorbă fără sens.”

În asemenea circumstanțe e de înțeles că interesul față de fenomenul culturii se situează la cote minime. În condițiile în care se vorbește cu asupra de măsură despre integrare europeană, inevitabil este să întrebăm cum poate fi imaginată aceasta dat fiind că, după o jumătate de veac de comunism totalitar, realizarea ei presupune, înainte de toate, o anume schimbare în zona mentalului! Dar *procentul din PIB* care se alocă pentru cultură (0,01%) vorbește elocvent despre cu totul altceva! Și iată că România e astăzi țara cu cel mai mare număr de analfabeți de pe întregul continent. Degringolada endemică din sistemul de învățământ nu mai are, nici ea, nevoie de comentarii. Așa se face că, referitor la o întrebare despre imaginea cu care România apare în lume, scriitorul Andrei Codrescu (considerat *cea mai importantă voce a culturii române în S.U.A.*) răspunde fără echivoc: "România se reorientează economic, oarecum ca restul lumii, dar fără cultură."

Dar nu e nevoie să mergem atât de departe pentru a afla ce se petrece aici. „Se vorbește mult”, consideră academicianul Eugen Simion, „de criza mondială care, să mai spunem o dată, nu-i numai o criză economică. Ea implică în chip fatal o confuzie de valori, precedată sau urmată – ordinea nu interesează – de o confuzie morală, statornică, agresivă, care sporește deruta în care trăiește azi societatea românească. Românii/.../ au început să accepte ideea că nu reprezintă nimic, în niciun domeniu. /.../ se spune zilnic că trecutul lor este nul, spiritualicește vorbind, și că valorile în care credeau (inclusiv miturile lor) sunt vorbe goale, fantasmagorii, forme fără fond. Eminescu?, Arghezi?, G. Călinescu? Dacă vrei să afli un răspuns și consuli, de pildă, „Dilema”, vei găsi în diverse

variante replica lui Pirgu: „mai lăsați-mă, nene, cu ciubucele astea“! Cam așa sună răspunsul tinerilor noștri elitiști.”

Nepăsarea arogantă și perversă a decidenților față de rosturile și rolul culturii în guvernările care pretind că sunt (și se vor?!) democratice este cât se poate de sever amendată pe parcursul acestor interviuri. Iată concret cum se desfășoară lucrurile într-unul din dialoguri: „*Ton Jianu*: Ați afirmat, într-un interviu, că ați „desființa Ministerul Culturii, care tot este inutil“. Probabil că v-ați referit la momentul actual, 2011, deoarece, dacă nu mă înșel, pe vremea când era ministru Marin Sorescu, aveți o altă opinie despre acest minister...*Academicianul Eugen Simion*: Mă refer, evident, la momentul actual. Dar și la ministrul anterior și chiar la cel dinaintea acestuia... I-am scanat pe toți, cum zic tinerii de azi. N-au făcut nimic esențial și, am impresia, nici n-au dorit să facă decât politică proastă, politicianistă, clientelară... N-au avut și nu au niciun proiect de interes național în domeniul culturii. Criza economică nu justifică în niciun fel inerția, aflarea în treabă... Cu puțin și din puțin se poate face totuși ceva în cultură. Numai să ai idei și să vrei să le duci la capăt. Am scris și altădată: cine lasă cultura să moară năruie temeliele națiunii.”

Problemele complicate ale momentului țin, evident, de mentalități. Implicit tot la cultură ajungem. Și, de pe un alt palier, un om de artă, actorul Dan Puric pare să continue pe o aceeași idee: „...E un paradox în vremurile prezente, în sensul că orice om cu privire limpede, lucidă, realistă vede starea de degradare și de seism moral prin care trece țara. E fără precedent... România este, cum să zic, aproape distrusă! După 50 de ani de comunism și vreo 20 și ceva de ani de improvizație criminală post-comunistă/.../ de întreținere a unor guverne marionete care aproape au distrus acest popor, toate datele ar fi să dispărem din istorie.”

Evident, interogațiile ca și răspunsurile adiacente din această carte se circumscriu, cum ar fi spus Raymond Aron, asupra *istoriei-care-se-face* acum și aici, aceea care aduce în vorbire situații și evenimente a căror esență este cu obstinație ignorată. Din moment ce însuși *limbajul* a fost gândit ca *imens halou de implicații, de efecte, de ecouri, de estimări și reestimări, de reconectări*⁴, este normal ca *Întrebătorul* să comunice cu acei *oameni* (cum spune în prefață Adrian Cioroianu) *care merită întrebări*. În consecință, numărul considerabil, precum și diversitatea intervievaților se justifică tot în temeiul uneia dintre tulburătoarele interogații *Aroniene*: *...până la ce punct suntem oare capabili să cunoaștem obiectiv Istoria – națiunile, partidele, ideile de ale căror conflicte abundă cronica secolelor – și timpul nostru?*⁵ Se subînțelege de ce întrebările, ca și răspunsurile, diferă, dar în același timp, într-un anume plan general, converg.

⁴ Roland Bartes, *Lecția*, ed. Cartier, București, p. 210.

⁵ v. Sylvie Mesure, *Notă asupra ed. 1986*, Raymond Aron, *Introduction à la Philosophie de l'histoire*, ed. Galimard, Paris.

Fără îndoială, cartea de interviuri semnată de Ion Jianu devine incitantă, atât prin întrebările pe care le pune (“întrebări care merită puse”), cât și prin răspunsurile pe care le obține de la acei “oameni care merită întrebați”. Să amintim câțiva dintre aceștia: *Mihaela Albu* (visiting professor la Columbia University New York, istoric literar, autoare a unor importante volume privind literatura exilului românesc, redactor șef al revistei *Lumină Lină/ Gracious Light* (New York), director fondator al revistei internaționale *Carmina Balcanica*). I se alătură *George Banu* (membru de onoare al Academiei Române), *Andrei Codrescu*, scriitor, („una dintre cele mai importante voci ale culturii române în SUA”), *Peter Gross* (Director School of Journalism and Electronic Media College of Communication and Information, The University of Tennessee), *Marcel Iureș* (considerat de autor drept “superlativul absolut a ceea ce înseamnă ACTOR profesionist în prezent), *Ștefan Odobleja Jr.*, fiul Dr. Ștefan Odobleja, autorul *Psihologiei consonantiste*, apărută în 1938, la Paris, cu zece ani înaintea operei lui Norbert Wiener, cel considerat oficial părintele ciberneticii), *Florentin Smarandache*, profesor universitar la Universitatea New Mexico (S.U.A.) și scriitor etc.

Cartea semnată de Ion Jianu este, în realitatea ei profundă, o carte *Întrebătoare* asupra umanității noastre de aici și de acum. Oricare dintre răspunsurile pe care le primim atunci când ne adresăm *Culturii* (fenomen a cărui forță de condiționare a fost din totdeauna și a rămas determinantă) arată, într-un anume fel, ce am fost, ce suntem, ce mai putem spera, încă, să fim. Și atunci, instantaneu, ne regăsim în fața tulburătoarei interogații la care, cândva, ajunsese Sfântul Augustin (în *Confessiones*, X, 6): „Și m-am întors spre mine însumi și mi-am zis: Tu cine ești?” (*Tu, quis es?*). Iar concluzia este tot augustiniană: „am ajuns o întrebare pentru mine însumi.” Întrezărim în respectiva carte un proiect amplu. Ea are antecedente și, de asemenea, previzibile continuări. Este un demers și o încercare de a vorbi despre *ceea ce trebuie să ne rămână mereu de gândit*.

Liviu Şoptelea, *Roşia Montana*

Arheologia amintirilor

Literat versat, polivalent George Băjenaru trece cu ușurință de la poezie la proză – fiind, aceasta din urmă, scriere romanească sau eseistică. Dovezi ale acestei disponibilități sunt înseși titlurile cărților tipărite de el de-a lungul anilor, excelența lor fiind semnalată pe bună dreptate. Noul său volum, conținând în principal pagini de poezie, dar și de proză, intitulat *Floarea graiului sau întoarcerea la părinți* (Maple Red Publishing House Toronto, 2014)

exprimă, prin suflul lui ideatic, o coordonată esențială, deja cunoscută, a acestui autor, și anume aceea a datoriei ce o avem față de originile fondatoare din care individul, omul creator, își extrage forța originalității sale, se definește ca purtător și făuritor de valori spirituale. Cunoscând creația lui Băjenaru voi spune, în ușoară contradicție cu titlul noii sale cărți, că el, de fapt, nu se ... întoarce la părinți, pentru că, sufletește, emoțional, nu s-a despărțit niciodată de ei, faptele și portretele lor fiind conturate cu o deosebită sensibilitate și în recentul său roman *Frigul înstrăinării*. Ideea reîntoarcerii la părinți o receptăm aici ca pe un mesaj pentru cei tineri, ca un îndemn, într-o epocă grăbită precum cea de azi, care are izbânzile ei tehnologice, dar produce, în același timp, și multă înstrăinare. Într-o poezie-prolog, poetul vede în părinți întruparea unor concepte cum sunt *esența* și *substanța*, din care decurge însăși viața, întreaga devenire, identitatea morală și spirituală a urmașilor, a acelor care, pentru viitor, au a alege de străbătut propriul drum, cel “fără capăt”, al împlinirii umane. Echivalențele părinților sunt de găsit, ca duh protector, cumva, într-un regim mitic, în titluri precum *Floarea graiului* („Sărut mâna, mamă bună !.../ Ți-am făcut din grai/ cunună”), *Amintirea părinților* („Îmi amintesc părinții/ Încoronați de grăie/ Ținând pe umeri timpul/ Sub bolți de spice grele...”.) În postura de ctitori, părinții stăpânesc cu privirea “tot câmpul” („C-un aer de statuie/ Amirosind a pâine...”.) E normal ca, aducând laude părinților, să lauzi și Soarele, dătător - și el - de viață atașat, în multe ipostaze, de ideea de muncă, inclusiv, de cea de împlinire. Ilustrativă în acest sens este poezia, scrisă în 1974, pe când autorul se afla încă la București, intitulată *Omul câmpiei*, din care cităm: “La carul de lumină al zilei se înhamă/ iar norii îl înghit în lan, până se pierde/ Ca pe-o iubită îi place s-o dezmiere/ în limpedele somn, când noaptea se destramă”...Născut la sat, e adevărat, într-unul apropiat de București, poetului i s-a înfățișat din copilărie acest tip de om - al șesului roditor, cu

tainele lui, inclusiv cele ale rodirii - în care și-a identificat sorgintea, adică părinții, rudele, prietenii. Plecând în lume, în căutarea libertății, poetul și-a luat cu el, în numele ce-l poartă, însuși destinul ce i-a fost hărăzit. Peste toate imaginile ce-i populează vârstele maturității depline - acele lanuri nesfârșite ale Bărăganului, acele case de paianță, acele turme însetate etc. - tronează tutelar și definitiv, chipul părinților, în cele mai diferite ipostaze, inclusiv în acelea de credincioși aflați în multele lor momente de Rugăciune. “Dimineața, dar și seara/ când își isprăvea lucrarea/ mulțumea lui Dumnezeu/ Tatăl meu”//.../ “În genunchi, măicuța mea, parcă văd cum se ruga/ tot cu ochii lăcrimând/ și cu fața la pământ”- sună două strofe din poezia *Părinții mei la rugăciune*. Acum când nu mai sunt, poetul îi vede, nu oricum, ci în lumina divină “în care au crezut, au sperat” și în care “Dumnezeu i-a sculptat”. Poetul induce cu subtilitate, în modalități diferite, ideea de continuitate, de prelungire a vârstelor părinților în cele ale copiilor, precum în pământul câmpiei rădăcinile arborilor tineri. Partea de proză a volumului reia temele poeziilor în registrul cunoscut din romanul citat mai sus, adăugând tușe noi portretelor dedicate Mamei și Tatălui scriitorului. Ea completează și amplifică tabloul de familie al copilului și tânărului care a fost George Băjenaru. Și- de ce nu?- al celui de acum, al scriitorului care privind înapoi, peste trecutele vârste, se regăsește, cu sinceritate, pe sine împlinit sub dulcea povară a trudei sale literare, aducătoare de nobile satisfacții.

ADINA DABIJA

Love, freedom and redemption in Jean Bodin's poems

Was die Welt im Innersten zusammenhält?
Goethe, *Faust*

During a literary evening with the Romanian writer's "Mihai Eminescu" literary society in New York, hosted by the writer, philosopher and priest Theodeor Damian, I was irresistibly drawn to Jean Bodin's new poetry book, *Loreley/ Faust-Brevier*. The book was on the host's work desk and it first retained my attention simply as an object, sober and refined, due to its graphic design, and later by the elegance and the sobriety of the author's poetic verse. I only read one poem that evening, but that poem deeply impressed me due to its minimalistic approach in delivering the poetic message:

"At the bottom/ Of the moments/ Subdued/ To the density/ Of silence/ You and I stand up/ Blossoming of love/ Endless" (*Hope*).

These few simple but profound lines intrigued me and I asked my host to allow me to lend the book.

Loreley (the feminine water spirit in the German folklore) is a collection of love poems in whose bodies are incorporated (in cursive letters) lines from the very Goethe's *Faust* – a well-established postmodern approach of classical works. The second part of the book contains an explanatory essay – *The Tragedy of Love* – about that complicated mid-life love story in which the carnal temptation mingles with the love of beauty and the love of knowledge (according to the Platonic scale of values, the body/ carnal aspect pertains to “the lower/ human values”, while the beauty - in the sense of “order” – and the knowledge pertain to the “higher/ godly” values). This is a love story molded by the relationship between Faust - the sold to the Devil (Mephisto) - and the innocent Gretchen, which sets the two lovers in a dynamics “against all reason” (*With you*). As shown in the essay, Mephisto could not shut off the emotional aspect of the man thirsty of knowledge of the essence of life (“was die Welt im Innersten zusammenhält” - *Faust*), therefore “in sensuality he seeks beauty, in pleasure he seeks productivity and in Gretchen he seeks the world” – *The Tragedy of Love*. A paradoxical love (“She calls him/ without his name” – Hello), which both elevates (“Your heart gives life to my soul” – *Loreley* or “She laughed his joy” – *All by all*) and drags down the souls of the lovers (“My heart is sore/ I find it never” – *Echo* or: “We did not live to reach/ What life could afford us” – *From the dungeon*). The love poems of this world are occasionally interrupted of echoes from another world (“voices of temptation” – *Mephisto 's lesson #7*) or agreements with the angels (“Time stands still/ You are his Heaven/ His wife Gretchen” – *Pact with an angel*).

To balance with the heavy and dense meaning, the author opted of a laconic and sober style, which gives elegance to his writing. The whole book's note is one of elegance and sobriety, perfectly suited for the theme of meditation on life and death while we as human beings are still bound on earth.

The closing essay, *The Tragedy of Love*, talks about the intrinsic tension in the human soul, about its limitations and conditionings, this time in the context of a love that happens according to Mephisto's plan, which is finally ruined: by the grace of God, which Mephisto can't understand, since it is an act of gratuity out of generosity, and through Gretchen prayers, Faust's soul, after leaving the body, finally finds redemption in Heaven.

By the gravity of the exposed themes – love, freedom and redemption – echo of a “success prescription” in literature – Goethe polished *Faust* for sixty years! – simple and at the same time stylistically refined, discrete and elegant, Jean Bodin's new book is one of the most interesting poem collections of 2014.

Numai Tu știi

*Dumnezeul
meu, nu mă părăsi!...
Iată, vine un Înger și îmi
șoptește ceva, dar eu nu știu
dacă este un Înger alb sau
un Înger negru, pentru că
numai Tu știi!...*

*Apoi,
din ochiul inimii
crește o lacrimă și eu nu
știu dacă este o lacrimă albă
sau o lacrimă neagră, iar în
sufletul meu se rotește
pădurea*

*și cântecul
păsării se aude până
departe, pe câmpul de rouă,
unde Cerul sărută pământul,
în care mereu mă întorc și
mă adun, ca un
prunc*

*în pântecul
rotund al unei femei
frumoase, de care nu știu
ce mă leagă - flacăra, vântul
sau valul, iar pasărea visului
se apropie și mă frâng,
mă rup*

*de pământ,
mă înalț și cu brațele
deschise pe sub aripile ei,
plutim spre un alt Cer, dar
nu știm dacă este un Cer alb
sau un Cer negru, pentru
că numai Tu știi!...*

BEDROS HORASANGIAN

Marseieza

Lui Mihai Sin

Peste două zile urma să se ducă în vizită la familia Franasovici. Prieteni vechi. Acolo își petreceau ei în fiecare an seara de Crăciun. Acolo se refugiază el de când i-a murit soția. S-au înțeles bine de la început. Ce frumoase zile. Călătoria în Egipt, verile de la moșia de la Albești, iernile la Monte Carlo, câte o săptămână la Viena la mătușa Eliza. Și când se lăuda că și el e în sfârșit un om fericit, Ninette s-a îmbolnăvit pe neașteptate și în patru săptămâni s-a stins ca o lumânare.

Au îngropat-o în cimitirul de la Albești. Era o zi frumoasă, rece, cu cerul străveziu, cum să ți se șteargă din memorie așa ceva? Cum să nu te apuce disperarea când ai auzit cu urechile tale acel zgomot sinistru, pocnetul bulgărilor de pământ pe lemnul geluit? La ce bun atâta lume adunată, de la Iași și București, de la Suceava și Viena, a venit și Tanti Eliza, care era plecată acolo de ani buni. Lacrimi, condoleanțe, compasiune, vorbe, șușoteli, încurajări, o amăgire și viața asta, accepți deseori și ceea ce e de neacceptat. Dar dacă Ninette nu mai este, ce te faci? Și nici tânăr nu ești ca să iei viața în piept de la început? Copii n-a fost să fie să aibă, nici cu Yvonne, nici cu Ioana, nu-i vorbă, cu dânsa n-a conviețuit decât șase luni. Și apoi douăzeci și șase de ani bătuți pe multe cu Ninette. Ce rost ar mai avea să trăiască? Banii, moșia, colecția de fildeșuri, bijuteriile vechi de la Tanti Alice și unchiul Pascal, la ce bun toate astea?

Mai ales de sărbători este cel mai greu. Toți se adună în jurul unui brad împodobit, își dăruiesc cadouri, mici atenții, cântă, se sărută, glumesc cu prietenii și copiii, ascultă colinde, dansează, dar el ce să facă? La Club? Nu e lume în perioada asta, toți bărbații sunt pe la casele lor. La *Enescu*, unde are mereu o masă rezervată? Iar la țară singurătatea e și mai greu de suportat.

Și atunci cum să-l refuze pe Conu Alecu și să nu meargă în seara de ajun, chiar și singur? Ba chiar a și insistat dumnealui când a văzut că se lasă greu. E deja al treilea an de când e invitat singur, s-a dus de fiecare dată și s-a simțit bine printre niște oameni atât de prietenoși. “Să nu care cumva să-mi faci figura și să nu te prezinți, dragul meu, te așteptăm cu toții... Știi doar cât țin la dumneata... Nu vreau să aud nici o motivație procedurală... Am și o surpriză...”, încheie șăgalnic bunul său prieten.

Zâmbește cu subînțeles.

Surâde și el. A înțeles, știe despre ce este vorba. Bubu Vlădoianu a divorțat. N-a avut de lucru să emită cu o ocazie oarecare altminteri, că ar fi

o femeie *remarcabilă*. Vorba s-a reținut, s-a lătit și lungit până la cine trebuia.

Remarcabilă. Ca să vezi, unde dai și unde crapă!

Acum descurcă-te dacă mai poți!

Zâmbește iar. A promis că o să se ducă, de ce să facă atâtea mofturi? La ce bun să nu se ducă, acum, o să se termine și războiul ăsta nenorocit, lumea o să fie iar fericită. Măcar de ar scăpa basma curată de alianța asta cu nemții și să revină la sentimente mai bune față de aliați. Francezii și englezii sunt amicii noștri, nu rușii și turcii, care, așa cum zice amicul Neagu Djuvara, “ne-au belit mereu și întotdeauna.” El e mai circumspect în a face aprecieri. Bunicul a fost conservator, apoi tata, răposatul nea Costin, a fost filogerman, cu Politehnica lui de la Charlottenburg, dar și cu pipițele tale din Berlin, adăuga mereu mama lui. Iar el, el ce să zică, bine să fie Țării și Neamului, români au fost, români vor fi. Și, de ce nu, am tot avut de învățat câte ceva de la nemții ăștia pe care acum îi înjură, printre dinți, te miri cine. Dar e bine să nu fii auzit. Oamenii lui Cristescu sunt peste tot. Bun, o să piardă nemții războiul și o să fie lumea fericită și îmbelșugată? O să vină americanii să facă masiv investiții în petrol și gaze? Măcar nemții plătesc în aur. Cine o să cumpere recoltele de grâu și porumb, că o recoltă bună nu mărește numărul celor care își fac vacanțele pe Riviera? Lumea începe să spere. El tace. E prudent. Așa a fost întotdeauna. Vezi pe chipurile destinsse ale celor din jur că încep iar să spere. Lumea vrea pace. S-a săturat de război. Și de frică. Ce va veni? Nimeni nu știe. O să scape și de obsesia asta urâtă. Ce să ducă în dar nepoților unor prieteni dragi? Dar celor mari? Șampanie franțuzească? Coniac de Segarcea? De unde? Nici la *Dragomir* nu mai găsești delicatese cu una cu două. Nemți peste tot. Și au mărci. Cumpără tot ce e bun.

O să găsească pentru fiecare câte ceva drăguț. Știe să aleagă ceva potrivit pentru fiecare. A învățat de la Ninette multe. Multe. Ea nu mai este. Să cumpere ceva drăguț, să rămână o amintire frumoasă din seara de douăzeci și patru decembrie o mie nouă sute patruzeci și patru. Acum cinci ani erau la Atena. Săraca Ninette, n-a apucat și ea zilele astea, s-a topit de tânără și nici la Paris n-au mai ajuns, nu a mai fost chip să se ducă. Degeaba se supără D-l avocat Răut. Războiul, ce sinistru porcărie, mă rog, el n-a ajuns pe front, dar fiecare cu norocul lui.

A ieșit în oraș cu gândul neted să cumpere câte ceva. Este o zi frumoasă de iarnă nu prea friguroasă, cu zăpadă puțină și fără vânt. Paltonul lui e îmblănit și are și guler de vulpe. E ferit de orice surpriză neplăcută. De când e singur nu mai suportă frigul. Șugubățul ăla de Bazil îi dădea să înțeleagă că în caz de îngheț ar putea să-i trimită două radiatoare, “Ca și electrice, foarte eficiente, *mon petit*...Știu să cânte și la pian, fete de pension, nu fitecine de la Madame Rachel...”

Dar el nu e pregătit pentru astfel de escapade. Zăpada scârțâie sub șoșonii de care nu se desparte niciodată. Ba chiar a avut o discuție tehnică

despre acest subiect când s-a întâlnit cu Dinu N. la Barbu B. acasă. Erau după o plimbare pe Dacia. Șoșonii îi dau un aer bătrânicios, dar așa îi place lui. Să nu simtă frig la picioare, o fi, n-o fi elegant, el se simte bine cu urâteniiile astea ale lui Mociornița în picioare. Oare de unde o fi venind cuvântul *țurloaie*? Dă colțul și de această dată spre Făgădău, săptămâna trecută a intrat și el să vadă un film la Ateneul Dichi, n-a avut stare să meargă până la ARO. Hm, un film nemțesc, slăbuț, leșios, dinainte de război, nemții se pricep mai bine la mecanică. Și la muzică, desigur. El e mare amator de Mozart. Cine nu e ? Se mai găsesc și din ăștia care preferă muzica lăutărească. Mă rog, una-i una, alta-i alta, două-i două și se face nouă, păi nu Grigoraș Dinicu l-a lăsat cu gura căscată pe Yasha Heifetz?

Se îndreaptă către Piața Gemeni. Cumpără niște aspirine *Bayer* de la farmacia din colț, sigur că e mai bine să ia pe 16 ca să se ducă până la *Nestor*, pe Calea Victoriei. Dacă ar merge pe jos ar trage și o plimbare pe Dacia și Grădina Icoanei, îi place traseul ăsta răsucit până la Bulevard. Dar nu are dispoziție pentru atâta mers pe jos. Nici măcar departe nu ar fi. Dar miroase a frig, nu prea e lume pe străzi cu chef de flanat, hai hui, așa, așa se întâmplă mereu de sărbători. Toți se agită câteva zile de colo, colo, mai cu rost, mai aiurea-n tramvai, apoi dispar ca la un semnal. Uite că vine și domnul tramvai 16. Thompson-urile astea leneșe, bine că mai funcționează, săptămâna trecută au trebuit să pună plugul ca să curețe linia. Când erau tramvaiele cu cai parcă era mai simplu. povestea bunicul Petre, conu Petrache. Ținea mult la el. De la Obor la Piața Sf. Gheorghe. Linia de tramcare. Ce de magazine, cârciumioare, biserici, un oraș pitoresc, ce Paris, vorba vine.

În stație doar câteva persoane. El se oferă să ajute o conică mai voinică să urce la clasa I-a, se suie și el, primește în dar un zâmbet larg, senin, "Merci, domnule... Ce să facem, la kilogramele și anii mei nu e ușor... Cu toate că am făcut și patinaj și hipism...", taxatoarea e nedumerită, n-a auzit de hipism, el surâde îngăduitor, nu te costă nimic să fii amabil și drăguț cu cei din jur, *Apres les beautés les hommes...*, zice el culant, aranjându-și fularul, nu toată lumea știe să facă un nod ca lumea, la fular sau la cravată, e esențial, zicea săraca Ninette, ea l-a învățat cum se face un nod ca lumea, și să poarte o haină bine croită. Mă rog, chestii femeiești, bărbătești, au fost ceva ani împreună. Dă și el din cap surâzând și fără să mai adauge nimic, se răsfață conică, până la bulevard nu sunt multe stații, kilograme o fi având, dar nu e dumneai așa de babă cât ar vrea să se înțeleagă, până în 40 să zicem, parcă mai contează, ce contează dacă îți e indiferent ce este în jurul tău? Dar cine știe asta? Așa ceva. Cumpără un bilet, taxatoarea e roșie la față și are niște mănuși cu vârfurile tăiate, și la clasa I e destul de frig, la București nu e ca la Paris, mă rog, acolo iernile sunt mai blânde. Rămâne pe platforma din spate. Ce rost ar mai avea să se ducă în față dacă merge doar până la bulevard? Mă rog, coborârea se face prin față, dar nu e el omul care să se plieze pe toate reglementările. Își

desface nasturii de la palton și scoate din buzunarul de la jiletcă vechiul *Longines* al tatii. O amintire de familie, nici măcar nu e de aur. E doar un ceas elvețian. Ninette tot voia să scape de el, ba i-a cumpărat și un *Doxa* de mână, mult mai frumos, și o curea din piele de șarpe. Dar lui îi place să-l folosească pe ăsta vechi. A început să țină la el, fără nici o explicație bine definită, apreciază fel de fel de prostii, vechituri de care e atașat sentimental. Sau cum să spună? Îmbătrânește? Să fie singurătatea de vină? Nu a fost el foarte guraliv și sociabil nici când era împreună cu Ninette. Ce-ar mai râde amicii lui dacă ar auzi că se plânge de solitudine, când el e prezent în atâtea locuri și peste tot. Dar de ce să dai explicații, când e vorba de lucruri intime, ce țin de viața lui doar, lucruri care-ți aparțin doar ție. E bine, e doar unșpe și zece, îi plac diminețile, e lumina mai altfel, e un tip solar, ce mai râdea de el Ninette când stingeau lumina în dormitor, o să dea o tură prin centru, o să găsească ceva potrivit pentru fiecare. Dacă nu, se duce pe Lipscani sau la Lafayette și o s-o scoată la capăt. Sunt trasee în oraș pe care le făcea doar cu ea, partide de cumpărături, cum încerca să facă glume cu Ninette. Nu prea îi ieșeau glumele, ea avea răbdare pentru cumpărături, el nu. Se enerva, dar nu zicea nimic. Și acum? Acum începe să-i placă, să-i facă plăcere ce altădată i se părea un calvar. O corvoadă. Nu are explicație pentru asta. Se gândește că micile lui atenții, cadouri, pot face fericit pe cineva. Pe toți. Cui nu-i place să primească cadouri de sărbători? Nu apucă să ducă mâna cu ceasul în buzunărelul de la vestă – lanț nu a folosit niciodată, prea ar fi avut un aer de la 1900, când cineva îi smulge *Longines*-ul din mână. Un gest brutal, violent, rapid, neașteptat. Ce s-a întâmplat? Un soldat cu boneta dată pe spate, fața spălăcită și ochi albaștri îi surâde uitându-se ba la ceas, ba la el. Ce caută ăsta în tramvai? Cam miroase a băutură și râde cu dinții lui pătați de mahorcă. Ha, ha, ha. Își trage boneta pe ochi, se uită la ceas și mormăie. “*Harașo!...Harașo, spasiba!*,” zice el, fără ca aceia din jur să înțeleagă ceva. Și ce s-a petrecut. Nu cum mulți călători în tramvai. Rusul e mulțumit, proprietarul ceasului, nu. Cum adică să-i ia un necunoscut ceasul? Încă nu s-a dumirit bine ce s-a întâmplat, în timp ce noul posesor se depărtează spre mijlocul vagonului. “Alo! Domnu’! E ceasul meu! Dați-mi ceasul înapoi!”

Ce glumă proastă mai e și asta? Aproape că nu-i vine să creadă. Cum de a îndrăznit să-i smulgă acest necunoscut și să-și însușească un obiect care nu-i aparține? Nu-i vorbă că și în ’35, pe când se afla la Roma, i s-a furat un geamantan. De sub ochii lui, de lângă el, ce mai. Dar așa, să-ți ia lucrul tău din mână, acum, în ajun de Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, na, asta e prea de tot. Începe să privească în jur, să priceapă ce s-a întâmplat. E uluit. Rusul, căci acum realizează că e vorba de un rus, are pe brațul său stâng mai multe ceasuri. Tramvaiul înaintază încet spre bulevard. Cum să i se ia ceasul lui, de la tata, “Ceasul meu... E o amintire de la tata... nu-l las să mi-l ia nenorocitul ăsta nici mort!”

Tramvaiul se clatină pe șine, abia acum călătorii pricep ce se petrece. “Lasă-l, domnule, în plata Domnului, vrei să te împuște?! Ce să-i facem, asta-i viața... Nu te necăji...,” încearcă un moșulică burtos cu aer de profesor pensionat să-l consoleze pe păgubaș. “Sunt necazuri mai mari pe lumea asta decât un amărât de ceas, dă-l dracului de ceas”; “Bine, domnule, înțeleg, dacă avea nevoie de bani îi dădeam, putea sa-mi ceară, sunt un om generos, dar de ce să-mi ia ceasul? I-aș fi dat bani, am toată înțelegerea?” Cine să-i răspundă acestei nedumeriri, când toți sunt înfricoșați de soldatul cu automatul lui atârnat de gât și cu ceasul *Longines* care nu era al lui dar a devenit printr-un simplu gest și a dispărut în buzunarul unui pantalon cam murdar. Ca să nu spunem mai mult. Cum o fi ajuns soldatul rus în tramvai, nimeni nu poate pricepe. Și vorba aia, au fost atâția ani nemți prin România și nu te izbeai de ei prin tramvaie. “N-o fi omul ăsta spion american...”, surâde slinos ca un hoț de buzunare un individ mic de înălțime pe care nu-l băgase nimeni în seamă. Lumea se uită urât la el, ce tâmpit, cum să faci astfel de glume? Toți sunt cu ochii pe soldatul cu ceasul. Și proprietarul ceasului face un pas hotărât către noul proprietar și strigă pe neașteptate cu o voce disperată: “Dă-mi, domnule, ceasul înapoi!?!”

Vocea e găuită. Omul își vrea ceasul înapoi, privirea lui e decisă, nu mai poate da înapoi, de ce să fie laș și să îngăduie o nedreptate? Lumea din tramvai, nici nu și-ar fi dat seama că sunt atâția, cei de pe scaune s-au ridicat în picioare să vadă ce se întâmplă, vatmanul ar putea opri dacă i s-ar cere, poate să frâneze doar. Proprietarul ceasului *Longines* e decis să lupte pentru dreptatea lui. Și când e gata să-l tragă de mânecă pe soldatul rus, care surâde bovin privind în preajmă – e limpede că e băut bine și în loc să se ducă la camionul care l-o fi adus s-a suit în tramvai – proprietarul de drept al ceasului simte o mână pe umăr. Individul cel mic de înălțime, care avansase ipoteza cu spionul american zâmbește prietenos. Vorbește calm. Și înțelept.”Stai liniștit, domnule, gata, războiul e pe sfârșite. De ce cauți gălceavă taman acum? Zi merci că n-ai fost pe front, ce-ți trebuie balamuc? Toate trec pe lumea asta, ai nițică răbdare că o să fie bine... Ai înțeles?” și domnul care i-a vorbit atât de prietenos continuă să stea cu mâna lui protectoare pe umărul lui. Intr-un fel te simți mai nu știi cum când vezi că ai pe cine să te bazezi și nu ești singur pe lumea asta. “Dar este intolerabil, domnule...” continuă să peroreze indignată o conică care privește disprețuitor spre soldatul rus. El râde mulțumit. “Harașo, harașo..., tot îngână el unor oameni care nu au auzit limba asta până atunci. Rusul le arată călătorilor brațele sale pline de ceasuri și se îndreaptă spre platforma din față, deschide ușa cu ambele brațe urmat de călătorul cu ideea cu spionul care ar vrea să coboare și el. Au ajuns la stația de la *Liceul Central*. În tramvai se produce rumoare, rusul coboară, vesel nevoie mare. Să-l înțelegem și pe dânsul, vine de pe front și are nevoie de mici atenții pentru rude și familia lui, doar și pentru ei este Crăciunul, rușii serbează pe stil

vechi. Adică de Bobotează, cum ar veni, parcă poți să știi ce aduce ziua de mâine pentru fiecare?

Un moment de tăcere, doar o secundă nu se mai aude nimic. Apoi vocea gătuită a păgubașului, “Mai bine mă omora pe mine decât să-mi ia ceasul...”, începe lamentarea sărmanul român păgubit de sovieticul căruia i-a dat girul și Nicolae Titulescu. Mă rog, vorba vine proprietarul ceasului *Longines* poate acum să-și dea frâu liber mâniei, dar și disperării lui. Bine că nu mai e Ninette să-i povestească toată rușinea asta îndurată. Începe să plângă, e clar că nu stă bine cu nervii. Cine să-l înțeleagă și pe el, a iubit-o mult pe soția lui și atâția ani împreună și să pățească ce-a pățit el, cum să nu-ți cedeze nervii?

“Chiar așa, domnilor, de ce l-ați lăsat pe nespălatul ăsta să ia ceasul unui român?”, se răstoiește cucoana de pe partea dreaptă a vagonului la bărbații români care nu și-au pus curajul la încercare și au fost martori neputincioși al unui furt. “Mai mare rușinea, parcă nu ați fi bărbați... E jenant domnilor...”, își continuă bombăneala doamna cu pricina care mai încercase și mai înainte să intervină. Privește sfidătoare și cu dispreț la doi domni cu aer de funcționari de bancă și la alți câțiva cu diverse mutre de nu se știe bine ce. Cine erau ei? Cu certitudine cetățeni români. Ei sunt nedumeriți, nu e limpede, cum a putut lua rusul ceasul domnului și nimeni n-a intervenit? Începe unul o explicație, altul îi răspunde, ce să facă ei într-o astfel de situație, ferească Dumnezeu, dacă soldatul ăla beat trăgea cu automatul? Nu-i făcea ciur pe toți?” Atâta tevatură pentru un amărât de ceas,” zice și o bătrânică cu o sacoșă în mână, rătăcită și ea printre ceilalți călători, ca și două eleve de la Regina Maria, sigur că sunt stânjeniți cu toții, dar ce să-i facem, asta-i viața, fiecare cu norocul lui, cine l-a pus pe domnul cu ceasul să scoată ceasul în văzul lumii, nu se știe că e război și hoții și pungașii s-au înmulțit, putea fi mai prudent și distinsul domn care acum tace și abia așteaptă să coboare, să scape de rușinea asta. Plânge încet, cu fața într-o batistă, i-au cedat nervii, doar nu e copil de grădiniță, mai mare rușinea, să-i spună alții ce să facă, dacă era Ninette nu se întâmpla așa ceva.

- S-avem pardon, madam, bărbați mai sunt în țara asta, să se știe..., intervine domnul cel protector și chiar cu guler de astrahan la pardesiul cu buzunare mari. Surâde mândru. Și plimbă pe sub nasul conitei rămasă cu gura căscată ca la dentist, *Longines*-ul supărării de mai acum câteva minute bucureștanului cel vădov. Stupoare o secundă, pentru moment, apoi o explozie de bucurie. Generală.

Proprietarului reîmproprietarit cu ceasul lui nu-i vine să creadă.

- Nu e posibil, nu-mi vine să cred, murmură dânsul emoționat, în timp ce cântărește ceasul în mână de parcă ar fi vrut să se convingă că nu lipsește nimic din el și are aceeași greutate.

- Oameni suntem, ce naiba, ce-și închipuia bolșevicul ăsta că se poate face aici orice?, surâde mândru domnul cu pardesiu maro și guler de astrahan privind în jur și recoltând instantaneu priviri admirative.

Tramvaiul s-a oprit. Mai e doar o stație până la Bulevard. În dreptul Bisericii Anglicane. La ARO va întoarce.

Proprietarul se repede la pieptul celui care a recuperat ceasul din mâinile bolșevicului și-l strânge cu putere.

- Îți mulțumesc din inimă, frate!
- Felicitări, domnule, ești un erou adevărat, se ridică de la locul ei conia care tot bombănise și vine să dea mâna celui care dintr-o secundă îi cresc acțiunile. Eroul îi sărută politicos mâna doamnei.
- Toată lumea aplaudă.

Una dintre liicene nu pricepe ce s-a întâmplat.

- Ce ești toantă, Guți, dragă, domnul a recuperat ceasul domnului...

Un adevărat bărbat, un om curajos, dragă, zău că sunt emoționată !

Toată lumea este emoționată și-l felicită pe micul erou. Eroul nu e mare de stat, dar surâde mândru de isprava lui. Este o zăpăceală generală, vatmanul manipulant frânează.

Nu știe ce s-a întâmplat.

Este oare un început de incendiu?

O gălăgie nemaipomenită. Trecătorii care se îndreaptă spre Bulevard dinspre Icoanei și Pitar Moș nu înțeleg ce se întâmplă cu tramvaiul oprit dincolo de Biserica Anglicană. Cam în dreptul intersecției cu Pitar Moș. Să fie la mijloc un accident, o crimă pasională, cum se întâmplă de obicei cu cei veniți pe neașteptate cu cei veniți de pe front? Sau o tâlhărie la drumul mare și în văzul lumii, în miezul zilei, cum deunăzi scria în *Universul*? Nimic nu mai surprinde pe bucureșteanul care în atâția ani de război a văzut multe și s-a obișnuit cu destule.

Allons enfants de la patrie, se distinge cu greu parcă un cântec cunoscut, pur și simplu niște călători sunt în culmea entuziasmului, *le jour de gloire est arrive*, de ce nu, suntem doar înaintea Crăciunului și lumea e bine dispusă, cum să nu ți se umple inima de bucurie văzând un domn lăcrimând și arătând tuturor celor prezenți, cât e ceasul? La ceasul lui *Longines*, "La mulți ani fraților!", strigi și tu tare la rândul tău, făcând cu mâna "Sănătate și bucurii!", ți se răspunde, primești un răspuns încurajator din partea acestor oameni înfrățiți sub semnul bucuriei. Și te duci glonț la *Meinl* să cumperi o sticlă de șampanie și o ciocolată pentru cea mică. Merită din plin să se bucure și ea.

Gh. Funar, Elena Daniello, Anca
Sirghie și Gh. Telea la statuia lui
Lucian Blaga, 1999

Anca Sirghie acasă la Elena Daniello
în 1997

Mura și Eugen
Todoran, Anca Sirghie,
Elena Daniello, și
Georgeta Antonescu
în 1996.

ANCA SÎRGHIE

Greierușa versurilor lui Lucian Blaga

Îmi amintesc ca azi momentul când în timpul sesiunii științifice a Festivalului Internațional "Lucian Blaga" de la Cluj-Napoca din 6-8 mai 1996, cineva m-a bătut discret pe umăr și mi-a întins o bombonică. Am întors uimită capul și m-au întâmpinat doi ochi puternici ai unei făpturi firave de femeie vârstnică, dar care nu-și trăda greul celor 86 de ani pe care îi avea. Nu puteam bănuî cine este distinsa doamnă, iar cum tocmai urma să-mi prezint comunicarea cu care sosisem de la Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu, unde profesam, nici timp nu era ca să mă edific. După revenirea de la catedră, doamna cea firavă m-a surprins pentru a doua oară, șoptindu-mi că mă felicită pentru cele prezentate și că își dă seama că sunt o cercetătoare inteligentă și pasionată a lui Lucian Blaga. Imediat apoi ea s-a prezentat într-un mod original, șoptindu-mi că pentru ea Blaga scrisese versurile "Bocca del Rio-/ rană în spațiu" Da! Era chiar doamna Elena Daniello, medic stomatolog de profesie, ultima muză inspiratoare a lui Lucian Blaga, la care eu făcusem tangențial trimitere în comunicare. Fără alte preludii, ne-am împrietenit, mi-a cerut pe dată să o tutuiesc, ca să nu ne mai formalizăm, și imediat m-a invitat chiar în acea după-masă la ea acasă, pe str. Eminescu, nr. 3 din Cluj, unde am revenit apoi de mai multe ori cu o imensă bucurie și curiozitate.

Anca Sîrghie: Sunt în 5 iulie 1998 în casa familiei Daniello din str. M. Eminescu, nr. 3 din Cluj. Prietena mea m-a poftit să mă așez pe canapeaua din fața biroului bibliotecii, exact acolo unde obișnuia să stea Lucian Blaga, alături de fotoliul Elenei. Este un loc privilegiat și aproape sacru, de care nu pot beneficia decât musafirii cei mai aleși. Dialogul nostru începe. Ce-mi povestești, dragă Elena, despre familia ta și obârșiile ei ?

Elena Daniello: M-am născut ca Ileana Sava Pușcariu, nume care dovedea că strămoșii mei au fost buni pușcași. În familie mi se spunea Leni. După tată, provin dintr-o familie țărănească a fraților Pușcariu. Arborele genealogic al familiei desemnează pe frații Iuga, Radu și Voicu. Se povestea că într-o anumită conjunctură politică, unul dintre strămoșii mei s-a sinucis ca să nu fie tras în țeapă de turcii care îl amenințau. Câteva generații de înaintași au fost preoți. Numele a fost fixat de către Ioan Cavaler de Pușcariu, căruia împărăteasa Maria Tereza i-a conferit acest titlu. Dar titlul de Cavaler nu se transmitea la întregul neam. Din această familie provine Sextil Pușcariu, care a scris cartea *Spîta unui neam din Ardeal*, arborele continuând cu Radu, fiul savantului și cele două fete

Cristina și Marina, acest ultim nume fiind și al bunicii dinspre mamă și apoi al mamei înseși. Tatăl meu, Aron Pușcariu, originar din Sohodolul (adică "pământ sterp") Branului, a făcut studii la Sibiu, unde a terminat seminarul, la îndemnul și cu susținerea lui Ilarion Pușcariu, care dorea să-l vadă preot. În realitate, firea veselă a lui Aron nu era potrivită cu preoția, așa că el a optat pentru dascălie. Venit la Brețcu, Aron a cunoscut-o pe mama, fiica lui Spiridon Dimian, protopopul care a făcut acolo cea de-a patra biserică, după ce, pe rând, alte trei biserici din lemn arseseră. Bunicul a cheltuit mulți bani ca să edifice acea biserică din piatră, având hramul Sf. Nicolae, consemnată în cartea monumentelor istorice. Arhiva bisericii din Brețcu era la Odorhei, dar a fost distrusă total. Directorul Muzeului de istorie din orașul Sf. Gheorghe, domnul Lăcătușu, mi-a vorbit despre preoții din familia mea.

A.S.: Ce-mi poți povesti despre familia mamei tale, care era fiica unui asemenea ctitor de sălaș sfânt, idealul oricărui slujitor al bisericii, nu ?

E.D.: În începuturi, din familia mamei, doi ciobani s-au stabilit la Mănăstirea Neamț, unde s-au călugărit, ei fiind cunoscuți acolo drept frații Păvălucă. Interesant este faptul că unul dintre ei a ajuns la Muntele Athos și celălalt a fost starețul unei mănăstiri. Bunicul dinspre mamă a avut mulți copii, dintre care Constantin Dimian l-a urmat ca preot în parohie. Îmi vorbea mama despre fratele Vasile, un unchi bogat de la Galați. Alt unchi a fost Petre, și el un intelectual. Marina, mama mea, a avut și patru surori, dintre care trei au rămas în Brețcu, iar una a plecat în Moldova. Tata a fost învățător confesional timp de 50 de ani, până în 1918. El a călăuzit în formarea lor patru viitori profesori universitari.

În familia mea, care avea 12 prunci, eu m-am născut ca al 11-lea dintre ei, în 18 iunie 1910 la Brețcu, din Trei Scaune, acum județul Covasna, comună unde am și copilărit. Frații mei erau intelectuali. Iancu era profesor, Spiridon a murit pe front în Primul Război Mondial, Aron era economist cu doctorat luat la Birmingham, oraș mare și frumos din Anglia, el devenind director la Calea Ferată, dar nu a acceptat în ruptul capului Partidul Comunist. Gheorghe a fost director adjunct la C.E.C. în București. Aurel a activat ca medic la Tg. Jiu. Nașterea mea a fost o bucurie pentru familie. Pentru că eram într-o zonă de grăniceri, neamul meu nu a avut iobagi.

A.S.: Din cele relatate acum de tine reiese că provii dintr-o familie care a avut oameni cu destine interesante, chiar spectaculoase, iar frații tăi au fost intelectuali cu profesii importante. M-a impresionat, între alte fotografii de album, portretul fratelui tău Aron, care la Doctoratul luat în Anglia, la Birmingham, avea o ținută demnă și o eleganță vestimentară de o rară distincție. Care a fost destinul tău ca fiică a dascălului din Brețcu, un sat unde nu exista școală de stat, ci numai una confesională?

E.D.: În copilărie iubeam florile, animalele, hoinăream pe dealuri, urcam în pomi, cântam adesea, ca și frații mei. Femeile din sat purtau fuste lungi de brocart și marame de borangic pe cap, iar iarna șube cu blană. Duminica la Brețcu eu cântam în corul copiilor de la biserică. De mică am fost rebelă. Am făcut primul an de grădiniță la unguri, unde mă învățau să zic că sunt catolică, dar eu spuneam cu îndărătnicie că sunt ortodoxă. Unui ungar care mă supăraseră am avut curajul să-i cânt că-i dau o frânghie să se spânzure...Îți dai seama? Eu am plâns când am aflat că părinții mei nu mă dau la școală cu un an mai devreme. Onisifor Ghibu a fost la noi în casă și mă sfătuia să mă fac artistă. Primul Război Mondial i-a luat pe tata și doi frați, care au luptat pe front. Unul dintre frați a și murit, Spiridon a fost erou, după cum ți-am povestit deja. Mama fusese arestată și a stat în temniță 3 luni, până a venit tata să o scoată. După școala primară urmată în sat, am fost înscrisă în Brașov la Liceul "Principesa Elena", unde era director N. Orghidan, iar soția lui, Eugenia, îmi era profesoară. Ei au avut asupra mea o influență benefică. Eram foarte bună la matematică. Am urmat șapte clase de liceu. Dintre 42 fete absolvente, numai eu m-am înscris la Facultatea de Medicină din Paris. Eram susținută de fratele meu Aron, tocmai întors de la Londra, care 3 ani m-a și subvenționat. El îl cunoscuse la Londra pe Nicolae Titulescu. Acesta i se adresa cu apelativul "nepoate", ca dovadă că îl aprecia ca doctor în filozofie, chiar mai mult decât ca rudă apropiată prin alianță.

A.S.: Cum au fost cei trei ani de studenție la Paris? Cum era pe atunci învățământul universitar francez?

E.D.: În trenul cu care eu am călătorit spre Paris aveam loc la vagonul de dormit și bonuri de masă la restaurant. Am conversat cu un bărbat brunet care era profesor universitar în Portugalia, eu întrebându-mă de ce pot să par atrăgătoare, deși mă consider urâtă. Un evreu a scos aparatul de filmat și, convins fiind că eu sunt fiica lui Sextil Pușcariu, m-a filmat. I-am explicat că eu nu l-am văzut pe Sextil Pușcariu, pe care tatăl meu pe atunci înțelesesem că l-a cunoscut. Desigur că mai târziu aveam să-l primesc pe Sextil Pușcariu în locuința mea de la Cluj și să-l cunosc bine. Ajunsă la Paris, în Gare de l'Est m-a întâmpinat profesorul de dermatologie Scarlat Longhin cu soția lui, care m-au ajutat să mă descurc în primul moment. Ca să mă înscriu la facultate, secretarul mi-a cerut actele, dar eu care nu făcusem ore particulare, ci știam limba franceză numai cât învățasem în liceu, n-am înțeles ce vorbea cu mine omul acela vârstnic și cu mustață. Mă gândeam că nu are decât să mă și înjure, că tot nu înțeleg ce spune. Doi tineri mi-au sărit în ajutor și după două ceasuri de parlamentări, eram înscrisă, cu toate documentele în regulă. Când, la examenul de admitere, nu m-am putut descurca să disec o broscuță, o colegă franțuzoaică mi-a venit în ajutor și de atunci am rămas prietene. Ea se numea Madeleine Soutel și era fiică de general. De la bun început m-am

pus serios pe treabă. Ca studentă, la cursuri m-am așezat totdeauna în primul ori al doilea rând, ca să aud limba franceză pe care o învățam cel mai ușor din mers. Încercam să-i prind muzicalitatea. Așa se explică faptul că profesorii s-au obișnuit cu fizionomia mea. Când m-am întâlnit pe stradă odată cu un profesor, el era impecabil îmbrăcat în haine negre și eu i-am admirat în gând ținuta academică, dar mare mi-a fost mirarea că el m-a salutat ridicându-și pălăria, gest la care eu nu mă așteptam, pentru că o ființă atât de mică și neînsemnată, cum mă consideram eu pe atunci, nu credeam că puteam să fiu reținută de profesori. În Franța, la examenele de medicină nu se cerea să debitezi exact ce a predat profesorul, ci să fii creator, să poți utiliza esența cursului său. În primul an am învățat limba franceză, chiar dacă notițele mele nu erau scrise perfect la început, dar cu timpul m-am corectat. La examene, eu nu am luat numai note de 10, de 9 și de 8, însă m-am descurcat și le-am luat pe toate. La sesiunea din toamnă am dat fiziologia, fizica și chimia și le-am luat cu bine. Aveam o prietenă mai mare ca vârstă, studentă la chimie, care locuia în aceeași casă cu mine. La un moment dat eu am făcut un abces teribil, în barbă. Nu mai puteam merge așa nici la cursuri, nici la masă. S-a bănuțit că aveam irizipel, care era contagios. Ea a observat că lipsesc de la masă și m-a căutat. A adus un student român din anul VI, care m-a trimis la un șef de lucrări de la T.B.C. din Spitalul Louis le Grand. Eu nu am acceptat să-mi facă incizie în barbă. El mi-a comunicat că a realizat un ser propriu, care mă putea vindeca, și l-am acceptat, dar mi s-a făcut rău în timp ce mi-l administra și am leșinat. Când m-am trezit, eram lungită pe un pat, dar m-am făcut bine. Doream să devin un medic bun. Idealul meu era nu să fiu maimuța profesorului, ci să-mi dezvolt propria personalitate în domeniul medicinei. Chiar din anul I de Medicină făceam stagiul practic la spital în fiecare dimineață, ca după prânz să trecem la disecții. Erau acolo mediciști europeni, africani, atât tineri cât și vârstnici. M-am pomenit obsedată de un gând: dacă aș ajunge chiar eu pe masa aceea de disecții? Am reîntâlnit la lucrările practice doi craioveni, cu care stăteam la aceeași masă. Ei m-am întărit. Realitatea este că mediciștii nu se îmbulzeau, ci la fiecare masă de disecție se așezau cinci studenți. Era un asistent la trei mese. La disecții, cadavrele erau aduse pe o bandă și noi trebuia să descoperim câte un mușchi, un organ sau nerv. Cunoșteam pe profesorul de fiziologie Leon Binet, în al cărui birou intram ca să purtăm discuții profesionale. Rouviere, alt profesor renumit, era autor al unui tratat de anatomie, în două volume, așa că mi-am alcătuit o bibliotecă de profil, inclusiv de chirurgie.

A.S.: Ce imagini din viața culturală pariziană îți vin acum în minte?

E.D.: Eram fascinată de viața culturală a Parisului. Vedeam monumente de artă, ascultam concerte de muzică simfonică. Mă plimbam prin Grădina botanică a "orașului-lumină", cum i se spunea Parisului. La 10 mai mergeam la Ambasada României, iar duminică mă delectam la

concertele Colonne, celebre pe atunci la Paris. I-am ascultat pe George Enescu și pe Menuhin cântând *Dublu concert de Bach*.

A.S.: Care este personalitatea cea mai proeminentă din România pe care ai întâlnit-o în cei trei ani la Paris, în afară de George Enescu pe care l-ai ascultat concertând?

E.D.: La Asociația studenților români l-am întâlnit pe criticul, publicistul și profesorul Ion Chinezu, venit cu bursă la Paris și care auzindu-mi numele, Elena Pușcariu, s-a apropiat cu multă căldură de mine. Eu am avut impresia că vrea să-mi facă curte și am ripostat cu duritate. El mi-a spus consternat că nu are vreo asemenea intenție, ci că este prieten bun și colaborator cu Sextil Pușcariu, ruda mea. Am precizat că eu nu l-am cunoscut pe Sextil Pușcariu, ci tatăl meu este în legătură cu el. Astfel tensiunea de moment s-a stins. Eu terminasem anul preparator și acum eram în primul an de medicină. La un moment dat mă pomenesc cu o scrisoare trimisă de Ion Chinezu, care îmi mărturisea că este singur și foarte bolnav. Cum să-l ajut? Am apelat la Iliescu, un student român în anul VI la medicină, căruia i-am spus că eu nu pot să-l ajut cu nimic pe acest conațional al nostru, decât să-i fac un ceai, așa că îl rugam pe el să mă însoțească. Iliescu i-a stabilit diagnosticul, i-a prescris medicamentele necesare și eu... i-am făcut un ceai. Profesorului Ion Chinezu a trebuit să-i scoatem din cap ideea, care îi produsese o depresie, anume că are tuberculoză. L-am condus la Spitalul Besancon de T.B.C., unde am reîntâlnit pe medicul cu serul care mă vindecase și pe mine. Acolo am decis să fac și eu practică, pentru că mi se dădea pat, era o bază materială bună și m-am simțit foarte bine. Dar la prima puncție venoasă, mie mi s-a făcut rău, așa că medicul a trebuit să se ocupe și de mine, nu numai de bolnavă.

A.S.: Înțeleg că te-ai acomodat foarte bine cu stilul medicinei franceze, că erai încântată de oferta culturală generoasă a Parisului. De ce ai plecat de la Paris după numai trei ani, adică înainte de terminarea facultății?

E.D.: După anul III am fost nevoită să mă întorc în țară, pentru că nu mai aveam suport financiar și am continuat medicina la Cluj. Pe mai departe am studiat medicina cu Hațieganu, Goia, Tătaru, Alex Pop, Minea, Ureche, Benetatto, Moga, profesori renumiți și foarte exigenți. Am dat concurs pentru post de asistentă externă la Spitalul C.F.R. din Cluj. Acolo venea de trei ori pe săptămână medicul docent Leon Daniello. Eu transcriam, la un moment dat, buletinele radiologice în condica bolnavilor. Da, dar nu cunoșteam prescurtările radiologice, care mi se păreau niște hieroglife. Am făcut o remarcă ironică, anume că “ceea ce fac eu este conșopisterie, nu medicină...”, mai ales că el avea un scris pe care eu nu-l descifram ușor. Mi-a replicat, întrebându-mă “dacă am făcut ciclul primar la școală”. I-am răspuns că am făcut clasele primare, dar nu am învățat să

scriu și hieroglifile. La terminarea facultății îmi amintesc cum defilam purtând șepci roșii cu cap de mort. Mă căsătorisem în anul IV cu Prof. Leon Daniello, care m-a fascinat cu înțelepciunea și cu vasta lui cultură, naș fiindu-ne Iuliu Hațieganu. Peste un an eram mămică.

A.S.: Dragă Elena, am înțeles că în timpul studiilor universitare erai pasionată de chirurgie. Oare pentru o ființă atât de delicată ca tine era potrivită o asemenea specialitate?

E.D.: Eu urmasem medicina generală și mă pasiona chirurgia. Lucram la Prof. Hațieganu, unde la practică trebuia să studiez cazuri. Era greu. O asistentă m-a sfătuit să fac o specialitate mai comodă, stomatologia. După Rodica, a urmat în 1938 al doilea copil, Ionel. Eram mamă a doi copii și am decis să mă dedic stomatologiei. În 1940 am terminat specializarea. Soțul meu nu dorea ca nevasta lui să muncească, dar eu mi-am deschis cabinet stomatologic în casa noastră nouă de pe Str. Eminescu, nr. 3, proaspăt cumpărată prin 1936 și transformată. Eram foarte mulțumiți să locuim pe aceeași stradă cu nașul nostru, cu Iuliu Hațieganu. Îmi amintesc cu bucurie cum vizitam împreună cu familia mea pe Valeriu Bologa, profesorul de istoria medicinei, om cultivat, cu un larg orizont. El locuia pe deal, lângă Casa copilului din cartierul Grigorescu, aproape de locuința lui Sandu Bologa și de cea a profesorului Tătaru. Valeriu Bologa avea o casă splendidă, edificată de arhitectul italian care a făcut și Episcopia din Cluj. Eu abia terminasem medicina și asistam cu interes la discuțiile soțului meu cu Valeriu Bologa. Dar ei rosteau adevărate savantlăcuri, greu de priceput pentru mine.

A.S.: Ce alte succese profesionale ale tale ți-au rămas în memorie din acea perioadă interbelică?

E.D.: Cabinetul meu de stomatologie era cel mai modern din Cluj, având aparat de radiografie dentară. S-a dus vestea că lucram fin și că aveam multă răbdare cu fiecare pacient, ceea ce era esențial pentru profesia mea de dentistă. Veneau la mine pacienți din înalta societate a Clujului. Iată că țelul meu de a deveni un medic bun se împlinise. Universitarii, mai ales ei, și-au făcut o obișnuință din a se trata la cabinetul meu modern. Chiar și pe Lucian Blaga l-am tratat de-a lungul timpului, atât la Cluj cât și la Sibiu în anii refugiului, după ce îmi amintesc că a venit prima dată la cabinetul meu de la Sibiu spunând: "Dacă nu reușiți să-mi reparați dintele din față, să știți că eu mă sinucid..." Eu aflasem că era îndrăgostit de o doamnă frumoasă și cu veleități de poetă, Eugenia Mureșan, soția unui protopop din Cluj, așa că l-am încurajat, asigurându-l că în nici un caz nu va fi pus într-o asemenea... situație tragică, întrucât eu îi voi repara dintele buclucaș. Și așa a fost. I l-am tratat în două ore! Atunci mi-a povestit că și soția lui, Cornelia, fusese medic dentist, chiar profesase în începuturi la Beiuș, dar apoi a renunțat. Mai târziu, avea să vină la cabinetul meu și

Dorli, fiica poetului, și Liciniu, un nepot al lui. Lucian Blaga a revenit în cabinetul meu din Cluj de multe ori pentru lucrări mai mărunte sau pentru o lucrare în aur pe vremea când aurul nu era prohibit, dar a durat mult timp până l-am procurat și apoi până am executat acea lucrare care tehnic era complicată.

A.S.: Da, Dorli va mărturisi că adolescentă, cum era pe la 16 ani, te studia atent în timp ce o tratai și constata că ai niște mâini foarte îngrijite și dibace, cu care puteai “face orice cu un bărbat”. Ea își amintea că erai de o eleganță fără cusur, înzestrată cu un bun gust funciar, chiar dacă nu erai frumoasă fizic și nu aveai șic. Iar tatăl ei întărea ideea că pentru o femeie mai important decât frumusețea este să fie îngrijită. Dorli își amintea cât erai de posesivă cu Lucian Blaga pe care “îl controlai”. Este adevărat?

E.D.: Desigur că atunci când venea la cabinet, poetul și profesorul Blaga nu stătea în anticameră ca toți ceilalți pacienți, ci avea un statut privilegiat. Leon îl invita în biroul lui și povesteau până ce îi venea rândul la tratament. Chiar mai mult, noi îl invitam apoi la masă și astfel prelungeam conversația, ceea ce l-a determinat pe Blaga să recunoască faptul că Leon i-a fost un bun prieten, un om de cultură rafinat, care i-a oferit sfaturi utile și pentru traducerea poemului *Faust*, capodopera lui Goethe. Mărturie poate sta dedicația scrisă de Lucian Blaga pe exemplarul oferit soțului meu: “Strălucitului și bunului meu prieten Leon Daniello care a urmărit realizarea acestei opere pas cu pas cu povețe și îndemnuri.”

A.S.: Astfel ai devenit tu muza inspiratoare a lui Blaga, după cum mi-ai mai povestit. Cuprins de flacăra inspirației, el nota pe hârtie versuri care tocmai i-au venit în gând și pleca acasă cu ele, ca soția lui, Cornelia, să le bată la mașina de scris. Așa au apărut poezii ca *Pădureanca*, *Poveste*, *Risipei se dedă florarul*, aceasta din urmă fiind inspirată de o plimbare a voastră din 1951 prin Grădina botanică a Clujului, sau *Portret*, text după care pictorița Lucia Piso ți-a făcut pictura din sufragerie. În ce atmosferă politică s-a desfășurat prietenia voastră?

E.D.: Da, ca să începem cu începutul, eu știam că înaintea mea Lucian avusese și alte muze inspiratoare, pe Lucia Gherghinescu Vanea, căreia i-a dedicat ciclul *Nebănuitele trepte*, vizitând-o și în sanatoriul unde era tratată de tuberculoză, sau pe Eugenia Mureșan, care se visa a fi Veronica Micle a lui Blaga. Cert este că eu am fost ultima muză a poetului și eram cunoscuți de 16 ani, dar prietenia noastră creatoare a durat vreo 11 ani. Din păcate, aceasta a coincis pentru amândoi cu perioada cea mai grea, plină de privațiuni și amenințări, a “întunecatului deceniu”, cum avea să fie numit el. După ce în 1948 l-au dat afară de la catedra de Filozofia Culturii din Universitate, Lucian Blaga a activat ca cercetător în cadrul Academiei la Institutul de Istorie de pe str. Napoca, apoi ca bibliotecar la Biblioteca Universitară din Cluj. Trebuie să înțelegem că Blaga a avut un mascat

domiciliu forțat, din moment ce în calitate de bibliotecar, el era obligat să depună rapoarte de activitate la fiecare două săptămâni. Îți închipui că directorul Bibliotecii Universitare, o instituție culturală atât de prestigioasă, era un muncitor, dintre cei nu semidocti, ci “sfertodocti”? Este drept că în Bibliotecă Lucian Blaga a fost avansat ca director adjunct, dar o asemenea promovare nu schimba cu nimic esența situației lui. Ca să înțelegi ostilitatea care plutea în aer, Tudor Arghezi, el însuși cunosător al dificultății acestei munci de traducere, a afirmat că traducerea poemului *Faust*, pe care Blaga tocmai o terminase în 1955, este execrabilă. Or, Blaga făcuse prima dată traducerea integrală a poemului goethean, el abordând cu mare curaj partea a II-a, mai filozofică. Nu era puțin lucru să traduci în versuri acea capodoperă. Uneori era fericit că a găsit o soluție atât de bună, încât a întrecut originalul. Muncise enorm, istovitor. Se poate vedea și în *Romanul epistolar* al lui Radu Stanca și Ion Negoitescu că el oferea fragmente din traducere spre lectură unor tineri intelectuali, celor de bună pregătire umanistă. În fapt, Blaga făcea munca de traducere cu toată responsabilitatea. Să nu uităm că el a publicat ca traducător volumul *Din lirica universală*, prin 1957, și antologia *Din lirica engleză*, parcă în 1958.

A.S.: Din câte îmi spui tu, care ai fost alături de poet în acel deceniu sinistru al vieții culturale în România, Lucian Blaga intrase într-o ceață deasă a amenințărilor de fiecare zi. Totuși în atâția ani, nu a existat nicio lumină care să-i poată da un licăr de speranță că va fi recunoscut pentru valoroasa lui operă?

E.D.: Îți dai seama că în 1956 la o sugestie a lui Mircea Eliade, idee susținută și de alți intelectuali din afara țării, Lucian ar fi trebuit să concureze la Premiul Nobel, dar oficialitățile comuniste nu au acceptat proiectul, pe motivul că el avea o filozofie idealistă și tot planul a căzut. Este adevărat că Blaga a primit cu reală mulțumire vestea că era cotelat pe lista celor propuși pentru acest onorant premiu. Pot afirma că el era foarte încântat, căci în străinătate era mai prețuit decât în țara lui, unde avea doar un nume, dar opera sa nu era cunoscută. Pe moment, l-au chemat la regiunea de partid și i-au propus să se mute la București. El a refuzat, afirmând că este mulțumit de condițiile pe care le are pentru scris la Cluj.

A.S.: Îmi amintesc că *Din lirica engleză* a fost o carte editată prin 1970 de Dorli Blaga, iar comentariile care s-au făcut atunci pe marginea selecției operate de traducător puneau în valoare numele unor poeți englezi importanți ca Eliot, dar tenta traducerii era blagiană, astfel că acele poezii apărute în limba română erau socotite mai degrabă niște prelucrări în stil blagian ale textelor originale. Așa se comenta în presa comunistă. Ca ostilitate alimentată politic față de o personalitate complexă, cum era Lucian Blaga, Anania povestea în *Rotonda plopilor aprinși* cum l-a vizitat pe Blaga la Cluj, pe când poetul lucra la Biblioteca Universității. Anania i-a

povestit că la o librărie centrală din capitală a apărut un caiet în care se formula întrebarea adresată cititorilor, anume ce autori ar dori ei să mai fie publicați. Cineva a scris că dorește să-l citească pe Lucian Blaga. Era o propunere curajoasă, pentru că opera lui Blaga era interzisă. Foarte surprins de o asemenea propunere, Anania s-a întors în librărie a doua zi și a căutat caietul cu propuneri. Ce credeți? Foaia respectivă dispăruse, a fost ruptă din acel caiet de comunicare cu publicul.

E.D.: Blaga se simțea tot mai însingurat, mai amenințat, temându-se chiar că își poate pierde libertatea. Nici posteritatea nu trebuia să-și amintească de el. De aceea, Blaga însuși s-a văzut obligat să-și dea la moara de hârtie propria operă din Biblioteca universitară de la Cluj. El cu mâinile lui a trebuit să dea la topit cărțile ce-i purtau semnătura. Îți dai seama? O groznicie mai mare ca aceea nici nu se poate închipui pentru un scriitor de valoarea lui. El era urmărit zi de zi într-o atmosferă tot mai tensionată. Desigur că nu era vorba numai de Blaga, cazul lui nu era unul accidental. Nu! Când studenții au făcut serenadă profesorului lor Iuliu Hațieganu, eu îi vedeam din geamul casei mele. Profesorul i-a sfătuit pe studenți să plece acasă. Dar ei nu l-au ascultat și a venit miliția, s-au făcut arestări. Studenții jucaseră *Hora Unirii*, gest care a fost socotit o culpă de neiertat. Pe Edi Pamfil l-au arestat pentru că a afirmat că “nu a apus steaua românismului.”

A.S.: Eu am văzut în Biblioteca universitară din Cluj-Napoca fișe bibliografice completate de mâna lui Lucian Blaga pe cartonașele clasice, pentru că pe ele figurează și astăzi inițialele lui. Cum se desfășura viața cotidiană a poetului-bibliotecar?

E.D.: Programul de opt ore zilnic la bibliotecă era foarte rigid pentru un creator ca el. Așa cum îmi relatează Lucian, de multe ori îngheța făcând fișele unor cărți sau scriind rapoarte. Cabinetul de la scară, unde el își desfășura activitatea, a fost numit “Bârlogul lui Faust”, pentru că pe lângă obligațiile curente el lucra și la traducerea capodoperei lui Goethe. În septembrie 1953 îmi scria: “Astăzi a început să plouă toamnă. În sala unde lucrez s-a făcut frig. Mi-au înghețat degetele și sufletul. Și traduc din Lermontov și Pușkin. Sunt câteva zile de când ai plecat și am rămas mai singur, nu știu cum, mai singur ca niciodată.” El scria în fiecare zi. Masa de prânz a luat-o un timp la cantina Operei maghiare pentru 3,50 lei pe zi, dar era mereu flămând. Venea uneori la noi și îmi mărturisea că a avut un meniu atât de inconsistent la cantină, încât a rămas flămând și mă ruga să-i dau ceva să mănânce. Apoi s-a mutat la pensiunea doamnei Bolchiș unde mâncarea era mai consistentă. Uneori o aducea și pe soția lui să mănânce acolo. Pensiunea aceasta era frecventată de intelectuali clujeni, dar printre ei se aflau turnători, care înregistrau orice opinie a “filosofului idealist”, cum îl socoteau comuniștii pe Lucian. Pe doi turnători i-am depistat chiar eu. Într-o zi, întorcându-se de la masă m-a vizitat și de cum a intrat eu i-am

spus că a vorbit la prânzul de la Bolchiș despre postul Europa liberă. S-a blocat. Atunci i-am spus: "Vezi, dacă eu spun "bună ziua" cuiva, este "bună ziua". Dacă tu spui "bună ziua", este "bună ziua" plus încă ceva." I-am explicat cum am aflat de această primejdie, i-am atras atenția și a devenit mai prudent." De azi înainte- a concluzionat el- nu mai vorbesc la cantină decât lucruri obișnuite." Dar era foarte dureros să observi că ești înconjurat pretutindeni de asemenea oameni periculoși, cum erau turnătorii, unii chiar colegi, alții doar cunoscuți. Nu-i plăcea să constate că oamenii judecă cu picioarele, nu cu capul.

A.S.: Ce motive aveau autoritățile ca să-l denigreze și să-l amenințe pe un om superior care crea zi de zi lucrări valoroase în domeniul filosofiei și literaturii, fără amestec cu politica ?

E.D.: Lucian Blaga și-a expus teoriile filozofice în cărțile deja publicate înainte de instalarea comunismului. Faptul că avea o concepție idealistă nu l-a oprit să predea ca profesor la Sibiu, în anii refugului, și cursul de marxism. El socotea că Marx a fost un gânditor și concepția lui se cerea a fi cunoscută. În istoria filozofiei, pe care el o predă, sunt trepte din Antichitate și până în prezent. Marxismul a fost una dintre ele, iar Blaga nu a omis-o. Supărător era că i se aduceau tot felul de acuzații mincinoase. La procesul intentat celor doi medici, orelistul Mihai Iubu și Perian, proces soldat cu șase ani de închisoare, un motiv de inculpare a fost afirmația că Lucian Blaga ar merita să devină președintele țării. Doctorul orelist Mihai Iubu îl prețuia nespun pe Lucian și în sensul aceasta, probabil, a fost făcută acea apreciere într-un cerc intim de prieteni. Dar cineva nu i-a fost adevărat prieten... Poate că a fost un telefon fără fir în care o afirmație s-a tot deformat. Exista și versiunea că Zaharia Stancu, revenit de mai multe ori la Sibiu, unde l-a vizitat pe Blaga, ar fi debitat apoi enormitatea că la Blaga veneau în vizită ofițeri germani. Îți dai seama că Lucian fusese ministru, fusese diplomat în Portugalia, unde învățase ceva. La el nu intrase nici un ofițer german, este cert. Dar pe această filieră a proliferării minciunilor s-ar fi ajuns și la enormitatea că Blaga dorea să devină președintele României. Ce se știe exact este că doctorul Mihai Iubu a fost încolțit de securiști, care se îndârjeau să-l determine să semneze o declarație prin care Iubu recunoștea că Blaga i-ar fi spus că el vrea să devină președinte. Alături de mine era și prietena mea Livia Armeanu, când a avut loc acel scandal. Se țipa la Iubu că Blaga ar fi fost în camera alăturată, dar răspunsul lui a fost că în cazul acesta să semneze chiar Blaga, nu el, care nu auzise așa ceva. La baza unei asemenea înscenări era o minciună sfruntată, căci poet și filosof -profesor, Blaga nu a aspirat niciodată la poziția de președinte. El nu urmărea problemele politice, pentru că îl interesau libertatea de gândire și cea de creație. O absurditate mai mare nu exista. Așa de crunt l-au bătut pe Iubu, că i-au fracturat mâinile. Dar el nu a acceptat să mintă.

A.S.: Care era situația ta într-un asemenea peisaj vitriolant ?

E.D.: Încercam să ne susținem reciproc toți cei apropiați, care eram urmăriți de securiști. De câte ori simțeam că eu pot, îl încurajam pe Lucian, eram optimistă. Nu era deloc simplu să fii tonică, pentru că și eu în perioada stalinistă am fost arestată o noapte și mereu amenințată. Eram apostrofată cu invective incalificabile de către un securist, care mă urmărea pas cu pas: “Dentistă spurcată, am să te distrug... Strada aceasta pute a jeg burghez.” Sunt convinsă că l-am ajutat pe Lucian să supraviețuiască în perioada cea mai grea...Daa, eram tonică. Dar cât era de greu să fii tonic, toți trăind cu spaima că vom fi duși oricând noaptea la pușcărie, la securitate! Orice întâlnire devenea suspectă. Știau și ce mănânci. Viață de coșmar! După ce m-am văzut arestată, să știi că mi-am pierdut curajul cu care îi înfruntam pe securiști. Mi-am dat seama că un dobitoc poate să te distrugă. Cred că ți-am mai povestit ce pățiserăm, când eu cu Lucian ne plimbam pe malul Someșului într-o seară. Fără să facem vreun gest de tandrețe nepermis, ne-am pomenit înconjuțați de câțiva securiști care doreau să ne compromită și, de aceea, ne-au condus în Parcul central al orașului, care era peste drum, unde a început o discuție aprinsă. Eu, cum sunt așa de micuță, am profitat de întuneric și m-am strecurat pe după niște tufe din vecinătate și dusă am fost spre casa mea, care era foarte aproape. Când s-au dezmeticit securiștii, nu mai exista motivul inculpării și așa am scăpat de încercarea lor de a ne încredința moral.

A.S.: Care a fost cea mai frumoasă declarație de dragoste pe care ți-a făcut-o Lucian Blaga?

E.D.: El îmi mărturisise crezul lui, pus sub semnul revelației, ce explica statutul prieteniei noastre, care rodea artistic :”Pentru a iubi cu adevărat, trebuie să ai în urmă aproape o viață întreagă. Anume alesături de melancolie ale vârstei dau iubirii o violență și o luciditate fără de care ea rămâne ușor în penumbră.... Că și vârsta poate fi o calitate încep s-o învăț acum, dureros câteodată, dar și îmbucurător. Aceasta e nu bătrânețea, ci adolescența triumfătoare, păstrată prin voia destinului în mine, timp de decenii pentru clipa singurei întâlniri cu iubirea.” Numai un bărbat de profunzimea trăirilor lui Blaga putea să sintetizeze fiorul de iubire matură în asemenea cuvinte alese. Lucian îmi spunea adesea că sunt “Greierușa” lui, pentru că am timbrul vocal al unui greier. Era o formă de alint. El credea că există un fluid bioelectric care apropie oamenii, tradus de Platon prin mitul androgenului. De câte ori veneam enervată de vreo problemă, Lucian mă liniștea, povestindu-mi ceva plăcut. El spunea că frumusețea mea “se alege din suflet” și poezia *Portret* este cea mai fidelă transpunere în versuri a felului cum mă vedea Blaga, închipuindu-se pictor portretist:”Culori am pentru ce se vede/și pentru ce mai e veșmânt./Culorile le iau din apă,/ din dulci otrăvuri și din vânt. //Doar pentru cele ce-s adaos/venind din sfânta ta planetă,/culori eu n-am în graiul lumii,/și nici

uleiuri pe paletă.” După mine nu a mai urmat vreo altă femeie, care să fie iubită de Lucian și să-l inspire, cel puțin din câte știu eu.

A.S.: Să nu uităm cuvintele Corneliiei Blaga despre poziția soției unui om de mare talent, căci ea nu a înțeles să pozeze în martiră pentru că poetul a strâns și alte femei în brațe, din moment ce ea a fost constelația principală a cerului iubirii lui și tot ea l-a ținut în brațe când a murit. Ce rol ți-ai propus să joci în scenariul vieții lui Lucian Blaga?

E.D.: Eu cred că am apărut ca o prezență tonică în viața poetului exact atunci când Cornelia, bolnavă și obosită în nobila-i descendență, nu-i mai putea fi sprijin moral lui Lucian și el avea nevoie de un asemenea reazim atunci când creația îi era pusă la index și el era nevoit să-și trimită la topit propriile volume. Îndura cu resemnare statutul de domiciliu forțat, oricât de mascat ar fi fost el. Pentru că Lucian venea la noi chiar câte trei zile pe săptămână, adică luni, miercuri și vineri, soția lui ar fi putut să sufere. De aceea, i-am transmis că dacă ea este deranjată, eu voi avea puterea să-i interzic lui Lucian să mai vină în casa noastră, unde de obicei erau cei doi copii ai mei și Anica, servitoarea, care de altfel l-a hrănit și în faza finală de boală, când a fost spitalizat la clinici cu diagnosticul de cancer pulmonar. Știi ce mi-a transmis Cornelia? M-a convins că era o femeie înțeleaptă, din moment ce a pus ca răspuns întrebarea: “Cum să mă supăr? Când a scris Lucian mai frumoase versuri de dragoste?” Se referea la ciclul *Vară de noiembrie*, la elegia *Bocca del Rio*, o capodoperă a genului, fără îndoială cea mai frumoasă poezie inspirată în literatura română de peisajul satului Gura Râului. Apoi, fiica mea Rodica l-a inspirat pentru *Catrenele fetei frumoase*. Aceasta pentru că ea a crescut sub ochii lui, ca din fetiță să devină o domnișoară. Îmi amintesc de o întâmplare când la liceu Rodica a fost îndemnată de profesoară să aleagă dintre mai mulți poeți români pe cel mai interesant, ca să citească o poezie. Ea a refuzat întreaga listă, afirmând cu tărie că ea înțelege să citească din creația unui singur poet român și acela este Lucian Blaga. Îți dai seama ce stupeare a provocat refuzul ei de a citi dintr-un alt poet român, în afară de Blaga. Aceasta, pentru că la noi în casă ea l-a auzit pe Lucian Blaga citindu-și mereu poeziile cele mai noi. De obicei, sâmbăta Blaga ne citea din *Faust*, pe măsură ce termina câte o parte de traducere. Era și pentru el un mod de a verifica felul cum sună traducerea, la care el lucrase din greu vreo trei ani. Noi eram primii lui ascultători. Ionel era prea mic, dar Rodica putea să înțeleagă câte ceva din povestea lui Faust. L-am auzit odată pe Lucian spunând cu mulțumirea lucrului încheiat că ”în timp ce Faust s-a căznit să o scoată pe Elena din Hades 30 de ani, el a scos-o în numai trei ani.”

A.S.: Atât sistemul filosofic unic în știința românească, pe care îl crease cu un efort titanian, cât și aportul său esențial la dezvoltarea liricii,

dramaturgiei și prozei memorialistice naționale ne încredințează că era un geniu al secolului XX.

E.D.: Fiecare izbândă a lui Blaga se raporta la eternitate, el privea mereu în viitor. Era foarte trist numai pentru că vedea că țara noastră merge din rău în mai rău sub comuniști. Blaga credea în ideea echipei de 11 tineri filozofi români, cum o va dezvolta mai târziu și Constantin Noica. Nu numai pe fotbaliști se cuvine să-i subvenționeze statul, ci și pe gânditori. Aceasta nu înseamnă că fotbaliștii trebuie disprețuiți. Ei au luat locul gladiatorilor din Antichitate și masa mare a românilor cere meciuri. Și eu urmăresc câteodată meciuri la televizor. Dar rolul gândirii este major. Odată am citit o carte, pe care am terminat-o într-o singură noapte. Nu-i mai țin minte titlul și autorul, dar era vorba de conducătorii lumii. Între ei mi-a rămas în minte pilda lui Asoka, cel care a fost pus în situația de a porni un război ca să-și mărească imperiul. Când a văzut câmpul de bătălie plin de morți, a decis că el trebuie să conducă, recurgând la virtuțile minții, la înțelepciune. De aceea, el a ales nouă oameni înțelepți, pe care nimeni nu trebuia să-i cunoască. Ei îl sfătuiau în mare secret. Urmarea a fost, că fără vărsare de sânge, fără violențe, Asoka a izbutit prin bunătate și înțelepciune să-și întindă imperiul. Eu zic că și la noi, comunismul a fost învins prin înțelepciune, prin inteligență.

A.S.: Pentru că ai stat în imediata apropiere a lui Lucian Blaga, ce părere ai acum, când de trei decenii deja a început posteritatea sa, despre valoarea în sine a operei create de el, scrisă uneori chiar sub ochii tăi?

E.D.: Lucian Blaga vroia să fie fratele mai mic al lui Mihai Eminescu, cel care a făcut limba română. Eu cred că el va fi mai mult decât atât, pentru că el a scris și piese de teatru de mare valoare. A fost și prozator și neapărat un filosof adevărat, cu un sistem de gândire propriu. El este la fel de mare ca scriitor și ca filosof. Emil Cioran și Constantin Noica l-au considerat pe Blaga egal în toate domeniile în care s-a afirmat, așa cum Eminescu n-a fost. Blaga a confiscat miturile lumii, făcându-le românești, căci Noe devenea un morar părăsit, ca să-ți dau un singur exemplu dintre atâtea posibile.

A.S.: Eu dețin un exemplar din *Censura transcendentă* a lui Blaga pe care citesc dedicația dată unui tânăr filosof "Lui Em. Cioran un capitol de metafizică și toată prietenia, L.Blaga". Era în anul 1934. Ce s-a întâmplat concret în relația dintre Blaga și Emil Cioran, deteriorată prin articolul satiric *Farsa originalității* scris de Blaga la comandă politică?

E.D.: Prin toamna lui 1959 Lucian mi-a mărturisit că este tare necăjit pentru că i se cerea să defăimeze pe Emil Cioran de la Paris. Cel care i-a comunicat această solicitare oficială era prietenul său, istoricul Constantin Daicoviciu, care se înscriesese fără nicio rezervă în Partidul Comunist, după ce fusese... legionar. De ce o asemenea solicitare ? Blaga

urma să protesteze împotriva felului cum Cioran prezentase România în ultima carte apărută la Paris. El a refuzat de repetate ori să scrie un asemenea text, pentru că nu cunoștea cartea. El a explicat că nu poate scrie, numai pentru că cineva îi comandă. O a treia oară, profesorul Daicoviciu i-a procurat o recenzie la acea carte, unde se preciza că Cioran afirmase că, dacă el ar ști că mai are în vene o picătură de sânge românesc, el l-ar scoate și l-ar da la câini. I s-a explicat și amenințarea care plana asupra lui Blaga ca filozof, anume că dacă va refuza să scrie articolul așteptat, Lucian va fi arestat. Daicoviciu chiar l-a îndemnat prietenește: ”Scrie, măi Lucian, că nu te mai pot apăra și ăștia chiar te arestează.” Realitatea era că noi, toți cei apropiați, am fost indignați să aflăm că Emil Cioran își renega țara. Cum poți tu, care trăiești în Franța, ferit de relele comunismului, trăind în libertate, să te dezici de neamul tău? Din frământarea dramatică a acelui moment s-au născut cel puțin două poezii. Una știu că este *Cântec despre regele Ioan* din ciclul *Vârsta de fier* unde apare leitmotivul lui “Ion fără de țară”, în care plutește un aer de deznădejde generală (“Un vaier dac-ar fi s-auzi/a zecea mia oară, să știi/că unu-i pentru toți:/Ion fără de țară”). Este o negație similară cu “1959, an fără rouă”. A doua poezie pe care mi-o amintesc este *Cântec pe sub pietre și flori*. Acestea sunt între ultimele lui creații în versuri, de altfel.

A.S.: Ceea ce ai cunoscut tu și, iată, îmi povestești acum despre situația dramatică în care s-a scris pamfletul lui Blaga *Farsa originalității* ar putea da o justificare precumpănitoare atacului virulent împotriva plagiatului pe care l-ar fi practicat Cioran în volumul incriminat. Dar Blaga recunoștea frumusețea stilului cioranian. Situația nu este deloc simplă și nu se rezumă la tensiunile specifice întunecatului deceniu. Ți-am mai spus că în 1934 Blaga îi arăta lui Cioran prietenia și prețuirea sa, ca un maestru care își încuraja ucenicul. În revista *Gândirea* Cioran nu ezită să constate în articolul său intitulat *Stilul interior al lui Blaga* că Lucian “s-a ridicat la același nivel pe toate planurile în care s-a realizat.”, idee pe care o susții și tu astăzi, nu? Așadar, articolul-pamflet pe care Lucian Blaga l-a scris atunci, la o comandă politică, a rămas în sertar. Tu m-ai asigurat că autorul textului pamflet a fost foarte mulțumit că în răstimpul care a urmat nu i s-a mai cerut articolul acela. Este adevărat că boala ce se agravase l-a obligat să facă investigații după investigații, spre a i se stabili diagnosticul real. Sfârșitul a venit imediat apoi, neașteptat de curând. Doar după moartea lui, Dorli a scos la iveală articolul care a surprins prin virulența lui pe toți comentatorii, dată fiind până atunci atitudinea de fair-play a lui Blaga față de colegii de breaslă. Nu pierdem din vedere nici polemicile cu D. Stăniloae, cu N. Crainic și alți câțiva detractori ai săi, dar acestea se datorau convingerii lui că pentru punctul tău de vedere merită să te bați, dacă ai argumente în care crezi. Realitatea este că după apariția articolului *Farsa originalității* în *Contemporanul* din noiembrie 1962, ca apoi să fie

inclus în volumul *Izvoade*, Emil Cioran a aflat de acest pamflet, exact cum pronosticai tu într-o discuție cu Dorli. Emil Cioran în corespondența sa cu Arșavir Aterian, confirmă de la Paris cunoașterea pamfletului blagian și concluzionează că articolul “nu mă onorează nici pe mine, nici pe el (adică pe Blaga, n.n.)”, dar socotește că este un prilej de despărțire de acest autor al unor cărți, pe cât de substanțiale, pe atât de plicticoase. Norocul este că citind asemenea cuvinte, știi cât de paradoxal era, în general, Emil Cioran care glisa permanent între extreme. Această mărturie atât de clară pe care mi-ai făcut-o acum completează și nuanțează o pagină de istorie literară. Ea nu va trebui să fie ignorată de viitorii monografi ai scriitorului-filozof. Care a fost cauza morții lui Lucian Blaga?

E.D.: Nu știu dacă Lucian a avut presentimentul morții, dar motivul cenușii este frecvent în versurile sale. Poezia *Greierușa* este încărcată de apăsarea pe care el a trăit-o în anii întunecatului deceniu: “Greu e totul, timpul, pasul./ Greu-i purcederea, popasul./ Grele-s pulberea și duhul./ greu pe umeri chiar văzduhul./ Greul cel mai greu, mai mare/ fi-va capătul de cale./ Să mă-mpace cu sfârșitul/ cântă-n vatra greierușa: / Mai ușoară ca viața/e cenușa, e cenușa.” Boala declanșată a schimbat direcția preocupărilor lui Lucian. S-a adresat mai multor medici din Cluj. El a plecat la București, apoi a revenit la Cluj, în căutare medicului care să-i stabilească adevăratul diagnostic. Puțini au fost cei care au cunoscut atunci adevărul. Eu am fost înștiințată ca medică, de fapt, Lucian Blaga nu are osteoporoză, cum se considerase la început. Se știe că osteoporoza este boala sâracilor, a celor care nu se alimentează suficient, iar eu judecam că mult timp Blaga nu își asigurase hrana cea mai consistentă. Totuși acel diagnostic s-a infirmat. S-a stabilit că el nu avea nici cancer la șira spinării, cum se crezuse, ci cancer pulmonar, drept care sfârșitul îi era aproape. Am dat trista veste unei nepoate a lui Blaga, ca familia să ia măsurile necesare. Eu am trimis pe Anica, femeia mea din casă, cu mâncare la spital până la capăt. Îi plăceau supa de pui pasirată, crema de vanilie, cornulețele moi, prăjiturile de casă. Continuu cerea și porumb fiert. I-am trimis și recipientul cu care putea mânca lichide în poziție orizontală, când situația a cerut-o. Dar finalul era iminent. După ce a murit, Anica s-a dus la spital și a luat castronele, olișoarele, farfuriile noastre de porțelan, din care mâncase el. A fost depus într-o capelă situată lângă clinici. La capul lui în sicriu s-au strecurat câteva brândușe, florile sale preferate, pe care eu, uite, le păstrez și acum aici pe perete într-un tablou pictat de mine. Știi cum începe poezia *Poveste*, pe care eu i-am inspirat-o :” Ne ducem prin tomnatice păduri,/ tristețea să ne-o ardem în lumină./ Ne amăgesc cu mii de june guri/ brândușile ivite pe colină.” Lucian iubea brândușele și iată că eu le privesc mereu, mereu, în acest tablou pictat anume de mine. O studentă mi-a mărturisit că a strecurat în sicriul lui Lucian Blaga versurile poeziei *Căinele din Pompei*, un sonet excepțional. Atunci când a ajuns la Lancrăm, cosciugul a fost coborât în pământ după slujba religioasă, fără să se dea

voie să se rostească vreun discurs. Eu am și acum textele poeziilor pe care mi le-a dedicat, am scrisori de la el, opt dintre ele am acceptat să le publice profesorul Liviu Petrescu. Dragă Anca, trebuie să-ți mulțumesc pentru că prin discuția noastră tu m-ai plimbat printr-o împărăție, împărăția amintirilor mele.

Luciditatea deplină a minții Elenei Daniello la cei 88 ani ai ei, tonusul bun, veselia ei funciară, caldele amintiri care o legau de poetul "Mirabilei semințe", încântarea cu care îmi făcea mărturisiri, m-au determinat să-i propun o filmare a dialogului nostru. Filmarea s-a realizat cu ajutorul cameramanului Radu Ilea de la TVR Cluj, în zile de iulie 1998 și în vara anului 2000, în casa ei în două reprize distincte. La sugestia doamnei Mariana Pândaru Bârgău, redactor-șef al revistei Ardealul Literar, am transcris pentru prestigioasa revistă de la Deva dialogul nostru prietenesc, care, din 1996 și până în anul 2010, a fost mult mai bogat decât o pot dovedi rândurile de mai sus. Așa cum am reconstituit discuțiile noastre, transcriind cele patru ore de înregistrări cinematografice și descifrând alte notițe pe care eu le făcusem în timpul conversațiilor noastre, textul îmi apare deosebit de interesant ca întreg. Nu mi-ar fi iertat să nu prezint și altor reviste noutatea multor afirmații edificatoare pentru cunoașterea omului, a creatorului Blaga și nu mai puțin a epocii nefaste prin care a trecut el în ultimul deceniu de viață. Întrezăresc speranța că paginile de mai sus se vor constitui ca prim fragment dintr-o viitoare carte consacrată acestui dialog.

Biruit-au gândul ca datoria morală pe care o am față de o asemenea prietenă, cum a fost neuitata doamnă Elena Daniello, să se îplinească acum și astfel!

TIMOTEI URSU

Relatarea dispariției documentelor mele științifice¹

În România, suplimentar activității mele artistice (ca regizor cinematografic și autor de scenarii), începând din anul 1982 – când, practic, am fost *expulzat* din producția de film de lung metraj și televiziune – mi-am dedicat majoritatea timpului unei activități de cercetare științifică în domeniul vestigiilor dacice din Munții Orăștiei. Devenit membru al Asociației Oamenilor de Știință din România (1982), – vezi în anexă fotocopia legitimației de membru al AOSR – activitatea mea din acești ultimi trei ani este cuprinsă într-un amplu studiu multidisciplinar pe o temă de tracologie, intitulat *Sistemul numeric daco-get*. Importanța acestui studiu a fost confirmată la Congresul de Cibernetică (București, 6 Septembrie 1985), când ultima mea comunicare științifică s-a bucurat de un deosebit succes. Îndată după aceea s-au făcut presiuni asupra mea să accept anumiți “co-autori” din partea Institutului de Istorie de pe lângă C.C. al PCR, condiționându-se astfel tipărirea studiului - (în România tipografiile aparțin în exclusivitate Statului). Concomitent, fondurile destinate “echipei de cercetare la sanctuarele dacice” au fost anulate, ceea ce însemna, practic, stoparea cercetării. Am decis atunci că singura formă de a-mi salva studiul științific (și, implicit, viitorul familiei mele și al meu!) este plecarea în Occident.

După ce - vreme de patru ani - am suferit în România o serie de neajunsuri care reprezentau o evidentă persecuție politică provocată de atitudinea mea protestatară (2001-2002) față de amplificarea cenzurii comuniste în producția cinematografică de lung-metraj, am ales calea turnării unui film documentar în Flota de Pescuit Oceanic activând în Atlantic, drept unică soluție imediată de refugiu în Occident. Am intenționat ca prin această dramatică părăsire a țării natale și cu riscul compromiterii statutului meu de regizor de film și televiziune, de cadru

¹ Raport înregistrat la Poliția din Las Palmas de Gran Canaria, în 5 August 1986. Traducere după copia în limba spaniolă.

Nota redacției: În 23 Iunie 1986, după încheierea filmărilor pentru filmul de protecție a muncii comandat de Întreprinderea de Pescuit Oceanic Tulcea studioului Sahiafilm (referitor la activitățile la bordul traulerelor românești care pescuiau în apropierea coastelor Africii de Sud, și după depunerea materialului filmat în “inventarul navei” polar 6 aflată pe drum de întoarcere spre Constanța), atât regizorul Timotei Ursu cât și operatorul Emil Nastovici au solicitat – independent unul de celălalt! – acordarea statutului de refugiați politici în Insulele Canare (Spania).

didactic universitar și cercetător științific, să asigur copiilor mei și mie însumi perspectiva unei noi vieți, în libertate.

O fericită conjunctură a făcut ca Întreprinderea de Pescuit Oceanic Tulcea (cu care mai făcusem un voiaj de filmări pentru Televiziunea Română, cu nouă ani în urmă) să comande Studioului Sahiafilm o producție de 20 minute, de “protecție împotriva accidentelor de muncă pe traulerele de pescuit oceanic”; și, cunoscându-mi antecedentele, să mă solicite ca realizator. La ambarcarea pe navă am ascuns – cu real pericol: sub salteaua patului! – originalul dactilografiat al studiului și câteva mini-dicționare, dar am păstrat “la vedere” o valiză cuprinzând 2200 fișe de extrase bibliografice de specialitate, cu care “lucram zilnic”. (Se știa că am încheiat cu IPO TULCEA un... contract, care stipula că, dacă voiajul navei POLAR 6 se prelungește și după 25 Iunie, întreprinderea comanditară se obligă să...”îmi asigure revenirea aeriană imediată, din Namibia, pentru a putea relua la 3 iulie cercetările la sanctuarele dacice din Munții Orăștiei”(!)...).

Încadrarea rapidă în echipajul navei POLAR 6 a avut loc nu prin legitimarea cu pașaport (o procedură greoaie și frecvent anulată de organele de Securitate comuniste), ci prin încadrarea formală a regizorului și a operatorului ca membrii ai echipajului navei POLAR 6, prin asimilare, pe posturile vacante de... “cercetători științifici în studierea pescuitului oceanic”. În ce mă privește, am mai fost în situație similară în voiajurile maritime din 1976 și 1981, prin această formulă putând beneficia în deplasare de modesta diurnă de \$1.05 per zi de navigare. Soluția – neobișnuită! - a luat prin surprindere organele de Securitate; dar, pentru a nu se deranja programul de plecare a vaporului și, deoarece operatorul designat de Studioul Sahia (Emil Nastovici) era fiul unui notoriu colonel de Securitate din București, și mai era recent căsătorit și soția sa abia născuse, (iar în ce mă privește - eram căsătorit și cu doi copii, proprietar în România al unui apartament, aveam antecedentele unor voiajuri anterioare, în 1976 și 1981 cu flota de pescuit și cea comercială ale României, “fără evenimente”), s-a dat, din partea Direcției Securității Județene Tulcea, avizul de plecare.

Totuși în cazul nostru (și am aflat ulterior, în “zona de pescuit Africa de Sud” acest lucru chiar de la comandantul vaporului, Ion Crișan !), Securitatea a luat măsura specială ca, în echipaj, să nu se afle - ca de obicei - un singur securist sub acoperire, ci... trei: apăruseră și... alți doi “noi marinari” (care nici măcar nu știau care este... babordul și care e tribordul!?) și un al... treilea radiotelegrafist (de... “rezervă”, deși în rolul de echipaj sunt prevăzuți numai doi!). Atât operatorul Nastovici cât și eu am constatat în mai multe rânduri că, atunci când eram la filmare sau la masă, cabinele noastre erau “controlate”, fapt pe care l-am supus... aprecierii comandantului!...

*

Am ridicat ancora la 1 Aprilie 1986, din Tulcea. Un ordin secret al Securității Române interzice membrilor de echipaje maritime să posedे dicționare, ghiduri de conversație și cărți cu descrierea țărilor în porturile cărora navele românești urmează să ancoreze, deținerea unor astfel de *înscrisuri interzise* fiind o dovadă prezumptivă a unei intenții de “defectare”; (între 1980 și 1985 circa 6% din personalul navigant românesc a cerut... *refugiu politic* în “porturile de cheltuire a valutei”). Pentru că nu era de conceput că aș putea coborî în Las Palmas de Gran Canaria – portul în care mă pregăteam să cer azil politic! cu o... valiză, cuprinzând toate hainele, dicționarele, voluminosul fișier cu 2200 fișe, etc.; (dacă aș fi făcut-o, aș fi fost imediat “arestat la bord”, dus în România și predat organelor de Securitate!) - am decis ca în nopțile celor două luni și jumătate de navigare, având o cabină individuală, cu ajutorul unei lupe să copiez miniatural fișele la dimensiunea câte unei jumătăți de foiță de țigară (4 x 2.6 cm), care acum puteau fi citite doar cu lupa iar studiul, pe foițe cu dimensiunea 8 x 5 cm, cu finalitatea de a încăpea - împreună cu câteva mini-dicționare și legitimația AOSR - într-un... dublu fund de carton, pe care l-am construit în sacoșa de cumpărături cu care, goală, toți marinarii coboară în porturile de “cheltuire a valutei”, întorcându-se apoi încărcăți de... bunuri care să poată fi valorificate acasă. Planul meu era acela de a depozita în dimineața coborârii în Las Palmas – cel mai sigur la Muzeul Colon!? – valoroasa sacoșă cu “dublu fund”, apoi să mă reîntorc cu un taxi (or, poate, cu o mașină nemarcată a Poliției?!) la vapor și să grămădesc rapid câteva haine necesare într-o “cutie de pește congelat” pe care, la controlul de vardié, la scara de coborâre pe cheu, să o pretind a fi... micul meu comerț ilegal de pește, cum spun marinarii români: “să fac și eu... bufful”!... Dacă stratagema era descoperită și urma să fiu reținut cu forța la bord, sacoșa mea fiind deja... la bună-păstrare în Muzeul Colon, ar fi urmat ca – bun înotător! – să sar peste bord la plecare, sau la traversarea prin canalul Gibraltar... (Pentru a nu cădea în mâna organelor de Securitate, documentele originale – fărâmițate – le-am aruncat în mare, noaptea, de la pupa, cu 24 ore înaintea acostării în rada portului Las Palmas).

... Fapte și intenții care, omului-liber dintr-o țară liberă, i se par – firesc! – mai degrabă de domeniul ficțiunii. Dar fac apel la bunăvoința și experiența Dvs. pentru a înțelege statutul meu psihologic din acel moment, după patru luni de nopți nedormite în așteptarea marelui pas spre *Libertate*. În cele două luni și jumătate de navigare, aproape că am învățat pe de rost *Ghidul de conversație român-spaniol*, ascuns sub noptieră”!.. Absolvent de filologie, cu o bună practică a limbilor romanice, am avut sentimentul că am deprins extrem de rapid spaniola; totuși – poate din pricina emoției momentului?! – pe străzile din Las Palmas abia puteam... îngăima câteva cuvinte: nimeni nu înțelegea, mai nimic, din... *Ghidul de conversație Român-Spaniol*...! Pe atunci nu cunoșteam pe absolut nimeni în Las Palmas, dar cu nouă ani în urmă, navigând tot cu navele IPO Tulcea și

beneficiind de trei zile de reparații necesitate de nava POLAR 2, am filmat la Muzeul Colon (Columb) un scurt reportaj care a fost nu numai televizat în România, dar TVR a trimis o casetă cu copia filmului amabilului personal al muzeului care nu a perceput nici o taxă pentru acea filmare. În 23 iunie, m-am prezentat directorului muzeului, D-l Alfonso Armas Ayala, la ora 10 a.m., explicându-i... (în franceză!) că sunt cercetătorul științific Prof. Timotei Ursu din România, cum de m-am aflat la bordul transportorului frigorific POLAR 6 și că îi solicit ajutorul “colegial” să defectez în Occident.

Cu deosebită amabilitate mi-a acceptat propunerea, asigurându-mă că “... va păzi cu mare grijă *zestrea mea științifică*”: sacoșa cu dublu fund, conținând patru mini-dicționare (francez-român, român-francez, englez-român, român-englez, plus, deasupra, mini-dicționarul spaniol-român; al șaselea, cel român-spaniol, l-am luat cu mine urmând să-mi ușureze formalitățile la Poliție). Se aflau tot acolo, în dublul-fund, alături de legitimația de membru al AOSR, cele circa 32 “foițe” pe care copiasem, miniatural, studiul *Sistemul Numeric*... Cele – (acum reduse la 1400) - “mini-copii” ale fișelor încăpuseră îndesate în... două pachete (largi) de țigări spaniole, aflate fiecare în câte unul din cele două buzunare ale bluzei. Purtam pantaloni scurți, bluza, sandalele și aveam doar vreo 17 dolari în buzunare, schimbați rapid în *pesetas* locali. Au făcut însă reală impresie “mini-fișele” din buzunarele bluzei, directorul chemând secretara și o muzeografă, să le vadă și să... mă laude!...

D-l Armas mi-a dat cartea sa de vizită și adresa Poliției, unde mă aștepta, deja - cu recomandarea din partea sa – D-l Heliodoro, comisarul șef al Poliției din Las Palmas, pentru a-mi întocmi formalitățile de refugiu politic.

Deoarece a doua zi urma să fie sărbătoarea locală “Fiesta din 24 Iunie”, D-l Armas m-a asigurat că a treia zi îmi voi putea recupera sacoșa cu documentele, care “vor fi păstrate cu strictețe în propria sa casă”...! Dar, ceea ce este mai important acum: să mă prezint la Poliție, înaintea riscului de a mă întoarce la navă.

În situația dată și față cu o asemenea amabilitate, nu puteam pretinde o chitanță, urmând să-mi las documentele “pe încredere” mai ales că dublul-fund al sacoșei era bine închis cu bandă adezivă; și nu se cădea să jignesc o personalitate științifică, un intelectual de frunte al Insulelor Canare, un “benefactor” care era, totodată, șeful unei importante instituții a Statului Spaniol!...

La Poliție, unde am explicat “planul meu în doi timpi” și am precizat că am lăsat documentele mele științifice la Casa Colon, mi s-a interzis să mă întorc la vapor. De ce?... Colegul meu, operatorul Emil Nastovici, spre uluirea mea, tocmai... cerea alături, în altă încăpere, statutul de refugiat politic; iar căpitanul navei, Ion Crișan era deja în alertă, trebuind să predea Poliției “Carnetele noastre de... marinari”!

La ora 13.00, D-l Armas Ayala nu mai era la muzeu (unde m-am întors cu vagi presentimente!), iar a doua zi – fiind sărbătoare – muzeul urma să fie închis. Între 25-29 iunie am solicitat în fiecare zi să vorbesc cu directorul, fără succes. În 28 iunie am lăsat secretarei un desen al muzeului, dedicat D-lui Ayala, împreună cu o scrisoare în care, cerându-mi scuze că “deranjez”, explicam cum că trebuie să-mi recuperez documentele științifice și dicționarele. În 29 iunie era duminică, eram de o săptămână refugiat politic în Insulele Canare. În 30 iunie (sau, poate: 1 iulie, nu sunt sigur ?!), m-am întâlnit cu D-l Armas în muzeu, el... scuzându-se că “nu-mi poate restitui sacoșa, pentru că... este la el acasă” (?!). Dar – a precizat el – “un polițist de la Madrid se interesează de această sacoșă”. Înțelegând că documentele mele – dacă au fost examinate - scrise într-o limbă practic necunoscută în Insulele Canare și cu numeroase conotații matematice, vor fi putut stârni anumite suspiciuni, m-am oferit să fac o expunere științifică pentru istoricii din muzeele orașului (aflate toate în subordinea D-lui Alfonso Ayala Armas). Cu neliniște am constatat tendința D-lui Ayala de a evita orice discuție cu privire la studiul lăsat în păstrarea D-sale (!) și de a muta evident discuția asupra... situației mele “economice” (aceasta, cu adevărat dificilă, la o săptămână de la “defectarea” în Las Palmas; rămăsesem doar într-un pantalon și o bluză, cu o sacoșă care a devenit *invizibilă*, și fără cele mai indispensabile obiecte de igienă personală!). Evident indispus de cererea mea de a-mi recupera imediat sacoșa, D-l Ayala - devenit dintr-odată distant! –mi-a spus să mă prezint după-amiază la ora 16.00 la Museo Perez Galdos, unde un anume Don Jose îmi va restitui “obiectul”. La ora fixată, Don Jose mi-a predat în poarta muzeului “obiectul”; am observat imediat că lipsea *Dicționarul spaniol-român*, care nu se aflase împreună cu celelalte, în dublul fund. Am presupus că, probabil dorind să utilizeze în română unele cuvinte ajutoare dialogului nostru franco-spaniol, D-l Ayala a consultat dicționarul și-l voi putea recupera ulterior; faimosul “dublu fund al sacoșei”, lipit cu bandă adezivă, părea intact.

Ajuns la motelul unde promisem o cameră, am deschis și dublul fund, pentru a constata că, de fapt, lipsesc *patru* elemente:

- Mini-dicționarul spaniol-român
- Lista bibliografică a fișelor (4 pagini, 17 x 23 cm.)
- Extrasul studiului, copiat miniatural (32 pagini, 8 x 5 cm)
- Două fotografii aeriene ale sanctuarelor dacice de la Sarmizegetusa Regia.

Dintre acestea, ultimele două sunt *piesele principale*, de maximă valoare științifică, aflate în dublul fund ... În anexa acestui raport prezint lista integrală, inițială, a conținutului dublului fund. Din fericire, nu lipsea singurul meu act oficial, legitimația de membru al AOSR, a cărei copie o atașez acestui raport!

Având în vedere remarca D-lui Ayala că “poliția s-a interesat de pachetul meu”, m-am gândit că ceea ce lipsește a fost reținut temporar, pentru cercetare. La ora 18.00 aveam la poliție întâlnire fixată cu “D-l. inspector venit din Madrid”, la Brigada de Cercetări. Inspectorul (care mi-a verificat dosarul de refugiat politic), mi-a precizat că la Poliție nu se știe nimic despre aceste documente dispărute!.. Mi-au cerut – dacă am?! – o chitanță pentru încredințarea la Muzeul Colon a sacoșei și un inventar al conținutului, în vederea întocmirii unei reclamații.

Situația mea era foarte delicată, neavând nici o hârtie ca “probă legală”. L-am informat în scris despre asta, la 8 iulie, la Comisariatul de Poliție, pe D-l Heliodoro. A doua zi am încercat o “mediere” cu ajutorul D-lui Gelu Barbu, pe care l-am cunoscut în Las Palmas în 28 Iunie și care tocmai era pe punctul de a pleca în concediu, în Europa, cu mama lui.²

Gelu Barbu a discutat telefonic cu D-l Ayala, cu care era în relații amicale, repetând că acesta “nu știe nimic despre dispariția documentelor lipsă”. L-a rugat prietenește pe D-l Ayala să intervină la poliție pentru recuperarea documentelor dispărute. D-l Ayala a fixat o nouă săptămână pentru obținerea unui răspuns, dar după trecerea acestei săptămâni situația a rămas neschimbată.

În această situație, în condiția specială a rămânerii mele în Las Palmas cu perspectiva iminentă de a pleca la Madrid pentru formalitățile de plecare în USA - și deoarece problema documentelor mele nu s-a rezolvat până la 20 iulie - am încercat să obțin sprijinul Biroului de Detectivi Particulari “ASTER”; dar șeful agenției mi-a spus a doua zi să “rezolv cazul” numai cu... ajutorul Poliției (!).

Din nou m-am prezentat la D-l Heliodoro și la șeful Brigăzii Operative (29 iulie), când mi-au cerut să întocmesc o nouă relatare scrisă, în vederea investigației. Am încercat iarăși (în 30 iulie) o discuție cu D-l Ayala Armas, la Museo Colon. Mi-a repetat că nu are nici o explicație asupra dispariției documentelor mele. I-am spus încă odată că studiul meu nu poate fi de folos nici unei alte persoane, deoarece a fost patentat oficial în România; dar că extrasul studiului sustras conține o serie de măsurători amănunțite efectuate în situl arheologic, măsurători pe care – cu statutul meu de “defector politic” – nu le mai pot repeta acolo, iar notele originale le-am aruncat în Ocean; cu alte cuvinte: că, prin dispariția extrasului, se sacrifică fără sens și fără nici un beneficiu pentru altcineva, dezvoltarea unui studiu de majoră importanță științifică. D-l Armas a repetat că “pachetul a fost păstrat doar în casa sa și la... Museo Galdos, unde Don

² *Nota redacției:* Gelu Barbu a fost prim-solist în baletul Operei Române de la București; ”a fugit în Occident” cu circa un deceniu mai devreme, deschizând un STUDIO DE BALET în Las Palmas de Gran Canaria și devenind una din marile personalități culturale ale capitalei canariote. Părinții lui G.B. fuseseră colegi și prieteni apropiați, la Timișoara, în anii 1940-1960 cu părinții lui Timotei Ursu.

Jose este omul său de încredere (?!), iar pachetul *nu a fost deschis* până când mi-a fost restituit” !...

Pentru că toate încercările mele s-au dovedit neproductive, mă văd obligat *să reclam acest caz Poliției, cu rugămintea de a primi sprijinul Dv. în lumina Decretului Regal 511/1985, 20 II.*

Nu acuz una sau mai multe persoane; constat doar – cu deznădejde! – dispariția documentelor mele științifice, în condițiile în care sunt presat să părăsesc Las Palmas-ul. Având o respectuoasă încredere în Poliția Spaniolă, vă rog să analizați condițiile speciale în care s-au petrecut faptele, ținând cont de statutul meu de *refugiat politic*.

Anexez de asemenea sacoșa cu fundul dublu (despre care se spune că n-a fost deschis!); îmi permit să sugerez de a se verifica dacă în interiorul acestui fund dublu se află doar amprente digitale ale subsemnatului ?! Prezint, de asemenea, cartea de vizită cu scrierea autografă a D-lui Ayala Armas, oferită în prima săptămână a rămânerii mele în Las Palmas.

Cu deosebită considerație și rămânându-vă îndatorat,
Timotei Ursu

PS: După 28 de ani

În acel August 1986, Poliția a înaintat plângerea mea Judecătoriei Las Palmas, care urma să judece speța – în regim de urgență – la 24 august. Cum Statul Spaniol nu avea nici o posibilitate pentru a-mi asigura reunirea familiei decât peste... 7 ani, când aş fi obținut cetățenia spaniolă(!), acceptasem – dar deloc cu inimă ușoară – propunerea Departamentului de Stat al USA de a fi sponsorizat de un... admirabil “cumnat vitreg”, Emil Iftode – aflat în USA și de a emigra, ca azilant politic, încă în aceeași toamnă la New York. Cum Poliția din Las Palmas aflase că dețin deja, prin Rescue Comitee, biletul de avion spre SUA – via Madrid – cu plecare din Las Palmas în 20 septembrie, cercetarea judecătorească a dispariției documentelor mele a fost automat... “mutată pentru luna... Octombrie” (!).

La Madrid am aflat că “Inspectorul Don Pepe” era, în fapt... ofițer (cu grad de căpitan) în celebra Brigadă de Investigații Politice a Colonelului Blanco (echivalentul spaniol al... Securității din România!) și – mi-a spus-o chiar el! – fusese trimis în misiune, la sfârșitul lui iunie în Las Palmas... nu pentru că “formulele matematice” din studiul meu ar fi stârnit vreun interes, ci pentru că – pe de o parte, aveau informația că aş fi un “apropiat al ministrului român de externe, Ștefan Andrei” (?!); pe de altă parte că operatorul “meu”(?!), Emil Nastovici, era fiul Directorului Casei Cultură a Securității Române (!), - iar ... “idiotul de ofițer II de pe nava POLAR 6”, completând formularul listei de echipaj - cu dicționarul român-englez în mână, dar neavând habar de engleză! – ne-a înscris acolo cu

“primul sens” al noțiunii “cercetător”, nu ca... “researchers” ci... drept...”investigators” !!!

Aș fi mândru să mă fi putut numi un “apropiat” al regretatului Stefan Andrei (o “rara avis”, complet *altceva* în respingătoarea faună a Comitetului Central PCR de atunci!); nu fusesem decât colegul onest al soției sale, actrița Violeta Andrei, distribuită în filmele mele NU pentru că era soția lui Stefan Andrei !.. Operatorul Emil Nastovici mi-a fost *impus* de Studioul Sahiafilm, cu zece zile înainte de plecare (pentru... a mă “supraveghea”, credeam eu; și cu atât mai mare a fost uimirea mea văzându-l în Las Palmas că cere... refugiul politic!). Cât despre “idiotul de ofițer II” care ne-a înscris drept .. “investigatori” în loc de “cercetători” (cât să putem beneficia și noi de... diurna IPO de \$1,05/zi de navigare!) – mi se pare mai elocvent decât orice chiar hazul “securiștilor spanioli”, inițial induși în eroare!... Cât despre recuperarea documentelor mele dispărute?! “Hai să fim serioși “ -mi-a spus Don Pepe – “...sper că ți-ai luat adio de la ele pe vecie! Suntem *profesioniști și noi*, ce naiba?!... Cu ce să dovedim că *am lucrat*?! Chiar... “românul tău”, Gelu Barbu, - despre care *noi știam că informează Securitatea Română!* -ne-a recomandat să ne... delectăm cu ele!...” (Credeam că această ultimă afirmație e o simplă invenție; urma să aflu -în 2004 - că era purul adevăr...)

Închei aici acest “flash” dintr-un trecut deloc confortabil, declanșat de recitirea unor documente acum îngălbenite. Închei, pentru a nu-i indispune pe cititorii dornici de mai mult senin. Ca și pe cei cărora puțin le pasă. Promit însă că voi reveni cu detalii, unele savuroase, altele usturătoare, poate unele de-pus-pe-gânduri, în proiectatul meu volum de amintiri *Pasămite: Jurnal...!*

Dacă mă vor ține puterile. Or memoria...?! Cineva – nu mai țin minte cine! – spunea că “..Memoria e cel mai mare dușman al vieții-de-fiecare-zi..” O fi așa?! Eu zic că, dacă-i... dușman, trebuie înfruntat. Și, poate, cucerit.

Timotei Ursu

Cupon de Abonament

Lumină Lină • Gracious Light
30-18 50th Street
Woodside, NY 11377

4 numere pe an: 60\$ inclusiv expediția

Numele
Adresa
Oraș/stat
Cod
Țară

Donații și contribuții pentru revistă:

Numele
Adresa
Oraș/stat
Cod
Țară

Suma:

Atât abonamentul cât și donațiile pot fi făcute prin check sau money order.
Donațiile se scad la taxe.

Gând

*Încercam, în zadar, să îmi amintesc,
Ceea ce, poate, nu trăisem vreodată;
Așteptam, zi de zi, cu un aer firesc,
Să reînviiu ce n-am fost niciodată.*

*Plecasem de mult pe un drum vinovat
Încercând ca mereu să mă aflu,
Iar acum, puțin, păream încurcat,
De ceva ce părea mult prea sacru.*

*Îmi era mie soarta, să ajung să dețin
Acele cuvinte de un tainic alint,
Îmi era mie oare sortit să pătrund
Cuvinte și doruri doar într-un gând ?...*

*N-am cum să știu, de ce, și acum
Încearcă a mea minte să poată,
Să-și amintească pași ce pe drum
Îi făcusem spre mine vreodată ...*

Aaron Albu

Broadway Medical Office

Napoleon Săvescu, MD Medicina internă, mică chirurgie
F. Christodoulidou, MD Med. internă, hematologie, oncologie
Iqbak, MD Cardiologie
Mircea Golimbu, MD Urologie, Prof. NYU
Dan R. Cimponeriu, MD Gastroenterologie, Hepatologie

Cabinetul nostru este dotat cu echipament
nou și modern pentru:

X-Ray
EKG
Spirometrie (Evoluări Pulmonare)
Sonografii Abdominale,
de Rinichi și Cardiace
Cardiotrace (EKG prin telefon)
24 de ore Halter Monitor
Sigmoidoscopii și Pap smear
Tens (Stimulare electrică)
Ultrasound
Timpanometrie
toate testele de sânge și urină
teste pentru depistarea
cancerului de colon și ulcer
teste pentru AIDS (rezultatul în 24-48 ore)
Tratamente specializate

Luni, Marti, Joi 10am-8pm

Miercuri 4-8pm

Sambata 10am - 4pm

Fara programare

21-26 Broadway, LIC, NY 11106 (718) 932-1700

subway: N până la stația Broadway (Queens)

bus: Queens 104 de la 48 Street, Sunnyside, Q 19 A de la 82nd Street,
Jackson Heights

Manhattan 101 de la 59th Street, Manhattan, până la Steinway,
unde schimbați cu Q 104.

GEORGE CORBU

Rodeo mitologic – invenția unui român

Umorul este recunoscut, îndeosebi în vremea din urmă, ca o terapie specifică, recomandată în cazul unor maladii curabile. Există o patologie socială căreia, odată aplicat, tratamentul cu umor (scrieri, filme ș.a.) produce efecte benefice. Un astfel de medicament nu are nimic miraculos, dar utilizat ca adjuvant (nu ca panaceu) își găsește temeiul de întrebuintare în sanogeneză. Cu toate acestea, oricât ar părea de neverosimil, terapia prin umor nu și-a găsit locul în Legea nr. 118 din 2 mai 2007 privind organizarea și funcționarea activităților și practicilor de medicină complementară/alternativă. Cea ce nu înseamnă că ea nu câștigă teren. Când societatea, în ansamblul ei, tinde să devină o imensă clinică medicală, categoria umoriștilor terapeuți – care exista de multă vreme dar nu avea terenul de manifestare din zilele noastre – își cere dreptul la existență de sine-stătătoare.

Doctorul în medicină Corneliu Zeana, autorul cărții de față, *Rodeo cu Pegas* (Ed. Pim, Iași, 2014), își ia rolul în serios, conștient de misiunea asumată. Epigramele sunt, în covârșitoarea lor majoritate, inedite. Tematica acestora vizează aspecte cu caracter preponderent obiectiv, ceea ce nu exclude, dimpotrivă, participarea subiectivă a autorului care, pe alocuri, practică un soi de exercițiu despre propria-i condiție de ins implicat în eternele povești cotidiene, prin raportare la oameni și evenimente. Obiectivarea intervine fără dificultate, atitudinea fiind exprimată fără echivoc, luând cel mai adesea înfățișarea unei cugetări: “Pe hoți, corupți și cu-alte tare/ Unde-i mai ieftin ca să-i ții:/ În Parlament, cu secretare,/ Sau fără, dar în pușcării?”

Intitulat “Costurile întreținerii deținuților au devenit exorbitante”, catrenul reprodus ar putea sugera, în spiritul interogației lansate de autor, o soluție pragmatică și cu efect salutar cert, concretizată printr-o propunere de lege ferenda: întreținerea infractorilor să fie suportată de ei și/sau familiile lor. Ceea ce ar duce la conștientizarea riscurilor la care se expun prin comportamentul lor asocial și ar contribui în mod hotărâtor la diminuarea fenomenului infracțional. Să recunoaștem, însă, că un astfel de demers nu incumbă epigramistului, oricât de celebru ar fi acesta, ci legislatorului. A bon entendeur salut!

Dintre celelalte realități “obiective”, epigramistul le “consemnează”, cum se poate lesne observa, pe cele de sub rubricile: Politica, Activități parlamentare, D-ale guvernului, Alegeri, bucurându-se de atenție și cele înglobate în Miscellanea, Banii și fericirea, Sat și oraș, precum și cele figurând sub titlul cu ecouri eminesciene De la Nistru.

Coloana de rezistență a volumului o asigură spiritualele strofe cu tentă politică și electorală. Un catren, într-o turnură clasică, se cere antologat: “Toamna, urnele mobile/ Sunt mai largi, să-ncapă sortii/ Din acele faste zile/ Când votează mai mult morții” (*Votul din toamnă*).

Din aceeași serie tragi-comică, o descriere în acvaforte: “E alegerea-nțeleaptă/ La votarea care vine?/ Către urne se îndreaptă/ Vechea turmă de ovine” (*Electoratul*).

Nici proprietățile “magice” ale urnei electorale nu puteau scăpa analistului dedicat al fenomenului: “O urnă-a devenit cu anii/ Gen de mașină de tocat:/ Prin pâlnie se vâra banii,/ La capăt iese cel votat.”

Din catrenele vizând sfera politicului multe prezintă un puternic impact acuzator și, desigur, moralizator: “Eu nu pricep, de-ar fi să mor:/ Într-un guvern de vorbe mari/ Cultura e ceva minor/ De-o trece la minoritari?” (Tema: Ministerul Culturii la U.D.M.R.).

Tabloul social integrează și unele culmi cum este cea a sărăciei, redată printr-o hiperbolă de mare efect: “E-atâta de sărac, încât/ Guvernul n-are ce să-i ia,/ Iar după moarte nici atât:/ Nici viermii n-au din ce mânca.”

Dar care – constată autorul, îndemnându-ne a-l urma în raționamentul său – vină pentru coșmarul cotidian, cu reflexe de apocalipsă, va putea fi ispășită? Slabă nădejde, cel puțin pentru moment, precum rezultă din următorul catren ce ne amintește de o celebră diatribă coșbuciană: “Se taie-n draci, precum aflăm!/ Când toți copacii-ar fi tăiați / N-o mai fi lemn să spânzurăm/ Pe vinovați” (*Defrișare*).

Sunt numai câteva exemple sau expresii ale incisivității epigramelor din volum, într-o acțiune binefăcătoare de cauterizare a țesutului social cangrenat, în care medicul epigramist operează cu un bisturiu exersat, tăind, cum se spune, în carne vie.

În introducerea la precedenta carte de epigrame afirmam că steaua scriitorului Corneliu Zeana se află în ascensiune, “pe o boltă unde strălucesc cu putere nume mari, de ieri și de azi, ale umorului românesc”. Acum, putem conchide, cu deplin temei, că prin acest nou volum medicul umorist ocupă indiscutabil un loc fruntaș în constelația oamenilor de spirit, fiind îndreptățit să primească o stea și pe alea celebrităților, configurând elita epigramaștilor contemporani.

Corneliu Zeana se adaugă lotului numeros al medicilor scriitori animați de un profund umanism care au sporit în mod strălucit patrimoniul literaturii universale, deci și al celei române, cu scrieri perene străbătute de un filon umoristic ce se vedește nepuizabil, asemenea naturii omenești înseși.

Stimulat de inspiratul, insolitul și atât de originalul titlu al acestei cărți, acordăm autorului, în bună tradiție medievală, acolada confraternă sub forma unui catren omagial: “Pe gânduri nu prea am rămas / Și nici măcar n-am fost șocat:/ De n-ar fi calu-naripat/ Nici călărețul n-ar fi as!”

Ocultare și epifanie între vocalele-sfeșnic din poeme

La fiecare volum de poeme cu ivire în lumina tiparului, intră într-o stare “epifanică” și poetul Traian Vasilcău (născut în zodia Berbecului, la 2 aprilie 1969, în localitatea Viișoara-Moldadava, Moldova-Dacia, azi – prin voința postbelic-secundă a Moscovei și a dictatorului sovietic, I. V. Stalin – făcând parte din raionul Edineț, al Republicii Moldova, absolvent / licențiat al Facultății de Istorie și Etnopedagogie de la Universitatea de Stat Ion Creangă din Chișinău, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și din România), “semn de înfotonare” a *ens*-ului creator din orizontul cunoașterii metaforice profunde.

Și cea mai recent-epifanică stare (a “tânărului” poet cu barbă de epopt al Zalmoxianismului – știința-ne dacic-strămoșească de a ne face, cogaionic, nemuritori – ori, mai degrabă, cu țacălie “în prelungire”, stufos-de-genunos-mioritică, sau de eremit ortodox al Chișinăului), Traian Vasilcău o are la apariția volumului de versuri *Sfeșnic în rugăciune* (Chișinău, Notograf Prim, 2012), volum care face obiectul “radiografierii” noastre (*infra*), volum de maturitate lirică, precedat de o impresionantă serie de lucrări ale sale în perimetrul și în reliefu-i original al artei Cuvântului: *Poemele regretelor târzii* (1995), *Risipitorul de iubire* (1995), *Un clopot pentru Basarabia* (1996), *Zeii nu mor în cer* (1997), *Spitale pentru îngeri* (1997), *Potopul cultural* (1999), *Sinceritatea ca sentință* (1999), *Poeme de pe timpul tăcerii de aur* (1999), *Ziua poznelor frumoase* (1999, «versuri pentru copii»), *Prăbușit în flori* (2000), *Colindă pentru niciodată mea* (2000), *Moartea în premieră* (2001), *Regele învins* (2001), *Eternul înăscut* (2008), *Când s-au fost supus îngerii* (2009), *Ciuruit de cuvinte* (2010), *Triluit de har* (2012), *Călugăr fără schit* (2012) etc.

S-ar putea ca Distinsul Receptor de Poezie, văzând “droaia de volume publicate într-un an” (1999, de pildă, “cu patru cărți”), să creadă că-i vorba la acest autor de “producție de serie”, că, într-adevăr, “ceea ce e mult”, nu-i “ca sarea în bucate”, ci-i ca marea în strachina cu ciorbă etc., dar îl asigur (pe Distinsul Receptor) că Traian Vasilcău nu-i încă “uzină / fabrică de stihuri”, dar îi garantez că “nu se repetă”, orizontul fiecărui volum de-al său bucurându-se în cerul Poeziei de un Curcubeu nou (simbolul polivalent-lirico-semantic-sincretic poate fi luat și în accepțiunea biblic-genezică de “legământ al lui Dumnezeu”). În ultimă instanță, trebuie să avem deplină încredere atât în poetica-i operă, cât și în crezul său artistic de undă goghist-mesianic-paradoxistă:

“Eu nu inventez nimic. Eu doar regândesc universul. Cetățean de Onoare al Râni... rămân. Eu nu editez cărți. Eu îmi zidesc sufletul în mai multe volume. Eu sunt o unitate teritorial-administrativă, un stat în stat.

Toți îl cunosc, dar nimeni nu vrea să-l mai și recunoască drept stat.” (Traian Vasilcău: *Succintă autocaracterizare*).

Volumul de versuri *Sfeșnic în rugăciune* are “drept închidere” postfața *Poezie și rugăciune*, de Irina Mavrodin, postfață din care spicuim pentru Distinsul Receptor de Lirică Nouă:

“*Poet autentic, poet adevărat*, Traianus [Traian Vasilcău] reușește să comunice prin poezia sa un simțământ al unirii, al contopirii cu Lumea, o stare de metafizică trăire a misterului cosmic [...] . *O asemenea metafizică unire, adevărată sacră nuntire*, integrează un “nu” și un “da”, fiind o strânsă țesătură de paradoxuri pe care cititorul și le asumă în modul cel mai firesc, pe măsură ce înaintează prin poem(e), devenit(e) o pădure de recurente paradoxale...” (p. 56).

Desigur, postfațatoarea-i, poeta Irina Mavrodin, atrage discret atenția Distinsului Receptor asupra faptului că și acest volum se circumscrie noii estetici, *estetica paradoxismului*, ce s-a impus Continentului Liric, Europei Lirice, grație prim-valului fluxgeneraționist, sau al fluxgenerației (high tide generation) / refluxgenerației (the generation of deep clearness) “marii explozii lirice antiproletcultiste dintre anii 1964 / 1965 și 1990 / 2000, “val” având “pe creastă”, ori în avangardă, pe Vasile / Vasko Popa (29 iunie 1922 – 5 ianuarie 1991), Nichita Stănescu (31 martie 1933 – 13 decembrie 1983), Marin Sorescu (19 februarie 1936 – 8 decembrie 1996) ș. a.

“Respirațiile” lirice din *Sfeșnic în rugăciune* se relevă drept “armonice sfere”, în polidimensionalitatea psalmică / liturgică a *ens*-ului, întru sfidarea thanaticului (“Cu mâinile pe piept împreunate / Și-o floare înlumânărită-n zori, / Pomii cărunți și-mbrățișați de sfori, / Cândva învulturiți, sunt duși în moarte” – p. 3), întru elansarea sufletului pe toată gama “firii” / “fiitorimii”, dintr-o Mumă-Cosmos, dintr-o Mumă-Nemărginire – deloc expresionistă, permanent paradoxistă –, până la anihilarea Morții / Sorții în fața puterii sacre a Iubirii, îndeosebi, a Iubirii de Iisus Hristos (“Ea n-avea chip. Numai surâs era. / Cu legănarea inimii visată, / Sub giulgiul de parfume îngropată, / Suflet de pus pe rană-mi dăruia. // Ea n-avea chip. I-am zis: “Nemărginirea”. / [...] // Și-a dispărut... Căci i-am cerut Iubirea !” – *ibid.*; ori: “Viețile să-mi înhumez odată, / Nesfârșirea-mi trecerea cea toată / [...] // Să mă-ncing în hora pustiirii...” – p. 4; sau: “Să trăim vecii de-a rândul / Nu în noi, ci în Christos...” – *ibid.*), întru veritabilul Cuvânt, întru Logos (“Atunci când mor, nemor Cuvântul / Și veșnicesc doar în Cuvânt” – p. 9), întru puterea dintâi a Cuvântului întrupător / născător de univers, chiar “rostogolind” lespezile / sâgile mitului (“Murmur de stele îmi inundă zarea, / Mă lepăd de cuvinte și-s Cuvânt / În PreaCuvântul lumii...” – p. 25; “Pe creanga inimii au înflorit / Cuvintele în care Te gândesc / Cu ele plâng în stele nesfârșit, / Din ele templu în Cuvânt zidesc...” – p. 39) etc.

Eroul vasilcăuan al poemului este “crin la marginea grădinii” (p. 3), caligrafiază “instanțelor celeste” mesianice epistole din dorința de a-l face trubadur “tot mai rar al rănilor”, de a-l lăsa o vreme “uitat” pe pământul neamului său spre a-i anunța / cânta și binele, izbânzile, bucuriile, înveșnicirea întru Buna Lumină, știe că lui îi este destul “secunda” și lasă celorlalți “ora spre a reface veacul”, soarbe la cină “tot adevărul” (p. 8), se lasă absorbit “de-alese gânduri” pe când “vijește cu lumine” (p. 9), este îmbrățișat de “metafora-șarpe” ce “stă la pândă” (*ibid.*), e înzestrat cu o acuitate ciclopică / zeiască a privirii, de vreme ce vede “într-un altar al mării nesfârșite” cum “îngenunchează oști de pescăruși” (p. 14), merge – are pas cosmic-hyperionic – până în centrul potențial al universurilor, dincolo de geneză, unde constatând că “în ziua aceea n-avea cer”, mărturisind: “Mă căutam și nu eram” (p. 15), parafează lumina amurgurilor doar “cu crinul” (p. 16), observă “mestecenii înjunghiați”, mesteceni al căror sânge “năvalnic” este băut de oameni “surâzători / prin amintirea oarbă”, în vreme ce “ultimul cal se-aude spre Noe alergând” (p. 17), asistă la “încinerări de toamne în păduri” (p. 18), fără a fi martir, simte că “viețile sfinților curg prin el”, se lasă “înfiat de tristețe și se cunună cu fata acesteia”, crede că-i “fagurul tăcerii” (p. 24), are capacitatea de a ninge “cu psalmi” (nu “cu salmi”, căci n-a descoperit încă *salmul*, cea mai scurtă formă fixă din istoria poeziei universale), “se stinge-n Cer ca să fie pe Pământ”, este “îmbuciumatul” veciei (“Prin crângul psalmilor, vecia / Mă îmbuciumează cu nesaț” – p. 5), “nu abdică” – bineînțeles, tot mesianic-paradoxist – “din tronul Suferinței” (p. 7), își vede rostirea / rostuirea în dom / casă a ființării teluric-celeste prin arta cuvântului drept “reverberație” / “stelară vibrație”: “Lină viscolire peste ochii mei,/ Odihnesc cetind-o, nemurind-o-n ei/ Și de-atâta boltă sun a cer și cânt/ Ca o turlă-albastră peste-un dom ce sânt” (p. 7).

Însă liricul erou vasilcăuan ancorează – fără greș – tot ca în marea murmurătoare a irealului și în marea osificată a realului, cercetează, deopotrivă, atât “irealitatea”, cât și “îmediata realitate”, permițându-și – mai mult ca sigur, în calitate de Nemuritor Zalmoxian-cogaionic – “să umble” la roțile din ceasoric-tărtăcuța cu visul cneazului “ultim”, cneaz ce: “Visează-ntr-una să-l voteze morții, / Dar vrea să-i guverneze pe cei vii!// Tot el, copoi cum n-a știut Bruxelles-ul,/ Mai are-un crez, pe care-l va urma:/ Ca Hitler, să-și arunce-n iad castelul,/ Nevinovat fiind, Micimea Sa!”

“Libere-ntru admirarea” Distinsului Receptor de Poezie rămân și rima savantă – dintre substantivul propriu, Bruxelles, desemnând “capitala deciziilor” din Uniunea Europeană, și spiritul cel mai înalt-țarist al epigramei.

În marginea de sud a “radiografiei” noastre la acest volum, autorul – în calitatea-i de “epopt” al Poeziei – se relevă între cei mai străluciți lirici ai Valahimii răsăritene – desigur, prin opera-i poetică de până azi,

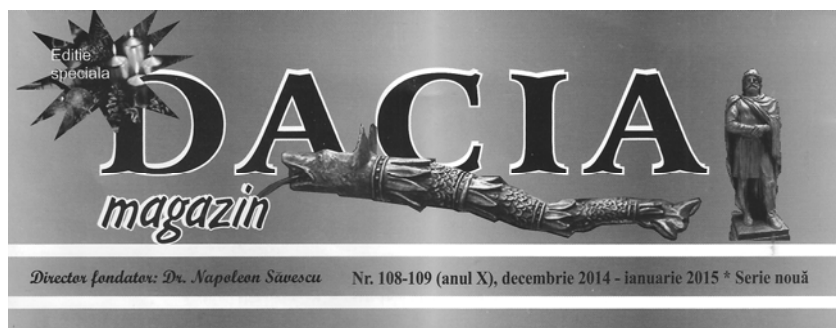
impresionantă cantitativ și calitativ – având – dintre toți contemporanii, mai mult ca sigur – și cel mai frumos crez artistic de undă goghist-mesianic-paradoxistă (*supra / infra*), pe care, “din drag de simetrie și de calotă sferică” și cu credința că nu trebuie obosit Distinsul Receptor în căutarea-i cu privirea-n zăriște, îl facem a se iți iar:

“Eu nu inventez nimic. Eu doar regândesc universul. Cetățean de Onoare al Râni... rămân. Eu nu editez cărți. Eu îmi zidesc sufletul în mai multe volume. Eu sunt o unitate teritorial-administrativă, un stat în stat. Toți îl cunosc, dar nimeni nu vrea să-l mai și recunoască drept stat.” (Traian Vasilcău: *Succintă autocaracterizare*).

Drept pentru care, atât dinspre “focarul de dreapta”, sau “vestic”, al elipsei nemuririi de Cogaion, cât și dinspre Piramida Extraplată de Tibissia > Timișoara-Dacia, adaug, cu căldura de vară a lui nouă măsălar-2014: “Să regândească inconfundabile universuri și-așa – cum zice-n crezu-i mesianic-paradoxist al zidirii sinelui / însinelui, ori al pentrusinei – să-i ajute Dumnezeu...!”

Liviu Șoptelea, *Nod Gordian 2*

Dacia magazin, nr. 108-109 (anul X), decembrie 2014 – ianuarie 2015. Este o publicație editată de *Dacia Revival International Society* din New York, fondată de Dr. Napoleon Săvescu, autor al mult apreciatului și răspânditului studiu de istoria românilor, intitulat *Noi nu suntem urmașii Romei*, ajuns la ediția a III-a.

Numărul de față este dedicat aproape în totalitate *Tulburătorului „Caz Eminescu”*, ceea ce de la bun început ne captivează atenția și lectura. Pe parcursul sumarului întâlnim și articole, studii și eseuri referitoare la Ziua națională a României, 1 decembrie 1918, dar nu putem să nu spunem că acestea nu stau sub zodia marelui Eminescu, care a visat și a pledat energic pentru realizarea în concret a visului nostru milenar, înfăptuirea statului unitar român numit și renumit sub numele antic de *Dacia Felix*. Deci tot Eminescu este steaua polară a românității noastre eterne și actuale invocată în mai toate paginile acestei prestigioase reviste de cultură națională și universală. În sprijinul acestei afirmații citez titlurile și autorii care sunt antologați în acest consistent număr de „magazin”, scris pe înțelesul tuturor, alcătuit cu o deosebită dedicație de Mariana Terra, redactorul ei șef, profesoară, posesoare a serioase studii filologice și de istorie românească. Citez pentru cei interesați să-și completeze bibliografia în acest domeniu.

„Eminescu și părintele istoriei”, editorial semnat de Prof. Dr. Mihai Popescu; „Luceafărul eminescian în tangentă cu vibrațiile iubirii” de Olimpia Cotan-Prună; „Eminescu prețuit de Nicolae Iorga”, „Mihai Eminescu și Basarabia”, de Adriana Georgescu; reputatul istoric Conf. univ. Dr. G. D. Iscru: „Din nou – Tulburătorul ‚caz Eminescu’, Drama sa intimă”; „Alfanumerice cu Eminescu” de Prof. Ioan Câmpan; „Poemul Floarei lui Albastre” de Prof. univ. Maria Crișan, din care notez această întorsătură topică: „Sunt multe Flori Albastre/ Pe al nostru plai – dar una-i peste toate/ Eminovici Mihai”. Alte articole din această ediție eminesciană în spirit și literă: „Pladoarie pentru 1 decembrie 1918/ Ziua națională a

României” de Conf. univ. Dr. G. D. Iscriu și „1 decembrie 1918 – Marea Unire, făurirea României Mari, la 96 de ani. Ziua națională a României”, o cronologie documentată de Nicolae Grosu, foarte utilă pentru tânăra generație de cititori ai revistei *Dacia magazin*. Articole cu tematică specifică (plăcile de plumb de la Sinaia, Țara Zeilor, Taina Kogaionului, Dacii în conștiința lumii antice, Columna lui Decebal; Filosoful/exploratorul Pelasgo-Valacho-Dac, Aeticus Donares, primul european care descoperă America; Hora între magic și profan; Toponimică daciă, Dragonul dacic, Datini străvechi), respectiv articole incitante semnate de ing. Mioara Călușită-Alecu, Olariu Arimin, Cristina Pănculescu, Dr. Aurel V. David, Maria Pirtea, Prof. Dr. Ion Pachia-Tatomirescu, Prof. univ. Dr. Raisa Radu, Aurel V. David, Prof. Marius Fincă, Nicolae Nicolae și Prof. Olimpia Cotan-Prună.

„The last but not least”, studiul concitadinului meu din Brașov, și confratelui de literatură filosofică, academicianul Alexandu Surdu, despre „Lykantropia și organizarea jurnilor la daci și popoarele ariene”, fragment din excelenta sa carte *Scheii Brașovului*, Editura Kron-Art, Brașov.

Nu se putea o încheiere mai academică a acestui număr festiv din *Dacia magazin*. Felicitări tuturor.

M. N. Rusu

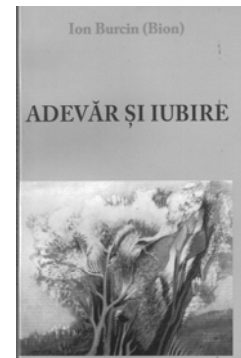
CĂRȚI SOSITE

Ion Burcin continuă să ne îmbogățească bibliotecile în ritmul său alert cu care ne-a obișnuit de ani de zile. Unul dintre volumele publicate recent se intitulează *Adevăr și iubire* (Ed. Granada, București, 2014, 262 pp.). Cu o prefață semnată de ziarista Mariana Terra din New York și încheiat cu o scurtă notă biografică a autorului, cartea are o secțiune de catrene, una de însemnări și alta, cea mai lungă, de poeme. Ceea ce caracterizează și acest volum al lui Ion Burcin (Bion) este reflecția despre lume și viață, despre moarte și veșnicie, despre om și Dumnezeu, despre fericire, nefericire, ș.a., în multe cazuri formulată într-un ton sapiențial care face lectura plăcută și utilă.

Iată un exemplu: „Prea multul, da, ne face rău/ când vrem să fim stăpânul său” (*Prea multul*); sau: „Cel Veșnic a fixat de mult/ Traseu-n cer de pe pământ” (*Anii ce-i mai am*).

Ion Burcin scrie cu inocența copilului (Mariana Terra vorbește în prefață de „seninătatea înăscută a autorului”) și cu experiența celui trecut prin viața ce i-a dăruit-o Dumnezeu.

Th.D.

Artista Viorica Colpacci,
directoarea Galeriei „Spiritus” din New York,
învăţând copiii din Bucureşti,
la cercurile de pictură sacră
pe care le-a înfiinţat la Biserica
„Sf. Pantelimon”, Foişorul de Foc
(Preot Dr. Bogdan Teleanu)
şi la Centrul de Ingrijire Paliativă
„Sf. Nectarie” (condus de D-na Adriana
Căruntu în incinta bisericii),
arta iconografiei.

Biserica noastră: **St. George Episcopal Church in Astoria, pe 27 Ave cu 14 Street** (lângă East River). Slujbele duminicale (Sf. Liturghie) au loc la ora 2:00 PM. Mijloace de transport: Metrou N și W până la stația Astoria Boulevard; bus Q18, Q102 și Q103.

Studiul Biblic (sunați pentru înscriere la 718-626-6013)

Cenaclul literar “M. Eminescu”: Vinerea la fiecare două săptămâni. Pentru detalii sunați la 718-626-6013, sau vizitați www.romanian-institute-ny.org.

Scoala de duminică: În fiecare duminică, după Sf. Slujbă, la Biserică. Pentru detalii sunați la tel. 718-626-6013 sau 917-892-6013 (Pr. Th. Damian).

